

Univerzita Palackého v Olomouci

Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra pastorální a spirituální teologie

Katolická teologie

Diplomová práce

**Panna Maria, Matka Boží, jako cesta k dovršení
člověka víry v díle Tomáše Špidlíka**

Pavel Fiala

Vedoucí práce: prof. Pavel Ambros, Th.D.

Olomouc 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem veškerou literaturu a informační zdroje v seznamu použité literatury. Odevzdáno v den desátého výročí odchodu Tomáše kardinála Špidlíka SJ do domu Otce.

Olomouc 16. 4. 2020

Pavel Fiala

Poděkování

Děkuji prof. Pavlu Ambrosovi, Th.D. za odborné a laskavé vedení diplomové práce, vstřícnost, trpělivost a poskytnuté rady. Dále děkuji za modlitby a podporu mé rodině a přátelům. Samozřejmě můj zvláštní dík patří Tomáši Špidlíkovi za jeho životní vzor a samotné Panně Marii za její mateřskou ochranu a vedení.

Pod ochranu tvou se utíkáme, svatá Boží Rodičko.

Neodmítej naše prosby v našich potřebách,
ale ode všeho nebezpečí vysvobod' nás vždycky,

Panno slavná a požehnaná!

Paní naše, prostřednice naše, orodovnice naše,

u Syna nám smilování vypros,

Synu svému nás doporuč,

k Synu svému nás doprovod'.¹

---

¹ Modlitba Pod ochranu tvou k Matce Boží.; *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 2. doplněné vydání. Praha: Katolický týdeník, 2013. ISBN 978-80-86615-31-8, str. 13, číslo 008.

Úvod	8
1 Život otce Tomáše Špidlíka jako obraz dovršení člověka víry – Maria jako znamení 16	
1.1 Výjev Boží Moudrosti.....	18
1.2 Obraz povolání.....	21
1.3 Boží Prozřetelnost ve vyobrazení příběhu Josefa Egyptského	23
1.4 Ikona Zvěstování.....	25
1.5 Ikona Ukřižování	27
1.6 Ikona zjevení Krista po zmrtvýchvstání.....	30
1.7 Obraz Krista – Vševládce (Pantokrator)	31
1.8 Výjev dovršení – Nebeský Jeruzalém (Beránek na trůnu).....	33
2 Panna Maria a člověk na cestě k dovršení povolání křesťana – člověka víry	36
2.1 Panna Maria – model křesťanského povolání z pohledu tajemství Mariina skutku víry.....	36
2.2 Tajemství života Panny Marie se nám zjevuje ve slavení církve (v jednotě slova a obrazu).....	39
2.2.1 Ikona Zesnutí	40
2.2.2 Scéna Zjevení Páně na ikoně Narození.....	44
2.2.3 Místa zjevování Boha.....	45
2.2.4 Zázrak víry	46
2.2.5 Skutek víry	47
3 Metodologické přístupy k tajemství víry Matky Boží a jeho tematická systematizace v díle Tomáše Špidlíka	49
3.1 Dílčí charakteristika teologického přístupu Tomáše Špidlíka v jeho pojetí východní teologie	49
3.2 Panna Maria – Matka Boží a teologické poznání u Tomáše Špidlíka	51
3.2.1 Mariologie T. Špidlíka ve stručném přehledu jako průsečík základních teologických témat	52

3.2.2 Vlastní místo tajemství Matky Boží Panny Marie ve víře Božího lidu na cestě k dovršení	57
3.2.3 Stručná charakteristika hlavních zdrojů Špidlíkových mariologických reflexí	61
3.2.4 Mariánská úcta jako cesta k jednotě křesťanů.....	65
3.2.5 Mariánský rozměr jeho antropologicky zaměřené spirituality	67
3.2.6 Mariánský aspekt jeho pojetí kontemplace ve spiritualitě	69
3.2.7 Panna Maria a liturgická zbožnost	70
3.2.8 Panna Maria a lidová zbožnost	71
4 Panna Maria v tajemství dovršení člověka	73
4.1 Povolání Panny Marie jako archetyp křesťanské cesty k dovršení	73
4.2 Mariánské známky dovršení života v osobním povolání křesťana.....	76
4.2.1 Povolání rozlišit budoucí od utopického.....	78
4.2.2 Povolání k nalezení <i>Kristovy formy</i> života jako brány k věčnosti.....	79
4.2.3 Povolání uchovávat v paměti Boží paměť budoucího věku.....	80
4.2.4 Liturgie připomíná i nás všechny s pamětí Krista	82
4.2.5 Všechna gesta lásky přecházejí do paměti Boha, který je věčný	83
4.2.6 Mariino zesnutí zahrnuje povolání jít vstříc druhému příchodu Krista	84
4.2.7 Povolání Panny Marie jako stálá zkušenost <i>Paschy</i> (Velikonoc).....	85
4.3 Dopršení (rozvoje) člověka v síle obrazu života Panny Marie.....	86
4.4 Neposkvrněné srdce Panny Marie	88
5 Exkurz: Předkoncilní a pokoncilní přístup k tajemství Panny Marie na příkladu srovnání Konráda M. Kubeše s Tomášem Špidlíkem	92
5.1 Stručný životopis Konráda Maria Kubeše SJ	92
5.2 Srovnání Tomáše Špidlíka s Konrádem M. Kubešem.....	92
5.3 Srovnání svátku Zvěstování Panny Marie u sledovaných autorů.....	95
5.3.1 Konrád Kubeš	95

5.3.2 Přístup Tomáše Špidlíka	96
5.4 Shrnutí	98
Závěr.....	99
Anotace.....	101
Summary.....	102
Seznam zkratk	103
Biblické zkratky.....	104
Seznam použité literatury	105
1. Prameny se zkratkou	105
2. Excerpovaná a konzultovaná literatura z díla Tomáše Špidlíka.....	106
3. Sekundární literatura (citovaná a konzultovaná)	112
4. Citované a konzultované internetové a jiné zdroje.....	116
Seznam obrázků	118

Úvod

Zvyk zakončovat liturgické slavnosti mariánsky je hluboce vžitý ve víře Božího lidu. Základní mariánské dogma (Panna Maria – Bohorodička) ukazuje na propojenost mezi spásou člověka zprostředkovanou Kristovou obětí na kříži a lidskou svobodou. Tajemství vtělení a Mariino *fiat* otevírá v tradici církve bohatou škálu přístupů, které umožňují lépe porozumět tajemství člověka v dějinách spásy.² Ty mají za cíl konečné vítězství Krista v životě člověka, jeho spásu. Zdá se, že v dnešní době je naléhavost rozhodnutí se pro věčný život spojeno s proměnou člověka. Spása nepřináší ekologicky pojatou udržitelnost rozvoje člověka, ale jeho radikální proměnu. Zde se rodí přístup naší diplomové práce: Panna Maria jako cesta k dovršení člověka. Způsob Mariina života je podoba životního stylu nového člověka,³ na který se vydává člověk – křesťan, aby naplnil životní odpovědi na jednu z prvních otázek Tomášкова katechismu: K čemu je člověk na světě?⁴ Hledáme-li odpověď, vydáváme se na cestu, kterou jako první prošel sám Ježíš, pravý Bůh a pravý člověk. Obnovené lidství, zasažené dědičným hříchem, zde nachází novou možnost, jak zachránit celý život před propastí smrti. Maria je předobrazem církve, Božího lidu i života každého jednotlivce. Je ženou víry. Podrobněji ukázat toto propojení – člověk a Bůh, který zachraňuje – je v díle Tomáše Špidlíka jedním z klíčových. Vnáší tím například do pastorační praxe otázku dovršení života jak v jeho rovině dogmatické, tak v rovině duchovní a v rovině zkušenosti. U Špidlíka se nejedná o oddělenou zbožnost, kdy je Maria vyčleněna do mariánské úcty bez kontextu. Naopak, Panna Maria je přítomná jako spojující prvek velkého tajemství, jímž člověk je. Očištěný člověk je cesta k poznání Boha, tím spíše Panna Maria. Podle slov sv. Bazila proto o Marii platí, že tím, že ji poznáváme, „učíme se nekonečné moudrosti, která je, Bože, v tobě.“⁵ Tento pohled na Matku Boží je dnes zvláště potřebný k překonání tendence rozdrobení teologie. Jejím nutným důsledkem je rozdělení teologického poznání a pastorální praxe. Ve své práci proto chceme vyjít od Marie jako cesty k dovršení, abychom ukázali zřetelněji na Krista,

---

² Srov. AL – FRANTIŠEK. *Amoris laetitia. Radost z lásky. posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky, 2016. ISBN 978-80-7450-225-5, článek 65.

³ Srov. AMBROS, Pavel. *Rodina – světlo v temnotě světa: eschatologická východiska k četbě současné diskuze o manželství*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2015. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-232-3, str. 205–214.; „Jediná a rozhodující otázkou je, zda [naš pozemský život] obsahuje věčnou novost“. (*Tamtéž*, str. 210.)

⁴ Srov. TOMÁŠEK, František. *Katolický katechismus*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství 1968, str. 6.
⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Velehrad: Křesťanská akademie Řím, 1983, str. 109.

který naplnil jako Velekněz Nového zákona dílo dokonalého smíření člověka s Bohem, ale také jako Dobrý pastýř vede všechny k nebeskému Otci tím, že je připodobnil sobě.

K volbě tématu mě přivedly i důvody, který chci popsat osobnějším způsobem: *Ich formou*. Pocházím z vesničky, která se nachází blízko Svatého Hostýna, známého mariánského poutního místa. Již od dětských let jsem byl v rodině veden k osobnímu vztahu k Panně Marii. S ní se pojí mé rozhodnutí vstoupit do kněžského semináře a studiem teologie se připravovat na kněžství. Kardinála Tomáše Špidlíka jsem lépe poznal až díky četbě Pramenů světla v Teologickém konviktu a také jsem rád poslouchal jeho přednášky sršící vtípem. Po skončení roční formace v Teologickém konviktu v Olomouci jsem měl v Německu těžkou autonehodu, kterou způsobil řidič kamionu. Díky vážnému zranění, následnému pobytu v nemocnici a několikaměsíční rekonvalescenci jsem si uvědomil, že otázka dovršení životního údělu lidské osoby je stále důležitější. Téma této práce rozhodně není vybráno náhodně a mohl bych pokračovat v uvádění dalších důvodů, které mě k sepsání této práce vedly. Mohu uvést poslední důvod: tato otázka ve mně stále zůstává. Zní jako trvalý vnitřní požadavek: Jsem člověkem víry, který jde vstříc svému dovršení, podobně jako Panna Maria, Matka Boží?

Základní hypotézu této práce lze definovat krátce: postupná proměna člověka, jak je představena v osobě Krista, má svoje antropologické dopady. Spása je totiž svázána s novým pohledem na člověka, jenž je určen osobou Krista. Nový člověk víry je definován christologicky. Pravý člověk, úplný člověk, obraz člověka – to vše nacházíme v osobě Krista. Zrození nového člověka je Boží záměrem, v kterém roli „spoluvykupitelky“ naplňuje Panna Maria. Důvěrnost, na které je tato postupná proměna silou Ducha Svatého uskutečňována, má vždy i mariánský rozměr. Člověk směřující k dovršení je člověkem, před kterým kráčí Panna Maria, milostiplná dívka z Nazareta. Životní příběh prosté dívky se odráží v životním příběhu každého z nás. Tento přístup otevírá kardinál Špidlík svojí schopností zpřístupňovat jednoduchým, ale ne zjednodušujícím způsobem nárok křesťanství kladený před člověka osobním způsobem. Péči o lidství, které je určeno k dovršení podle vzoru Krista, je v jeho podání rozpracováno v moudré a pevné duchovní vedení, rozlišování a rozvíjení duchovního života. Tento přístup je dnes velmi žádoucí a může tvořit východisko například pro důležitá pastorační rozhodnutí.

Práce vychází ze systematického rozboru studií otce Špidlíka. Poté, co jsme sestavili již z existující bibliografie seznam jeho prací zabývající se mariánskými tématy, jsme metodou excerpce jeho děl – za pomoci indukce – blíže určili hlavní oblasti jeho interpretace propojení tajemství člověka s rolí Marie v dějinách spásy. V další části práce jsme vycházeli z jeho nejsystematičtějšího díla (*Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*⁶ a *La Madre di Dio*⁷). Z něhož jsme odvodili čtyři stěžejní pole pro naši základní hypotézu: propojení eklesiologie a antropologie, jednota dogmatického a spirituálního pohledu, výklad ikon jako součást tradice a projev liturgického života a samotná modlitba církve tvoří v pojetí Špidlíkově celistvost křesťanské existence, z níž je možné začít hovořit o člověku z jeho dovršení. V naší práci se k tomuto vkladu do teologické práce otce Špidlíka hlásíme a rozvíjíme jej. Není opisováním již řečeného, pokusili jsme se o *novou četbu a rozvinutí*, které nemá za cíl přinést něco nového ve smyslu teologických tezí, nýbrž chceme tím, jak naše práce postupovala, prohloubit teologickou vnímavost vlastní, vždy s vědomím, že toto prohloubené teologické vnímání dovršení světa je určeno pro ty, ke kterým směřuje poslání kněze. Myslíme na čtenáře a posluchače jako na subjekt kérygmatu uchovávaného v životě církve. Chceme tímto způsobem přispět k rozvinutí *zjevnosti* zjeveného a tím pomoci hlouběji disponovat Boží lid k jeho poslání. Tím se chceme přihlásit k teologii, která je zároveň odpovědí víry na obdarování, které církev dostává. Dynamika vztahu mezi *zjevením* a *zjevností* Božích tajemství je tím, co chceme z hlediska metody v předložené práci předložit jako hlavní metodologický přístup. Ten ukazujeme na konkrétním pojednání vztahu člověka – křesťana a člověka – Marie na cestě k dovršení, ke spáse v jejím eschatologickém – konečném – vyústění.

Zdroje naší práce jsou obsaženy v pramenech a literatuře, uvedených na konci práce. Soustředili jsme se na to, abychom postihli co do rozsahu dostatečně širokou a reprezentativní část Špidlíkovy práce, zaměřené na úctu k Matce Boží. Výběr zde učiněný se snažil vyloučit duplicity. Je známo, že Špidlík využíval své bohaté kartotéky k tomu, aby daná témata představil posluchačům nebo čtenářům. Protože byl v tomto svém postupu důsledný a konzistentní, dochází k tomu, že jednotlivé myšlenkové postupy se opakují. Nicméně bibliografie zde představená a v práci využitá obsahuje hlavní

---

⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*. Přeložila Anna Lexmaulová. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-287-3.

⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*. Roma: Lipa, 2003. ISBN 88-86517-80-7.

oblasti Špidlíkova teologického zájmu: spiritualita křesťanského Východu, ruské náboženské myšlení, homilie, katecheze, ekumenické hledisko a mnohá další.⁸

Naše práce si vzhledem k širokému rozsahu díla otce Špidlíka nemůže klást nárok na úplnost a v textu lze představit jen vymezený okruh témat. Vlastní struktura práce je rozdělena do čtyř kapitol a jedné samostatné „exkurze“. V první kapitole bychom chtěli pojednat o životě otce Tomáše Špidlíka jako obrazu dovršení člověka víry ve světle jeho náhrobku na Velehradu. Postavu Panny Marie bychom zde pojali jako znamení jeho vztahu k ní, protože její osoba byla přítomna v jeho osobních dějinách spásy. Ve druhé kapitole bychom chtěli na svátku Zjevení Páně a svátku Zesnutí Panny Marie započít cestu k nastínění toho, jak se v našem životě v kontextu našeho povolání projevuje skutek víry, a poukázat na to, že Panna Maria je modelem křesťanského povolání. A upozornit na to, že se nám tajemství života Panny Marie zjevuje ve slavení církve. Třetí kapitola poukáže na metodologii v díle Tomáše Špidlíka a také v ní zmíníme jeho bibliografii. Čtvrtá kapitola nese název: Panna Maria v tajemství dovršení člověka. Podstatnou část této kapitoly věnujeme Bohorodičce a jejímu (našemu) povolání. A konečně závěrečný exkurz chce ukázat na hloubku proměny teologické vnímavosti ukázkou prosté komparace díla Konráda Kubeše SJ, který se podobně jako Tomáš Špidlík zabýval postavou Panny Marie, Matky Boží. Na tomto příkladu (*exemplum*) se vyjví Špidlíkův přínos jako stále aktuálnější.

Pro úplnost zde jen zopakují základní životopisná data v krátkém chronologickém přehledu, který může napomoci k zasazení tohoto dílčího pokusu o teologické vyhodnocení „mariologické četby“ Špidlíkova duchovního dědictví do jeho historického rámce. Na mnohé aspekty z jeho života nesené tajemstvím osoby Panny Marie, Matky Boží, poukážeme rovněž v první kapitole.

Tomáš kardinál Špidlík se narodil 17. prosince 1919 v Boskovicích. V letech 1930–1938 studoval gymnázium ve svém rodném městě. Na brněnské univerzitě začal studovat latinu a češtinu (1938–1939). Po uzavření českých univerzit dne 17. listopadu 1939 byl při zásahu gestapa zachráněn před deportací do koncentračního tábora. V září 1940 vstoupil do jezuitského řádu. Po několikaleté formačně-studijní přípravě na Velehradě dostudoval

---

⁸ Srov. PAVEL VI. *O mariánské úctě. Apoštolská exhortace Marialis cultus*. Řím: Křesťanská akademie 1977 (= 2. české vydání: *O mariánské úctě. Apoštolská exhortace Marialis cultus*. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 127–166). 32.

teologii v Maastrichtu v Holandsku, kde byl roku 1949 vysvěcen na kněze. Rok nato odešel na roční řádovou formaci před posledními sliby (tzv. třetí probaci) do italské Florencie a v roce 1951 se ujal funkce spirituála v české koleji Nepomucenum v Římě a začal působit v české redakci Vatikánského rozhlasu. V papežské koleji Nepomucenum působil 37 let a s Vatikánským rozhlasem spolupracoval až do své smrti. V roce 1955 dokončil svá studia na Papežském východním institutu v Římě doktorátem. Díky jmenování profesorem asketické a mystické východní teologie přednášel tento obor na stejnojmenném institutu. Také přednášel na Gregoriánské univerzitě, na karmelitánském institutu Theresianum a na mnoha jiných univerzitách. Publikoval řadu knih a článků, které byly přeloženy do mnoha jazyků. Je držitelem několika čestných doktorátů a vyznamenání. Za zmínku jistě stojí čestný doktorát, který mu udělila 10. prosince 1997 Univerzita Palackého v Olomouci na návrh Cyrilometodějské teologické fakulty. Od roku 1991 žil a pracoval v Centru Aletti v Římě. Papež Jan Pavel II. jej 21. října 2003 jmenoval kardinálem. Zemřel 16. dubna 2010 v Centru Aletti v Římě v okruhu svých blízkých přátel a spolupracovníků.⁹

Položme si k závěru ještě jednu otázku: Jaké je vlastně místo otce Špidlíka v teologické diskuzi o roli Panny Marie v dějinách spásy? Přehlédneme-li jeho bibliografii, která pojednává buď primárně o Panně Marii, nebo mariologických otázkách, které jsou součástí jiných pojednání, můžeme říci, že se mariánská témata prolínají celým jeho odborným, formačním i homiletickým dílem. Stěžejními díly námi studovaného tématu jsou dvě studie: *Matka Boží (La Madre di Dio)*¹⁰ a *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu (La devozione alla Madre di Dio nelle Chiese orientali)*.¹¹ Jeho mariologické spisy můžeme rozdělit do čtyř oblastí:

1. Mariologické pojetí eklesiologie a antropologie
2. Spirituálně-dogmatický pohled na mariologii
3. Interpretace ikon ve světle Matky Boží
4. Vysvětlování různých aspektů v mariánských modlitbách

---

⁹ Srov. AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starzec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-125-8, str. 5–172.

¹⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*. Roma: Lipa, 2003. ISBN 88-86517-80-7.

¹¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*. Přeložila Anna Lexmaulová. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-287-3.

Jeho teologie je sapienciální, je systematickou reflexí víry společenství věřících.¹² Navíc zahrnuje dodnes cennou komparaci spirituální tradice křesťanského Východu a zbožnosti na křesťanském Západě. Tato komparace mu sloužila především k tomu, aby hledal odpovědi na konkrétní otázky těch, kteří chtějí prohloubit svůj vlastní duchovní život a osobní povolání.

Ve své práci vycházíme ze tří základních pojmů: člověk víry, zbožštění a dovršení. Pokusíme se je již na závěr úvodu stručně vymezit s vědomím, že vstupujeme do oblastí teologie mimořádně tradicí církve propracované. Navíc jsme si vědomi vlastních limitů – subjektivních i objektivních. Vždy stojíme před lidskými slovy, které nedokážou plně uchopit tajemství, které zachycují, ale přece jenom se pokusíme blíže určit základní pojmy, které jsou spjaty s tématem této práce. Do tohoto pojmového vymezení totiž celé naše pojednání zahrnuje osobu Panny Marie i osobu Tomáše Špidlíka z toho důvodu, že Panna Maria je vzorem a modelem spásy každého člověka.

Prvním termínem, který chceme blíže vymezit, je termín použitý v názvu této práce: *člověk víry*. Na tomto místě můžeme vyslovit slova Pavla Nikolajeviče Evdokimova: „*Slova z Kréda – Počal se z Ducha Svatého, narodil se z Marie Panny – znamenají pro církevní otce tajemství druhého zrození každého věřícího z víry a z Ducha Svatého.*“¹³ Člověk je tedy na cestě hledání Boha. Možná i nevědomě chce mít s Bohem osobní vztah. Na této cestě připravuje místo pro Boží milost, víru, která přichází z Boží strany (ex parte Dei). Tato příprava spočívá v odstranění všech překážek z naší strany (ex parte nostra) a odpovědi na jeho volání. *Člověka víry* je poté možno vidět jako člověka, který má Ducha svatého v srdci i ve svých skutcích a od Boha přijímá novou kvalitu života. Můžeme říci, že se člověk víry stává *novým člověkem*. Normotvorným vzorem *člověka víry* by pro nás mohla být starozákonní postava praotce Abraháma,¹⁴ který představuje člověka před Božím tajemstvím živého Boha: „*A co se týká mrtvých, že budou vzkříšeni, nečetli jste v Mojžíšově knize na tom místě, kde je řeč o hořícím keři, jak mu Bůh řekl: Já jsem Bůh Abrahámov, Bůh Izákov a Bůh Jakubův?*“¹⁵ Také Panna Maria je *člověkem víry* a je nám

---

¹² Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, Bible a christologie. In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav – KRUMPOLC, Eduard, (ed.), *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969–2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2017, 978-80-7412-232-3, str. 1011.

¹³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 8–9.

¹⁴ Srov. Gn 12–25.

¹⁵ Mk 12,26

v prožívání vztahu s Bohem vzorem nejdokonalejším. Díky tomuto je také nazývána podobně jako církev *novou Evou*.¹⁶ Věřící křesťané jsou „*pravé Abrahámovy děti*.“¹⁷

Další klíčový pojem je zbožštění.¹⁸ „*Bůh se stal člověkem, aby se člověk stal božským*.“¹⁹ Nejprve se tedy podíváme na to, co pro nás znamená termín *zbožštění* (z řec. theopoiesis). Tento termín můžeme v jistém slova smyslu chápat jako *zduchovnění* či *žité boholidství*.²⁰ „*Je-li duchovní život přítomnost a činnost Ducha svatého v nás, pak se dá říci, že je to Boží nebo Božský život v člověku*.“²¹ Zbožštění²² je také novým životem, nadpřirozeným životem či životem milosti. Tento *nový život* může být myšlen ve smyslu eschatologickém nebo morálním, ale v plném smyslu je to termín ontologický. Nový život je přece nová kvalita života.²³ Řečtí otcové se u tohoto termínu odvolávali na výrok Písma: „*Ve vašem zákoně je přece psáno: ‚Řekl jsem: jste bohové.‘*“²⁴ Matka Boží je nám poté dle Micheliny Tenace²⁵ příkladem „*který osvětluje a všem zpřístupňuje obsah zbožštění*.“²⁶

Konečně třetí pojem, dovršení ve smyslu věčného života, představuje určující zorný úhel našeho pojednání.²⁷ V díle Tomáše Špidlíka najdeme místo, které nám osvětluje pojmy *zbožštění* a *dovršení*. „*Otcové popisují církev jako jednotu Ducha, jako zbožštěné lidstvo*.“

---

¹⁶ Srov. LG – Věroučná konstituce Lumen Gentium o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 37–97. ISBN 80-7192-467-9, článek 63

¹⁷ Gal 3,7

¹⁸ Srov. OL – IOANNES PAULUS PP. II, Epistola apostolica Orientale Lumen. In: *Acta Apostolicae Sedis*, 87/11 (11. Septembris 1995), str. 745–774, článek 6: „*Nauka kapadockých otců o zbožštění přešla do tradice všech východních církví a je součástí jejich společného dědictví. Toto lze shrnout v myšlence, kterou již na konci 2. století vyjádřil sv. Irenej: ‚Bůh se stal synem člověka, aby se člověk mohl stát Božím synem.‘ Tato teologie zbožštění zůstává jedním z objevů zvláště vzácných východnímu křesťanskému myšlení.*“; Všechny texty v této práci, které jsou citované, nebo parafrázované z anglického, italského a slovenského originálu přeložil autor této diplomové práce. Jde tedy o vlastní překlady. Překlady z latiny konzultovány s Pavlem Ambrosem.

¹⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-56-6, str. 24.

²⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*. Velehrad: (Refugium Velehrad-Roma), 1996. Studium (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 80-86045-02-1, str. 35–36.

²¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti)*. Vyd. 2. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-34-5, str. 17.

²² Na problematiku *zbožštění* je také třeba se dívat ve světle konstituce II. vatikánského koncilu *Gaudium et Spes*, a to především článku 22.

²³ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 24.

²⁴ Jan 10,34; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti)*, str. 17.

²⁵ Michelina Tenace (1954), studovala teologii, filozofii a zahraniční literaturu. Byla dlouholetou spolupracovnicí otce T. Špidlíka. V současné době vyučuje na Gregoriánské univerzitě. Také působí v Centu Aletti v Římě.

²⁶ TENACE, Michelina, 2001. *Vybrané kapitoly z antropologie: stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma. ISBN 80-86045-76-5, str. 122.

²⁷ Srov. KKC – *Katechismus katolické církve*. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-132-6, článek 1042–1050.

Avšak ono ještě nedospělo ke svému definitivnímu dovršení, ale ustavičně prosí.“²⁸ Nyní se zastavíme u termínu vlastnímu východní teologii.²⁹ Dopršení chápeme jako život s Bohem a v Bohu v jeho eschatologické úplnosti. U dovršení člověka víry půjde o dovršení jeho osobní dokonalosti v harmonii s dovršením lidských dějin i celého kosmu.³⁰ Podle Tomáše Špidlíka je osobnost zaměřena k dovršení, ke konci jejího pozemského putování v Kristově konečném vítězství.³¹ Proto by každý člověk měl mít na zřeteli toto zaměření a dodává: „*Jakmile osoba ztratí perspektivu tohoto završení, ztrácí svoji integritu, svoji hodnotu.*“³² Milostiplná Matka Boží a Panna však toto zaměření neztratila. Špidlík ji vidí jako již dovršenou, tedy i spasenou osobu.³³

---

²⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 48.

²⁹ Srov. OL 8: „Východ vyjadřuje skutečnost tradice a očekávání živým způsobem. Zejména celá jeho liturgie je vzpomínkou spásy a vzýváním Pánova příchodu. A zatímco tradice učí církve věrnosti vůči tomu, co jejich zrodilo, eschatologické očekávání pobízí k tomu, aby se stávaly tím, čím ještě nejsou v plnosti a čím se z Pánovy vůle mají stát, a tudíž k tomu, aby neustále hledaly nové cesty věrnosti, které překonávají pesimismus tím, že jsou orientovány na naději v Boha, který nezklame.“

³⁰ Srov. GS – Pastoralní konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 183–265. ISBN 80-7192-467-9, článek 39.

³¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 60.

³² *Tamtéž*.

³³ Srov. *Tamtéž*, str. 58–61.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 43–45.

1 Život otce Tomáše Špidlíka jako obraz dovršení člověka víry – Maria jako znamení

Vyjdeme-li z posledních známých slov, která kardinál Špidlík vyslovil na tomto světě, mohou nám tato jeho slova ukázat obraz dovršení života člověka víry. „*Celý život jsem hledal Ježíšovu tvář, a nyní jsem šťastný a klidný, protože odcházím, abych Ho uviděl.*“³⁴ Dívat se do tváře Božího Syna je výsostně mariánské téma.³⁵ A proto se pokusíme v první kapitole naší práce navrhnout takovou teologickou interpretaci Špidlíkova života a poslání, která předkládá jeho osobní svědectví o vlastním životě jako dosvědčení života pod zvláštní ochrannou Matky Boží, při čemž systematickému zpracování mariologických témat rozumíme jako takovému pojetí, které je hluboce osobní. Toto osobní vstupuje do jednotlivých mariologických témat a vytváří její jednotu ve smyslu hloubky a celistvosti, které vše pronikají. Chceme v něm načrtnout jednotu života a teologie, totiž jak v jeho životním údělu byly propojeny úcta k Matce Boží a její teologický význam pro Boží lid. Již zde můžeme vnímat jednotu dovršení osobního života každého člověka a celého světa v tajemství Mariina života. Mariánský rozměr se tak stává znamením dovršení.

Jsme si vědomi toho, že život Špidlíka může být a také je popisován a interpretován z různých hledisek. Kupříkladu rozsáhlý životopis otce Pavla Ambrose SJ *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve*³⁶ do hloubky a kvalitně popisuje jeho mládí a poukazuje na různé aspekty, které nejsou tak známé. Rozhovory s Janem Paulasem *Duše poutníka*³⁷ jsou autentickou rozmluvou zachycující momenty, které se silně vryly do jeho srdce. Na život boskovického rodáka také z jistých úhlů pohledu poukázal Michal Altrichter SJ například drobnou publikací *Otec Špidlík mezi námi*,³⁸ která obsahuje přiléhavé momentky z jeho života. Publikace *Sarkofág otce Tomáše*

---

³⁴ AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*, str. 5.

³⁵ Srov. PAVEL VI. *O mariánské úctě. Apoštolská exhortace Marialis cultus*, článek 19, 21.; Kontemplant s Marií tvář Krista. In: JAN PAVEL II. *Apoštolský list Mane nobiscum Domine* biskupům, kněžím a věřícím laikům k Roku eucharistie (říjen 2004 – říjen 2005). Praha: ČBK, 2004, článek 8–9.

³⁶ AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*, str. 5.

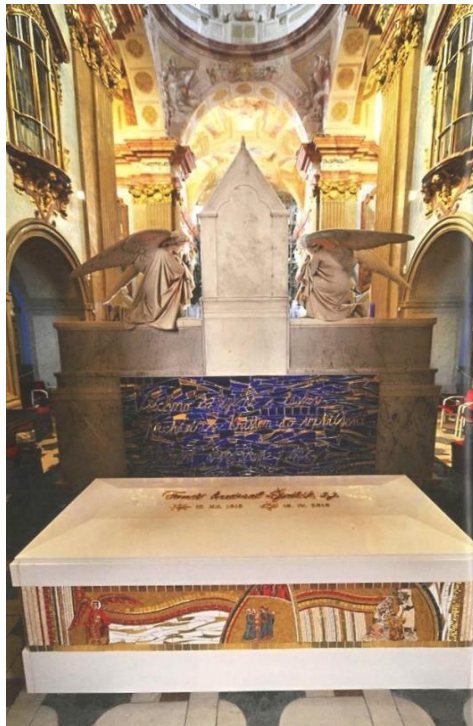
³⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. Rozhovory (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-828-3.

³⁸ ALTRICHTER, Michal. *Otec Špidlík mezi námi: humoresky*. Vyd. 2. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2016. Hlas Velehradu (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-252-1.

*Špidlíka*³⁹ otce Marka Ivana Rupnika SJ vhodně poukazuje na různá velká témata, kterými se Tomáš Špidlík celý život zabýval. Richard Čemus v knize *Život není čas, ale setkání*⁴⁰ v podobné linii poukazuje na jeho významná témata a zaznamenává to, co pro něj setkání s otcem Špidlíkem znamenalo. V naší práci se však nejedná o novou interpretaci jeho života, ale o pokus najít nové hledisko, z kterého chceme prohloubit obecný vhled do jeho života a poslání. Můžeme říci, že se nám jedná o *pohled nesený světlem tajemství Panny Marie přítomné v jeho osobních dějinách spásy*.

Postava Panny Marie může být jedním z interpretačních klíčů přítomného a zakoušeného tajemství, jež může osvětlit jeho duchovní dědictví z nového zorného úhlu. Proto v této části představíme některé klíčové okamžiky a vnitřní postoje, které nám osvětlí teologicky to, co můžeme přečíst v životě konkrétního člověka jako typickou známku Božího díla v životě lidí. Zde přistupujeme k životu člověka jako k osobní formě Božího zjevení v konkrétnosti (*revelatio*).

Tento přístup můžeme dobře vidět na ikonografickém znázornění jeho života na jeho náhrobku.⁴¹ Nejdříve se pokusíme objasnit mariánské rysy Špidlíkova života přítomné

³⁹ RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*. Dotisk prvního vydání. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2016. Slovo a obraz (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-087-9.

⁴⁰ ČEMUS, Richard. *Život není čas, ale setkání: nové svědectví o Tomáši Špidlíkovi*. Český Těšín: Karmelitánské nakladatelství, 2020. ISBN 978-80-7566-076-3.

⁴¹ Snímek náhrobku pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 22.

v této ikonografii a následně tyto prvky eschatologického dovršení Špidlíkova života ikonograficky představené jako osobní svědectví (podepsané vlastní rukou – viz jeho podpis na jeho sarkofágu) můžeme nechat vystoupit v následující kapitole z pouhé historické kulisy jeho žití, představíme jej tedy jako svědka víry 20. a 21. století (*manifestatio*).

Otec Špidlík chápal svůj život a poslání jako stálé dílo Boží Prozřetelnosti. V několika rozhodujících momentech se Boží Prozřetelnost projevila v jeho životě i v jeho teologické reflexi spolu s přítomností Panny Marie. Spojme nyní tuto teologickou vizi jeho života ztvárněnou v mozaice na jeho náhrobku, která – jak je známo – je i jeho teologickým scénářem celého díla, který Marko I. Rupnik vtělil do konečné výtvarné podoby.

1.1 Výjev Boží Moudrosti

Boží Moudrost je na náhrobku vyobrazena andělem, který drží v ruce lyru.⁴² Tento hudební nástroj „*byl už od starověku symbolem jednoty v porozumění, svornosti, harmonie v rozdílnosti.*“⁴³ Téma Moudrosti znázorněné lyrou je i motivem zobrazení Panny Marie, jak dosvědčuje například mozaika nacházející se v „chorvatských Lurdech“, ve Vespríc.

Otec Špidlík se svým životem snažil poukázat na to, že i výjimečně vypracovaný teologický systém stále zůstává „jen“ teologickým systémem. To samo o sobě ale ještě není nic živého. Živost vidí u církevních otců a u teologie stavěné na sapienciálním

⁴² Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 11.

⁴³ RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 11.

základu.⁴⁴ Boží Moudrost je představou či vizí, kterou měl Bůh Otec na mysli v momentu stvoření s ohledem na Ježíše Krista, svého Syna. Celý svět viditelný i neviditelný se točí kolem Ježíše Krista a jeho boholidské osoby. Vše je stvořeno skrze něho, žije skrze něho a také je skrze něho dovršeno. Boží moudrost je plná života a lásky. Není to prázdná litera, která se například v teologii projevuje obrušováním teologických pojmů, aby nám fungoval celý systém. Teologické pojmy mohou být obrušovány jako kameny, ale tyto pojmy musí vytvořit krásnou a živoucí mozaiku.⁴⁵

Tomáš Špidlík v knize *Duše Ruska* cituje vidění Boží Moudrosti V. S. Solovjova takto: „V jednom mžiknutí oka vidím všechno jako jednotu. Ta jednota má krásu a tvář ženy. To, co je nezměrné, vstupuje do míry. Okolo mne a ve mně byla jsi jenom ty, ó zářivá, v tobě není lsti.“⁴⁶ Tak jak v tváři anděla, představujícího Boží moudrost, můžeme, ale také nemusíme vidět ženu, podobně i u Solovjova v jeho vidění Boží Moudrosti můžeme vidět tvář Matky Boží, ale také nemusíme.

Už od 10. století se čtou ve mších k Matce vtělené Boží Moudrosti různé texty. Jde především o úryvky z knihy Sirachovcovy a knihy Přísloví, kterým církev naslouchá, jakoby v nich promlouvala sama Matka Páně. Už od 12. století jsou Panně Marii přisuzovány mnohé tituly: *Matka Moudrosti*, *Pramen Moudrosti*, *Dům Moudrosti* a *Trůn Moudrosti*. Poslední titul je používán nejčastěji.⁴⁷ V knize *Otčenáš* otec Tomáš Špidlík poukazuje na slova, která na její osobu vztahuje liturgie: „*Hospodin mě vlastnil na počátku svých plánů, od pradávna před svými skutky.*“⁴⁸

Tomáš Špidlík říká, že byzantští umělci zobrazují Pannu Marii „Trůn Moudrosti“ na trůnu, který má tvar harfy. Původ tohoto vyobrazení by měl být v mytologii. Tak jak si Orfeus podroboval divokou zvěř svým zpěvem, tak i moudrý člověk dokáže sladit vše, co je ve světě v konfliktu. Také dodává, že v případě Panny Marie šlo o obnovení sjednocení či harmonie mezi lidmi a Bohem.⁴⁹

---

⁴⁴ Srov. FLORENSKIJ, Pavel Alexandrovič. *Sloup a opora pravdy*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma 2003, str. 307–311.

⁴⁵ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 11–15.

⁴⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duše Ruska s Tomášem Špidlíkem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-518-7, str. 82.

⁴⁷ Srov. *Sbírka mší o Panně Marii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-642-6, str. 142.

⁴⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Otčenáš*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2019. ISBN 978-80-7412-327-6, str. 145.

⁴⁹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 42–43.

Snahu o jednotu, porozumění a harmonii vidíme nejen v jeho teologii, ale také v celém jeho životě, protože byl tak jako Matka Boží propojen s dárce jednoty, porozumění a harmonie. Tak jako ona s apoštoly ve svornosti setrvala v modlitbách (srov. Sk 1,14), podobně i rodák z Boskovic setrval ve svornosti a v přátelství s celým Božím lidem v čele s nástupcem sv. Petra a jeho spolubratry biskupy, ale také i s lidmi dobré vůle napříč mnohými náboženstvími.

Celých 37 let strávil na adrese: Papežská kolej Nepomucenum, Via Concordia 1, 00186 Roma, Repubblica Italiana. Slovo *concordia* v italštině znamená svornost či jednomyslnost. Z etymologického hlediska toto slovo zřejmě pochází z latinského *concors*, které vzniklo složením slov *con* a *cor, cordis*.⁵⁰ Není divu, že měl tuto vlastnost „pod kůží“, nebo lépe – ve svém srdci a projevovala se v jeho životě. Na tomto místě bychom chtěli také zmínit modlitbu k Matce Jednoty, Matce Krásného milování, kterou napsal.⁵¹

V této podkapitole jsme se zabývali Stvořitelem a jeho dokonalou Moudrostí. Když Bůh tvoří, tak také povolává, proto je hned vedle anděla vyobrazena scéna povolání.

---

⁵⁰ Concordia. Una parola al giorno [online]. Vaglia: Una parola al giorno [cit. 2019-11-04]. Dostupné z: <https://unaparolaalgiorno.it/significato/concordia>

⁵¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 63–64.

1.2 Obraz povolání

Povolání⁵² je Boží vizí, která se uskutečňuje ve všem stvoření. Je to účast na životě Ježíše Krista, který žije v nás všech. Bůh nás k tomuto životu s láskou jemu vlastní zve. Vrcholem této lásky je Ježíšovo utrpení na kříži. Ježíš se neobětoval jen proto, aby se obětoval. Jeho motivací byla láska. Naše povolání je naše odpověď na jeho lásku. O tomto skvěle vypovídá nejen ikona povolání na náhrobku, ale také citát: „*Všechno, co žijeme s láskou, přechází s Kristem do vzkříšení. Věčnost vytvářejí vztahy, které nekončí.*“⁵³ Všechno, co žijeme s láskou a tedy i s Láskou přechází do věčnosti.⁵⁴ Na této ikoně, jejíž předloha je v San Giovanni Rotondo, vidíme dva učedníky Jana Křtitele, kteří se ptají Krista: „Kde bydlíš?“⁵⁵

Připomeňme si biblický příběh, který ukazuje na dospívání Ježíše Krista. Panna Maria i Josef Ježíše našli až po třech dnech v chrámě. Oba se na něj obrátili těmito slovy: „*Synu, co jsi nám to udělal? Hle, tvůj otec a já jsme tě s úzkostí hledali.*“⁵⁶ Ježíšova matka i jeho

⁵² Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlika*, str. 12.

⁵³ *Tamtéž*, str. 9.

⁵⁴ Srov. *Tamtéž*, str. 9–15.

⁵⁵ Srov. *Tamtéž*, str. 12.

⁵⁶ Lk 2,48

pěstoun se o něj strachovali. Žili tedy svůj život s láskou k Ježíši a v Novém zákoně vidíme realizaci jejich povolání.

Autor náhrobku z dílny Centra Aletti na téma povolání poznamenává: „*Otec Špidlík byl naprosto přesvědčený, spolu s Berdajevem, že za vznikem osoby stojí Boží povolání, že tedy Bůh tvoří člověka v optice povolání, a pak mu dává čas, prostor, schopnosti, prostředky, vztahy..., prostě vše, co je nezbytné prožít, aby v něm vykrystalizovala osobnost coby realizace tohoto povolání.*“⁵⁷

Následně dodává velmi silnou myšlenku, že člověk po uskutečnění svého povolání vytváří „*hmatatelně vyzrálé společenství člověka s Bohem.*“⁵⁸ A zdůrazňuje jeho boholidský a lidsko-božský charakter, který je plodem pravdivě žitého povolání.⁵⁹ Podobnou myšlenku vyslovil otec Richard Čemus SJ při návštěvě bohoslovců Papežské koleje Nepomucenum: „*Kardinál Špidlík vidí Pannu Marii jako symbol každého z nás. Ona je předobrazem všeho vyvrcholení náboženství v boholidství.*“⁶⁰ Bůh nechce, abychom nějak přežívali, ale abychom měli život v hojnosti. Matka Boží je v tom úžasným vzorem.

K povolání také neodmyslitelně patří Boží Prozřetelnost, která se projevuje jakousi uzdravující „*zlatou nití*“, kterou pozorujeme ve svém životě, když se jím necháme vést.

---

⁵⁷ *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 15.

⁵⁸ *Tamtéž.*

⁵⁹ *Srov. Tamtéž.*

⁶⁰ Interview s Richardem ČEMUSEM, nar. 1954, žákem Tomáše Špidlíka a profesorem spirituality křesťanského východu. Řím 28. 2. 2018. Osobní archiv autora.

1.3 Boží Prozřetelnost ve vyobrazení příběhu Josefa Egyptského

Na této mozaice je vyobrazen Josef Egyptský, jak se dává poznat bratřím.⁶¹ Jeho život byl protkán plánem Boží prozřetelnosti. Toho, který byl lidmi ponížen, Bůh povýšil. On hovoří skrze události i skrze nepříjemnosti, které nás na cestě za ním provázejí. Příběh o Josefu Egyptském ukazuje na spoustu podrazů a hrubých nespravedlností, ale také ukazuje, že tyto negativní zkušenosti nejsou napořád a nebudou mít poslední slovo. Na tento rys Špidlíkovy víry poukázal i papež František, když jej citoval ve svém *Dopisu kněžím ke 160. výročí smrti sv. faráře arského*: „Pokud nás prostoupí smutek ze života jako takového, ze společenství druhých nebo ze své osamělosti, jde vždy o nějaký nedostatek víry v Boží prozřetelnost a v Boží dílo. Smutek ochromuje odvahu pokračovat v práci i modlitbě, naši blízcí se nám stávají nesympatickými. Mnišští autoři tuto neřest obsáhle popisují a nazývají ji nejhorším nepřítelem duchovního života.“⁶²

K tomu, abychom uměli ve svém životě rozpoznat v předchozí podkapitole zmíněnou „zlatou nit“, musíme umět kontempletovat. Musíme umět prohlédnout, že nás samotný Bůh

⁶¹ Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str.13.

⁶² FRANTIŠEK. *Dopis kněžím u příležitosti 160. výročí úmrtí svatého faráře arského* (4. srpna 2019). In: *Acta ČBK*, 14, Praha: ČBK, 2019, str. 29–41, zde str. 36.

vede a vede nás dobře. Mezi lidmi se říká: „Nic neděje se maně, všechno řídí ruka Páně.“ On nás přece nevede za nos, ale k radosti a ke spáse. Tuto „zlatou nit“ mohu vidět ve svém životě, v životě svých bližních, společenství, národů, církve...⁶³ Tomáš Špidlík ve všech rozhovorech o svém životě dával najevo, že byl řízen Boží Prozřetelností. Poukazoval na souvislost mezi zkušeností a schopností kontemplace dějin. Říkal, že lidé dnes potřebují kontemplaci, aby ve svém životě „zahledli spásonosnou přítomnost Boha díky Prozřetelnosti.“⁶⁴ Richard Čemus nám sdělil velmi zajímavou myšlenku Tomáše Špidlíka: „On si cenil toho, že chlapec je schopen v dětství vidět Pannu Marii.“⁶⁵ Tak například dílem Boží Prozřetelnosti se také stalo, že je nositelkou jména Maria nejstarší sestra Tomáše Špidlíka (1913–1992).⁶⁶ Boží Prozřetelnost v tajemství Matky Boží popisuje i samotná liturgie: V sobotu před třetí listopadovou nedělí je možné sloužit mši svatou s tímto formulářem: *Matka, kterou nám dala Boží prozřetelnost*. Církev může slavit tuto památku od roku 1744, kdy ji ke cti Panny Marie povolil papež Benedikt XIV. Tuto příležitost ke slavení využívají především řeholní společenství.⁶⁷

„Neviditelný Bůh se zjevuje v těle, v těle působí; lidský život i hmotné prvky se stávají nástrojem Jeho Prozřetelnosti.“⁶⁸ Bůh se vtělil do tohoto světa skrze svou Matku a chce se do světa vtělovat i skrze nás a působit v našem těle. Vtělení je přítomné i formou bolesti, která čeká na vyléčení. Otec Špidlík měl také velké těžkosti s publikací, která pojednávala o teologii srdce Teofana Závorníka. Celou tuto situaci odevzdal Panně Marii Fatimské a spolehl se na její přímluvu. Nakonec byly jeho modlitby vyslyšeny.⁶⁹

Odevzdávání se do Boží Prozřetelnosti skrze Pannu Marii přináší své plody. Svě o tom ví i věhlasný rodák z Boskovic. V další podkapitole bychom se zastavili u tajemství Zvěstování.

---

⁶³ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 15–16.

⁶⁴ *Tamtéž*.

⁶⁵ Interview s Richardem ČEMUSEM. Řím 28. 2. 2018. Osobní archiv autora.; Srov. ČEMUS, Richard, *Život není čas, ale setkání*, str. 80–82.

⁶⁶ Srov. AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starzec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*, str. 97.

⁶⁷ Srov. *Sbírka mší o Panně Marii*, str. 215.

⁶⁸ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Otčenáš*, str. 144.

⁶⁹ Srov. AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starzec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*, str. 67–75.

1.4 Ikona Zvěstování

Předloha této ikony se nachází také v San Giovanni Rotondo.⁷⁰ Mozaiky na náhrobku, které poukazují na událost zvěstování, ukřižování i zmrtvýchvstání, mají společnou myšlenku. Ukazují na Ducha Svatého, který dává život.⁷¹

Na ikoně Zvěstování vidíme Pannu Marii především v modré barvě, která se v ikonografii používá pro označení lidství a také vidíme červený plášť. Červená barva znázorňuje božství. Díky Ježíši Kristu, kterého ontologicky přijala do svého života v okamžiku zvěstování, může být hrdou nositelkou onoho pláště. Maria má v levé ruce červené klubíčko, protože ona je ta, která utkala ve svém těle život Syna Božího. Maria klečí a má zavřené oči. To znamená, že zaujímá postoj naslouchajícího. Svatý Efrém Syrský tvrdí, že Maria byla oplodněna skrze schopnost naslouchat, prostřednictvím sluchu. Za zmínku také stojí to, že za ní je rozvinutý svitek se Slovem Božím. Anděl má pravou ruku na úrovni jejího ucha a šeptá ji radostnou zprávu. Maria naslouchá a poté uvidí. I my jsme povoláni naslouchat, počít, s láskou nosit a nechat druhým vidět ve svém životě vše dobré, co v nás laskavý Bůh učinil.⁷² Z tohoto důvodu otec Špidlík říkal, že se analogicky máme stávat „*Matkami Boha*.“⁷³

⁷⁰ Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str.17.

⁷¹ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 16.

⁷² Srov. RUPNIK, M. I. a A. e. F. AMENDOLA. *Il percorso di teologia e spiritualità della capella "Redemptoris Mater"*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2007. ISBN 978-88-209-7981-2, str. 25–26.

⁷³ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 17–18.

Právě moment přechodu slova ke hmotě či od Slova ke vtělení Ježíše Krista a také moment přechodu našeho života do *života v Kristu* byl pro Tomáše Špidlíka zásadní.⁷⁴ O tomto tajemství, které se viditelně projevilo na životě Panny Marie, říkal: „*Zvěstování Marii je častým předmětem meditací, kázání a křesťanského malířství. Je to opravdu rozhodující moment lidských dějin, je to dovršení stvoření.*“⁷⁵

Zajímavým dokladem o jeho rozjímání a přemýšlení může být událost, která se mu přihodila v italském Abruzzo. Vydal se tam, aby zde prožil s místními farníky půlnoční mši svatou. Stalo se tam, že od stropu kostela spustili do jesliček malého Ježíška. Všem se to líbilo, jen otec Špidlík z tohoto gesta nebyl zrovna nadšený. Toto gesto příliš zdůrazňuje Božský původ Ježíše Krista. Zatímco původ „ze země“, z lidí, z Panny Marie, tam nenachází své místo. Toto gesto tedy poukazuje jen na část pravdy.⁷⁶

Událost zvěstování je velmi silně spojena nejen s rozjímáním jako nad tématem, ale také v bezprostředním hovoru s Bohem prostřednictvím modlitby růžence. Slova M. Altrichtera to potvrzují: „*Růženec měl stále v kapse*‘.⁷⁷ To neznamená, že by jej nosil jako nějaký talisman, ale každodenně jej používal. Mnohdy se jej modlil již hned ráno, nebo když jel s někým autem.⁷⁸

Z životopisu již víme, že byl profesorem asketické a mystické východní teologie na Papežském východním institutu v Římě. To znamená, že každé ráno musel vyrazit na cestu z Nepomucena na náměstí Panny Marie Sněžné (Piazza Santa Maria Maggiore).⁷⁹

Výše jsme zmínili, že podle sv. Efréma Panna počala skrze sluch a přinesla plod svého lůna celému světu. Rádi bychom zde uvedli vzpomínky otce Richarda Čemuse, které popisují to, že vztah otce Špidlíka k Panně Marii se projevoval i skrze dar zpěvu: „*Otec Špidlík velice rád zpíval. V tom byl podobný Italům. Miloval lidové písně a říkal, že zejména mariánské písně, které zpíváme v kostele, jsou bohatým zdrojem české spirituality. Co zvlášť miloval, byl vícehlasý zpěv.*“⁸⁰ Otec Čemus také dodal: „*Téměř*

---

⁷⁴ Srov. *Tamtéž*, str. 17–18.

⁷⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 9: „L’annunciazione a Maria è oggetto frequentissimo delle meditazioni, delle omelie, e delle pitture cristiane. È infatti un momento decisivo della storia umana, il compimento della creazione.“

⁷⁶ Srov. Interview s Richardem ČEMUSEM. Řím 28. 2. 2018. Osobní archiv autora.

⁷⁷ Srov. Interview s Michalem ALTRICHTEREM, nar. 1965, žákem Tomáše Špidlíka a docentem spirituální teologie. Olomouc 5. 10. 2019. Osobní archiv autora.

⁷⁸ Např. *Tamtéž*.

⁷⁹ Srov. ČEMUS, Richard. *Život není čas, ale setkání: nové svědectví o Tomáši Špidlíkovi*, str. 11.

⁸⁰ *Tamtéž*, str. 71.

každou neděli zpíval mariánské litanie. Také rád zpíval písně. Sedli jsme do auta a zpívali jsme Máti Páně přesvatá... Tuto měl z českých mariánských písní nejradši. Strašně miloval píseň Под Твою милость прибегаем, Богородице Дево⁸¹.⁸²

1.5 Ikona Ukřižování

V teologické reflexi otce Tomáše Špidlíka má své místo událost ukřižování Ježíše Nazaretského i přítomnost Matky Boží pod křížem.⁸³ Tato událost jej přivedla k závěru, který pro nás interpretuje jeho žák M. I. Rupnik ve způsobu zobrazení i objasnění obsahu znázorněného.

Samotná scéna, která je zachycena na tomto náhrobku, má svůj původ ve vyobrazení z italského Capiaga. Otec Tomáš Špidlík měl tuto mozaiku velmi rád. Ježíš se na ní dívá na svou Matku. „Je nevyhnutelné, jak nás učí starobylá ikonografie, že v onu hodinu měla Maria srdce plné otázek a bolesti.“⁸⁴ Panna Maria byla povolána k tomu, aby uvěřila ve

⁸¹ [Pod Tvoju milost' přiběgajem Bogorodice Děvo]

⁸² Interview s Richardem ČEMUSEM. Řím 28. 2. 2018. Osobní archiv autora.

⁸³ Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 18.

⁸⁴ RUPNIK, Marco Ivan a Maria CAMPATELLI. *Mosaici della Madre di Dio: dell'Atelier del Centro Aletti*. Roma: Lipa, 2009. ISBN 88-89667-23-0, str. 24: „È inevitabile, come ci insegna l'antica iconografia, che Maria a quell'ora avesse un cuore pieno di interrogativi e di tristezza.“

smysl bolesti a utrpení, aby vstoupila do „nejhlubšího rozměru moudrosti.“⁸⁵ Tato mozaika zachycuje právě tento moment. Jako bylo třeba Ducha ke vtělení, tak jistě bylo třeba darů Ducha k uvedení na nejvyšší stupínek moudrosti, do „moudrosti kříže.“⁸⁶ Měla totiž uvidět smysl v utrpení a smrti svého Syna. O tomto okamžiku se v jistém smyslu zmínil i svatý Pavel: „Slovo o kříži je bláznovstvím těm, kdo jsou na cestě k záhubě; nám, kteří jdeme ke spáse, je mocí Boží.“⁸⁷

Proč ale bylo třeba, aby Maria získala moudrost kříže? V publikaci, kterou napsal otec Špidlík s Marko I. Rupnikem je zmíněno: „Panna ani na chvíli nepochybovala o božství Syna, ale ji trápí, že vidí Boha, který je ve své lidskosti tak pokořený.“⁸⁸ Ona věděla, jak přišel Kristus na svět, že to bylo z Ducha, ale měla projít tímto vývojem a stát se tou, která je nejskutečněji věřící. Proroctví Simeona se v kalvárské události naplnilo a její duši skutečně pronikl meč (srov. Lk 2,35), ale díky Synu, který je Těšitelem, tuto zkoušku překonala a přijala, že i v ponížení můžeme vidět Boží slávu a ve smrti věčný život. Drama kříže nás učí, že utrpení je součástí lásky.⁸⁹ Otec Michal Altrichter poznamenal: „T. Špidlík byl mnohokrát diskrétně pozván k vážným teologickým hodnocením obtížně označitelných jevů. Na přání ještě otce Ratzingera také strávil celou noc u slzící Panny Marie v Civitavecchia. Nic o tom nikomu neřikal. Pouze jednou, jakoby mimoděk podotkl, že Panna Maria pláče nesmírně.“⁹⁰

Mariin pláč je tedy vyjádření její nesmírné lásky k nám. Vraťme se však k mozaice ukřížování. Na ní můžeme vidět Marii jako ženu, která je zahalená do červeného pláště. Červená barva značí to, že je Matkou Boha a ona je v tento moment jakoby plně zahalena oním pláštěm.⁹¹ Maria se na této mozaice dívá na nás. Není to pohled, který by nám něco vyčítal, ale pohled, který uzdravuje. Onen pohled jde od Ježíše Krista, i když má otevřený bok, skrze Pannu Marii až k nám. Naše bolesti jsou v Duchu vyhojovány skrze Matku, protože ona se pod křížem skrze Jana stává i naší matkou. Ona na nás přenáší onen pohled

---

⁸⁵ RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 19.

⁸⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 73: „Sapienza della croce.“

⁸⁷ 1 Kor 1,18

⁸⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*. Bratislava: Oto Németh, 2004. ISBN 80-88949-69-6, str. 57: „Panna ani na chvíľu nepochybovala o božstve Syna, ale ju trápí, že vidí Boha, ktorý je vo svojej ľudskosti taký pokorený.“

⁸⁹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 57–59.

⁹⁰ ALTRICHTER, Michal. *Otec Špidlík mezi námi: Humoresky*, str. 38.

⁹¹ Srov. RUPNIK, Marco Ivan a Maria CAMPATELLI. *Mosaici della Madre di Dio: dell'Atelier del Centro Aletti*, str. 24.

lásky a útěchy. Duch svatý v nás poté může otevřít dvířka k nejhlubšímu rozměru moudrosti v našem životě.⁹²

Nyní přejdeme k životu otce Tomáše. Jeho maminka pocházela od městečka jménem Sloup⁹³ „od *Bolestné Matky Boží*.“⁹⁴ Otec Špidlík tedy automaticky toto místo spojuje s přítomností Panny Marie. Přítomnost Ježíšovy matky v jeho životě vnímáme v jiném světle i v jiné události: Dle svědectví otce Kolářka se rozloučil se svým prasynovcem Pavlem Švandou, který zemřel za nevyjasněných okolností, na svátek Panny Marie Královny, a to 22. srpna.⁹⁵ Byl to jistě moment, kdy i on potřeboval útěšný pohled od Panny Marie, své duchovní Matky.

Tomáš kardinál Špidlík umírá 16. dubna 2010 za zvuků zvonu na bazilice Santa Maria Maggiore v Římě.⁹⁶ Tak jak si Panna Maria vyslechla pozvání k mateřství, tak i on si symbolicky od ní vyslechl pozvání k životu věčnému a k očekávání slavného vzkříšení.

---

⁹² Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 18–20.

⁹³ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 20.

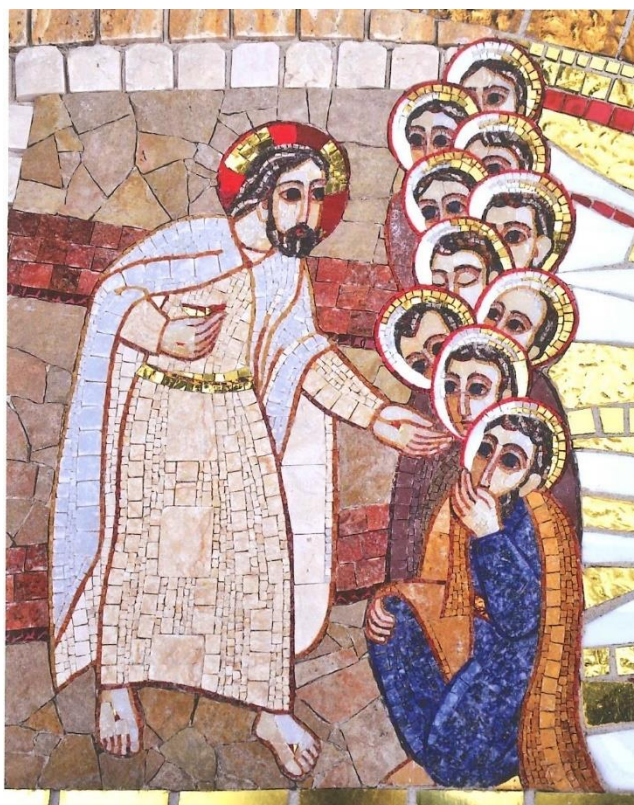
⁹⁴ *Tamtéž*.

⁹⁵ Srov. AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*, str. 75.

⁹⁶ *Tamtéž*, str. 172.

1.6 Ikona zjevení Krista po zmrtvýchvstání

Další mozaikou, kterou bychom se chtěli zabývat, je mozaika Zjevení Krista po zmrtvýchvstání učedníkům za zavřenými dveřmi a vdechnutí Ducha na odpuštění hříchů z Janova evangelia.⁹⁷ Tato mozaika má svou předlohu v San Giovanni Rotondo v kryptě otce Pia a především poukazuje na to, že utrpení a smrt nemá poslední slovo.⁹⁸

U zvonů ale ještě chvíli zůstaneme. V roce 1946, krátce před tím, než otec Tomáš Špidlík odjel do holandského Maastrichtu, byl na Velehradské bazilice instalován chybějící zvon. V tomto zvonu jsou zaznamenány verše, které napsal Tomáš Špidlík: „*Mariae, Josephi nomina gero, barbari nuper me destruxere; amore revixi gentis sincero, flevi vobiscum, spero gaudere.*“⁹⁹ Otec Špidlík po sobě jistě nezanechal jen nápis na zvonu, ale také silné pneumatologické svědectví, na které poukazuje i tato mozaika.¹⁰⁰

⁹⁷ Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str.19.

⁹⁸ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 16–20.

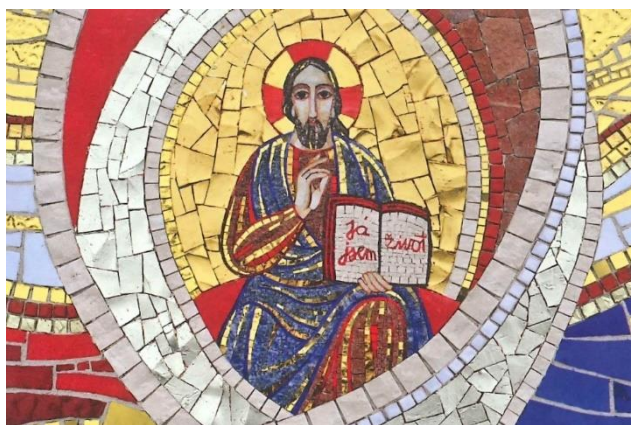
⁹⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 36: „*Maria, Josef zdobí moje čelo, které krutý barbar rozbil za války; z čisté lásky lidu ožilo mé tělo, s vámi hlas můj lkal, teď jásej do dálky.*“ (ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 36–37.)

¹⁰⁰ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 16.

Jde o svědectví, které říká, že Duch je ten, který oživuje či zachraňuje. V Ježíši Kristu přechází láska ke spáse.¹⁰¹ On přišel do dějin, aby je naplnil. Díky jeho slavnému zmrtvýchvstání už nehledáme jako Marie Magdalská mrtvé tělo Ježíše, ale nacházíme Zmrtvýchvstalého.¹⁰² M. I. Rupnik říká: „*Spásonosnou činnost Krista v dějinách rozvíjeli vždy ti, kteří mu náleželi. Nejvíce, čeho může teolog vůbec dosáhnout, je schopnost předávat život, porážet smrt životem, sjednocovat to, co je rozdělené, utěšovat to, co je zarmoucené..., a zároveň to všechno kontemplotovat jako zář vycházející z nového člověka: pravý život, který má původ pouze v Bohu.*“¹⁰³

V tomto zároveň vidí završení osobního povolání otce Tomáše Špidlíka a na dokreslení této mozaiky dodává, že otec Tomáš byl vyhledávaným duchovním vůdcem a zpovědníkem.¹⁰⁴

1.7 Obraz Krista – Vševládce (Pantokrator)

Jakmile mohli křesťané po Konstantinově míru beztréstně stavět kostely, nechybělo v nich vyobrazení Ježíše Krista jako Pána nebe a země či Krista Vládce – Pantokratora.¹⁰⁵ Naše mozaika Vševládce¹⁰⁶ má opět svou předlohu v kryptě chrámu sv. Pia z Pietrelciny v San Giovanni Rotondo.¹⁰⁷

Ve vyobrazeních Pantokratora bývá vyobrazena duha pod jeho nohama, která představovala kruhy kosmických sil, které vládou vesmírem. Tyto kruhy byly antickými

---

¹⁰¹ Srov. *Tamtéž*, str. 20.

¹⁰² Srov. J 20,13

¹⁰³ RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 20.

¹⁰⁴ *Tamtéž*.

¹⁰⁵ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 59.

¹⁰⁶ Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str.10.

¹⁰⁷ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 20.

filosofy pokládány za neměnné a neomylné. Tyto síly spolu s kosmickými zákony vytváří *osud, fatum*, kterým jsou vázáni nejen lidé, ale i bohové. Církevní otcové museli bojovat proti těmto názorům a učili, že vše je podřízeno Kristu. On je Bohem, který je stvořil, proto je i jejich Pánem.¹⁰⁸

Stejnou myšlenku vyjadřuje i další příběh, který je neméně zajímavý. Tři králové, tedy představitelé pohanské vědy, hledali narození Krista pod příznivou hvězdou. Přišli ale na to, že hvězda došla tam, kde se on narodil. Ona je jemu podřízená.¹⁰⁹

Otec Špidlík dodává: „*Ale od 6. století tento motiv prodělal další vývoj. Na trůně sedí matka Boží a Spasitel a Vládce světa je na jejím klíně. V italském malířství byl tento druh kompozice nazýván 'Majestát'. Na první pohled se zdá tato obměna náhodná, ale ukryvá se v ní hluboká teologická úvaha.*“¹¹⁰ V čem je tato teologická úvaha hluboká? V Kristu je „rekapitulováno“ či sjednoceno celé stvoření, tedy i svět viditelný i neviditelný. S tímto sjednocením byl velký problém v řecko-římském světě a církevní otcové si uvědomili, že tento problém řeší osoba Ježíše Krista, osoba nesoucí přirozenost božskou i lidskou. Panna Maria, jako spolupracovnice v díle Boží Prozřetelnosti, se také podílí na tomto sjednocení. A nejen ona. Vladimír Solovjov dodává, že všichni lidé jsou povoláni spolupracovat na tomto tajemství zbožštění po stopách Panny Marie.¹¹¹

„*Pantokrator drží otevřenou knihu právě na straně, kde je napsáno: 'Já jsem život.'*“¹¹² Otec Špidlík byl o tom i v časech nepřízně hluboce přesvědčen. Že Bůh je živý a je v něm život. Věřil v Trojjediného Boha, z němž jednou osobou je Ježíš Kristus, „*který má tvář a nelze jej zaměnit s teoretickým bytím, nebo neosobní energií.*“¹¹³

Ve světoznámé vatikánské kapli Redemptoris Mater, na které otec Tomáš Špidlík výrazně spolupracoval s M. I. Rupnikem a jeho začínající dílnou,¹¹⁴ přirozeně nechybí vyobrazení Pantokratora, které se nalézá v centru či uprostřed stropu.¹¹⁵ Snad každého návštěvníka

---

¹⁰⁸ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 59–60.

¹⁰⁹ Srov. *Tamtéž*, str. 60.

¹¹⁰ *Tamtéž*, str. 60–61: „Ma dal VI secolo questo motivo subisce un ulteriore sviluppo. Sul trono siede la Madre di Dio e il Salvatore e Re del mondo è sulle sue ginocchia. Nella pittura italiana questo tipo di rappresentazione fu chiamato “Maestà”. A prima vista, sembra una variante casuale, ma vi è nascosta una profonda riflessione teologica.”

¹¹¹ Srov. *Tamtéž*, str. 61–62.

¹¹² RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 10.

¹¹³ *Tamtéž*.

¹¹⁴ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 142.

¹¹⁵ Srov. RUPNIK, M. I. *Il percorso di teologia e spiritualità della capella "Redemptoris Mater"*, str. 51.

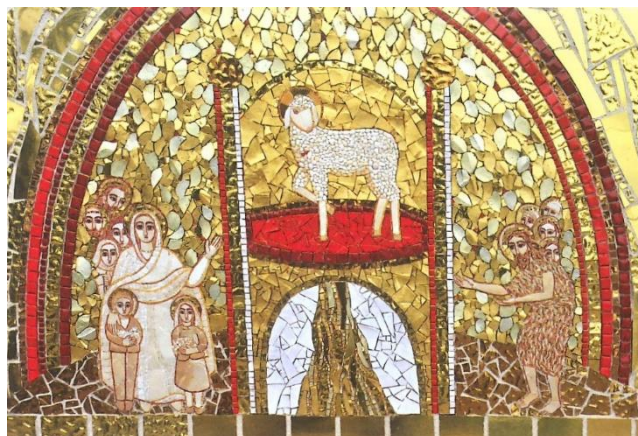

této kaple zaujme Matka Spasitele (Redemptoris Mater) jako ta, která sedí na trůně a Ježíš sedí na jejím klíně. Ona je Trůnem Boží Moudrosti, protože Ježíš Kristus je vtělená Moudrost. K tomu je třeba dodat, že hodnota trůnu se odvozuje od krále, ne naopak. Panna Maria je tedy pozvána být „živoucím trůnem“. Ona zde sedí jako symbol církve. Jestliže ona byla lidskou osobou a my jsme také, pak díky vztahům mezi námi osobami, můžeme dokonce říci, že je každý z nás také povolán k tomu, abychom se stávali „trůny Boží Moudrosti“. K tomu je však zapotřebí čisté srdce, které kráčí v Jejích šlépějích v souladu s Boží vůlí.

Podle svědectví otce Richarda Čemuse SJ by kaple Redemptoris Mater snad ani nevznikla, pokud by otec Tomáš Špidlík SJ neměl v roce 1995 exercicie pro Svatého otce Jana Pavla II. Rozhodnutí papeže ohledně této kaple bylo učiněno bezprostředně po ukončení exercicií.¹¹⁶

V kapli Redemptoris Mater je na mozaice, která vyobrazuje Parusii, znázorněn i starec, který nese své knihy Ježíši Kristu. Tímto starcem není nikdo jiný než Tomáš Špidlík.¹¹⁷ Na mozaice parusie je také vyobrazen červený dvouramenný kříž, který důvěrně známe z Velehradu. Náhoda? Nemyslíme si...

1.8 Výjev dovršení – Nebeský Jeruzalém (Beránek na trůnu)

Předlohu tohoto vyobrazení bychom našli v portugalské Fatimě.¹¹⁸ Jde o vyobrazení výjevu popisovaného ve 22. kapitole knize Zjevení. Ježíš Kristus zde v pozici Beránka stojí

¹¹⁶ ČEMUS, Richard. *Život není čas, ale setkání: nové svědectví o Tomáši Špidlíkovi*, str. 129.

¹¹⁷ VASIL, Cyril. Autorita, zodpovědnost a osobní svědectví v pojetí kardinála Tomáše Špidlíka [přednáška], Mezinárodní konference Duchovní odkaz J. E. Tomáše kardinála Špidlíka SJ (1919 – 2010). Praha – Hlavní sál Valdštejnského paláce, Senát parlamentu České Republiky, 21. 10. 2019.

¹¹⁸ Snímek mozaiky pochází z publikace: Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 21.

na trůnu uprostřed svatých. Na levé straně je Panna Maria, na pravé svatý Jan Křtitel.¹¹⁹ Po dokončení fatimské mozaiky se měl vyjádřit takto: „*Oltář církve sjednocuje jediným svoláním církev, která putuje dějinami, je utvářena osobami a účastí na lodi liturgie, s Církví, již ve slávě Krista, která je vyobrazena na stěně apsidy ve Fatimě.*“¹²⁰

Jeho spolupracovník M. I. Rupnik říká, že nejtěžší okamžiky svého života i své teologické dílo svěroval do ochrany tří fatimských dětí. V podobném duchu se vyjádřil i otec Michal Altrichter: „*Celá špidlíkovská ruská idea je provázaná s Fatimou. Když ho někteří kolegové obviňovali ze slovanského sentimentalismu, odletěl na poutní místo a v mlčení klečel před Madonou Ruska. Taktéž ihned po zvolení kardinálem zajel poděkovat Panně Marii Fatimské.*“¹²¹

Jedním z jeho výrazných teologických přístupů je patrný důraz na eklesiologii. Církev vidí Tomáš Špidlík jako místo, kde jsou všichni jedno v Kristu. Společenství svatých, ke kterým se můžeme obracet, neuměňuje velikost Krista a jeho spásonosné působení. „*Spolupráce svatých na zbožštění světa nemůže být kamenem úrazu ve víře, je to naopak pojítka mezi 'živými kameny' církve.*“¹²² A dodává: „*Východní liturgie vzývají spolu s nejčistší a nejblahoslavenější Pannou Marií, Matkou Boží, spolu s anděly a všemi svatými.*“¹²³ Poté zdůrazňuje, že modlitba k jednotlivému svatému je vždy chápána jako modlitba ke Kristu. Svatí jsou totiž „jedno v Kristu“, což platí zcela jistě i u jeho Matky.¹²⁴

Proč je na této mozaice vyobrazena Panna Maria a svatý Jan Křtitel? Na jejich adresu říká, že oni dva byli jako první pozvednutí ke kontemplaci,¹²⁵ ne nadarmo její osobu Špidlík vidí jako příklad kontempace.¹²⁶ Když Tomáš Špidlík vysvětloval dogmatický význam ikony novgorodské Sofie (cca r. 1500), u těchto dvou světců poznamenal, že oni představují klasické vzory tzv. „kontempace přírody“. Byli totiž schopni svým zrakem „*proniknout viditelné kruhy tělesného světa a zahlédnout za nimi na trůnu světa Boží moudrost (Sofii), Boží plán spasit svět.*“¹²⁷ Byli totiž schopni zahlédnout Boha v osobě Ježíše Krista i v jeho

---

¹¹⁹ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 20–21.

¹²⁰ *Tamtéž*, str. 21.

¹²¹ ALTRICHTER, Michal. *Otec Špidlík mezi námi: Humoresky*, str. 39.

¹²² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*, str. 205.

¹²³ *Tamtéž*.

¹²⁴ Srov. *Tamtéž*.

¹²⁵ Srov. *Tamtéž*.

¹²⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. Křesťanský Východ a Maria. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 40/5 (1988), str. 74–77.

¹²⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Cesta Ducha*, str. 134.

lidské poníženosti.¹²⁸ Z tohoto důvodu si Panny Marie nevážíme jen díky jejímu kontemplativnímu uschopnění ze strany Boží, kvůli tomu, čím se svojí svobodou stává. Představuje konečné osvobození člověka, je svobodou skrze svoji poslušnost, přičemž hovoříme o rovině ontologické z Boží strany, o lásce, která se vydává do krajnosti. „*V těchto rysech se vykresluje východní pohled křesťana, jehož cílem je participovat na božské přirozenosti skrze sjednocení se s tajemstvím Svaté Trojice.*“¹²⁹ Právě v tento moment Tomáš Špidlík nechává promluvit váženého východního teologa Řehoře Palamu: „*Maria je „Na hranici stvořeného a nestvořeného.*“¹³⁰ A dodává jednu velmi důležitou myšlenku: „*Vedle jedné vtělené božské hypostaze, tedy Krista, je jedna lidská divinizovaná hypostaze, tedy Maria. Bůh se stal člověkem proto, aby se člověk mohl stát Bohem, jak tvrdí všeobecně známý patristický princip. Právě Mariino tajemství je účinným výrazem tohoto pravidla.*“¹³¹

U Panny Marie se zamýšlí i nad jejím nanebevzetím: „*To čeho Matka Boží dosáhla, je tedy eschaton, poslední dokonalost.*“¹³² Tělo otce Tomáše tuto dokonalost očekává pod obrazem Matky Boží v bazilice Nanebevzetí Panny Marie a svatých Cyrila a Metoděje na Velehradě.¹³³ Tuto baziliku pokládal za „*svědka víry a dědictví našich otců.*“¹³⁴ Dle svědectví otce Michala Altrichtera byl kardinál Špidlík „*miláčkem Panny Marie,*“¹³⁵ není tedy divu, že si jej Panna Maria vzala k sobě do Nebeského Jeruzaléma.

Poté, co jsme se pokusili vykreslit na základě popisu mozaiky na náhrobku otce Špidlíka mariánské akcenty v teologii jeho života, budeme pokračovat v této linii tím, že načrtne tyto důrazy v širších souvislostech jeho života. Jde nám především o pohled povolání jako životní cesty člověka víry 20. století.

---

¹²⁸ Srov. *Tamtéž.*

¹²⁹ OL 6: „His rationibus orientalis mens christiani adumbratur, cuius finis participatio est divinae naturae per Trinitatis mysterii communicationem.“

¹³⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-93-3, str. 96.

¹³¹ *Tamtéž.*

¹³² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Cesta Ducha,* 136.

¹³³ AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starc a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011,* str. 172–173.

¹³⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. Krása velehradské baziliky. In: Pavel AMBROS et al. *Velehrad na křižovatkách evropských dějin.* Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2016. Slovo a obraz (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-240-8, str. 56.

¹³⁵ ALTRICHTER, Michal. A. C. Stojan a jeho misijní charisma [přednáška], 11. Pout' bohoslovců Z Čech, Moravy a Slovenska. Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a svatých Cyrila a Metoděje Velehrad, 12. 10. 2019.

2 Panna Maria a člověk na cestě k dovršení povolání křesťana – člověka víry

Křesťanské povolání je v pojetí otce Špidlíka chápáno jako cesta k dovršení, ke vzkříšení.¹³⁶ Dvě podoby slavení tajemství svátku Zjevení Páně a Zesnutí Panny Marie odkazují na dvě tajemství života Panny Marie. Jsou podle otce Špidlíka prožívána jako událost víry. *Skutek víry* v sobě nese rysy osobního obdarování a lidské poslušnosti (čin víry v jeho antropologické hloubce) a zároveň zakládá nové společenství věřících (čin víry v jeho ekleziologické rovině). V konkrétnosti života se čin víry projevuje v konverzi, dialogu víry a poslušnosti víry. Povolání má vždy ekleziologický charakter, to znamená, že je prožíváno ve společenství víry církve putující, trpící a vítězné. Dynamiku povolání *nového člověka* je možné přiblížit z různých úhlů. Nám bude vodítkem tajemství života Matky Boží jako *předobraz* člověka víry.¹³⁷ Tradice uchovává tento přístup k pravdě víry ve slavení svátku *Zjevení Páně*, východní tradice osobitým způsobem ve svátku *Zesnutí Panny Marie (Dormitio)*.¹³⁸ Vycházíme z teologické úvahy otce Špidlíka, který se nezastavuje u pouhé komparace, ale přerůstá – pro něj typický přístup sapienciální a komplementární.

2.1 Panna Maria – model křesťanského povolání z pohledu tajemství Mariina skutku víry

Událost Mariiny poslušnosti víry v jejím *fiat* se stává ústřední událostí dějin spásy. Podobně jako ve špinavé a kalné vodě nedohlédneme ani na několik centimetrů, v křišťálově průzračné vodě je nám dáno nahlížet dále a ukazuje se nám krása vody samotné a všeho okolo. V osobě Panny Marie můžeme vidět inspiraci, která může pozitivně obohatit náš život a naši víru, přijmout celé jeho bohatství. Například kardinál Müller ve své dogmatice píše: „*Díky mariologii se podstatné výpovědi křesťanské víry*

---

¹³⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 92–96.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 33–36.; Srov. *Tamtéž*, str. 51–52.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *O povolání: několik užitečných úvah*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-078-7, str. 18.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Tamtéž*, str. 72–75.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 60.; Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 13–16.

¹³⁷ Hovoříme zde o předobrazu, jak se o něm hovoří v teologii ikony.; Srov. SENDLER, Egon, *Ikona: obraz neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-095-4, str. 56–61. (Podkapitoly Předobraz a hypostaze; Předobraz a přítomnost.); Srov. PETRI, Heinrich – BEINERT Wolfgang. *Učení o Marii (pracovní vydání)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, str. 540–564.

¹³⁸ Srov. Mariina smrt. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 69–70.

*o člověku nemusejí zprostředkovávat přes abstraktní naukový systém, nýbrž je lze nahlížet na konkrétní osobě.*¹³⁹ V osobě se totiž odráží věroučné pravdy v jejich zasazení do konkrétní lidské skutečnosti, na které můžeme mít účast. Tato účast není dána lidským vztahem jako takovým, ale proměnou tohoto vztahu působením Ducha. Duch vstupuje do komunikace utvářené vztahem, dále proměňuje komunikaci a konečně i tvoří živý obsah předávané tradice. Osoba slouží osobě vším, čím osoba je, v ontologické rovině i tím, čím se stává. V osobě Panny Marie je to o to víc názorné a obohacující, protože ona je milostiplná, v ní bylo tolik milosti, že se v ní nemohl rozvinout žádný hřích zabraňující komunikaci.¹⁴⁰ Po křtu je člověk v situaci analogické, i když je vždy ještě v období zkoušky. Tato zkouška je nám v Písmu, v liturgii i ikonografii představena obecně známou strukturou rozhovoru Panny Marie s andělem při zvěstování, jehož plody můžeme nahlížet v rovině tajemství Zjevení Páně.

Můžeme ukázat na analogii Marie a křesťana: očekávání příchodu Božího království utváří u Panny Marie tajemství narození Krista v chudobě Betléma zjevným (*manifestatio*), které v dozrávání spásy přinesené světu v osobě Ježíše i pro Pannu Marii otvírá její osobní cestu ke vzkříšení. Ta je představena v ikoně Zesnutí Panny Marie jako její tajemství přechodu (*paschy*) uprostřed rodící se církve. Podobně i každý křesťan tím, jak se stává *novým člověkem*, je vnitřně proměněn. Jeho pohled se vzhledem k dřívějšímu očekávání radikálně mění, protože může číst veškerý svůj život z pohledu darovaného života při křtu. Toto obdarování Duchem ve svátosti (voda a Duch) je stav, který prožívá jako život v Kristu, v němž je povolán spolu s Kristem přinášet spásu. To je možné, chceme-li určit kritéria věrohodnosti jeho duchovního zrání, jen jako růst hlubšího spojení se společenstvím církve. Jestliže Mariino očekávání obsahuje dějiny vyvoleného národa a celého světa, jak vidíme v klanění pastýřů, zpěvu andělů, v příchodu mudrců k jesličkám a vnitřní proměně Josefa, jejího ženicha, duchovní růst *nového člověka* doprovází proměnu jeho očekávání, zahrnuje stále hlubší a širší chápání osobních dějin, jako součást Božího přicházení do jeho života. Jak se tato Kristova přítomnost ujímá jeho zápasu (překonávání hříšnosti a smrti), rostou známky zjeveného ujištění z Boží strany o správnosti jeho směřování. Rozlišujeme pasivní a aktivní podobu zprostředkování spásy, přesněji řečeno podíl na spáse, kterou přinesl Kristu. Jsme vykoupeni, ale zároveň

---

¹³⁹ MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-259-6, str. 485.

¹⁴⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 13–14. Zde odkazuje na V. Losského.

jsme společníky Pána na cestě k dovršení.¹⁴¹ To vše nakonec zahrnuje v pohledu člověka církve, kterou představuje ikona Zesnutí, kdy k Marii, Bohorodičce, se shromažďují apoštolové, aby mohli svědčit o Kristově definitivním vítězství v jejím umírání. Podobně je *nový člověk* obklopen péčí církve, která jej svými svátostmi, Božím slovem, modlitbou a blízkostí jeho nebeských přátel uvádí k Pánu v jeho smrti. Tak můžeme v obrazech, které nám posvátná liturgie a ikony uchovávají, nacházet zjevné známky toho, co člověk prožívá ve své lidské zkušenosti. Jeho smysly, které se učí jazyku církve, a ten se může a musí stát jeho vnitřní povinností hlásat a zvěstovat velké Boží skutky. Zde nachází úcta a klanění Matce Boží své nové opodstatnění. Cokoli je totiž zjevné v pravdách víry v tajemství Matky Boží, se v naší zbožnosti stává naší lidskou, ve zkouškách osvědčenou existencí. Platí: co říkáme o Marii a je zjevné světu, v naději předjímáme jako skutečnost, která se postupně stává zjevnou i v našem pozemském životě.

Tak například v našem životě také vidíme situace, kdy ve vzájemném vztahu osob ke službě či jiným projevům lásky ne vždy dochází. Proto je důležité, aby osoba dala dobrovolný souhlas ke službě lásky k Bohu a bližnímu. Zde nám zjevná skutečnost Mariina dialogu, jehož plod nacházíme nejdříve v tajemství Zjevení a nakonec i v tajemství Zesnutí, napomáhá číst naše vlastní zkoušky *absolutního „zdůvěření se“* Božímu slovu. Všimněme si již zmíněného slovního obratu: „osoba dala dobrovolný souhlas“. Když můžeme něco dát, tak to „něco“ musíme vlastnit. Pokud můžeme někoho obdarovat, tak musíme být vlastníky, nebo alespoň dočasnými správci hodnoty, kterou se rozhodneme sdílet. K tomu, abychom mohli něco dát, tak musíme již být obdarováni. A stejně to platí i u Matky Boží. Ona dostala dar povolání být Matkou Boží a s tímto povoláním také svobodně souhlasila. „*Maria počala nejdříve v mysli, pak v těle,*“¹⁴² konstatuje s mariology také Tomáš Špidlík. Vždy platí tato úměra: slovo a tělo.

Z toho vyplývá jeden důležitý aspekt, který je společný pro každého povoláního člověka, tedy i Pannu Marii. Ten nám také poodhalí stěžejní průvodce naším bádáním, otec Tomáš Špidlík: „*V osobě Mariině bylo spojení mysli s Bohem dokonalé, byl tu tedy už jakýsi druh vtělení dřív, než se uskutečnilo narození Krista v těle.*“¹⁴³ Existovalo v *předobrazu*. U Matky Boží je to dokonale zřetelné. Povolání je projevem osobní jednoty člověka s Bohem. Je to vnitřní proces, který člověka vede k jeho zbožštění či dovršení.

---

¹⁴¹ Srov. LG 53 a 61.

¹⁴² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Cesta Ducha*, str. 132.

¹⁴³ *Tamtéž*, str. 133.

Ten zahrnuje, jak jsme ukázali, proměnu lidských očekávání, intimitu života s Kristem, který je přítomný v našem životě, a perspektivu Ježíšova přícházení i jeho konečného příchodu ve slávě. Tyto tři rozměry života *nového člověka*, můžeme nazvat *mariánskou dimenzí* jeho křesťanství. Na cestě k dovršení nás tedy čeká proměna pohledu na naši minulost a vytrvalá v bdělost duchovního zápasu. Ožívá v nás předobraz lidství (mé tajemství v Bohu), obraz Boží v nás (Bůh v nás jako v osobě) i proměna tělesného v duchovní, eschatologickou skutečnost (božsko-lidská skutečnost na způsob Kristův). Naše identita tím není narušena, ale nabývá všech rozměrů, v nichž život Boží v člověku můžeme rozeznávat.

2.2 Tajemství života Panny Marie se nám zjevuje ve slavení církve (v jednotě slova a obrazu)

Jednota slova a obrazu je pro Špidlíka typická. Je to i jeden z prvních kurzů, které Špidlík otevřel v Římě: „*Teologie a principy duchovního života jak jsou podány na ikonách*.“¹⁴⁴ „*Pán nechce, aby jeho církvi chyběla ženská ikona*.“¹⁴⁵ Obrazy tajemství spásy přítomné v církvi vychází vždy z liturgie. „*Liturgie jedinečným způsobem projevuje to, jaká je víra církve*.“¹⁴⁶ Panna Maria počala z Ducha Svatého a Slovo se stalo tělem. Podobně obrazy z ní vycházející (ikona jako pohled do tajemství z Boží strany) nám umožňují, abychom propojení tajemství Panny Marie a povolání člověka ke zbožštění (dovršení) blíže teologicky určili, vložili je do našich slov. Důvodem teologické práce není pouhé zpřesnění teologické argumentace, ale poukázání na rozvoj víry v odpovědích člověka. Takto pochopená teologie se stává rozhovorem. Liturgie i ikona jsou bytostně dialogické, přináleží vznikající jednotě osob: „*Při bohoslužbě se duše pozvedá do transcendentní sféry Boží. Krása maleb a výzdoby, expresivnost zpěvů, slavnostnost obřadů spolupůsobí k tomu, aby se dotkly člověka tajemstvím. Každé gesto, každý symbol je už přítomností věčnosti. Bohoslužba je tedy především slavením před trůnem Krále nebe*.“¹⁴⁷ Co spojuje liturgii a ikonu, je prožívání času, *liturgické dnes*: „*Při liturgických úkonech Maria v síle svého stavu definitivního oslavení a zároveň i své úlohy v mystickém těle je v církvi*

---

¹⁴⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 142.

¹⁴⁵ EG – FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium. Radost evangelia: Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*. Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0, článek 285.

¹⁴⁶ MPMA. *Matka Páně*, str. 38; Můžeme zde odkázat na pravidlo: „*Legem credendi lex statuat supplicandi*“ (*Tamtéž*.)

¹⁴⁷ SENDLER, Egon, *Ikona: obraz neviditelného*, str. 77.

a spolu s církví, která si klade za úlohu naplňovat liturgickou aktivitu, jako Matka Žijícího a živých.¹⁴⁸ Člověk v nich vyjadřuje dogmatický základ zjevené pravdy (*revelatio*) ve své odpovědi na tuto pravdu. Tento prvek je pro zdravý život církve nepostradatelný, protože otevírá možnosti osobního přístupu, plurality odpovědí, protože jsme si vědomi, že žádná odpověď není zcela úplná v čase, kdy jsme ještě na cestě. Proto liturgie a obraz do jisté míry relativizují objektivitu zjevení tím, že ji zasazují do konkrétní lidské zkušenosti. Všichni věříme, že se Kristus narodil v Betlémě. Můžeme se ptát: Co toto narození pro mne znamená nyní, v této chvíli, kdy se účastníme liturgie? Co to pro nás znamená, že tajemství Kristova narození se dotýká mé přítomné chvíle? Zde se ukazuje paradoxně to, co je teologii Špidlíka nejvlastnější. Pravda jako žitá skutečnost ve vztahu, jako dýchání dvou (*istina*).¹⁴⁹ V tomto přístupu chceme najít, spolu s otcem Špidlíkem, význam toho, co liturgie (ikona) pro nás uchovávají v dynamické, tedy dialogické skutečnosti: to podstatné zde ukazuje i několik následných kroků: empiricky nedosažitelná skutečnost dovršení, místa zjevování Boha, víra jako odpověď na obdarování: skutečnost víry přesahující a přece jen zasahující lidskou zkušenost (zážrak víry) a propojení víry jako jednoty *contemplatio (theoria)* a *actio (praxis)*.¹⁵⁰ Pokusíme se nyní jednotlivé kroky přiblížit.

2.2.1 Ikona Zesnutí

Jak jsme již nastínili, tak si cestu k dovršení poněkud podrobněji osvětlíme na výše zmíněných svátcích.¹⁵¹ Svátek Zesnutí Panny Marie (řec. Κοίμησις τῆς Θεοτόκου; lat. Dormitio), který slaví východní křesťané, pro nás může být velmi obohacujícím. Ke svému pojednání o dovršení se podíváme, jak se fyzicky dovršil život Panny Marie na ikoně Zesnutí, která ono slavení církve výmluvně zachycuje. Hovoříme zde o *vzkříšení již ve smrti* z dogmatického a biblického hlediska.¹⁵² Zde nacházíme východiska pro větší důraz na přítomnost Božího díla spásy v Kristově příchodu na svět při vtělení a dovršení světa. Důsledky pro lidský rod jsou nedozírné. Marie se stává *znaméním důstojnosti*

---

¹⁴⁸ MPMA. *Matka Páně*, str. 39.

¹⁴⁹ Srov. ŠPAČEK, Michael. *Poznání Boha a veškeré skutečnosti podle Tomáše Špidlíka*. Olomouc, 2016. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Pavel Ambros, str. 28.

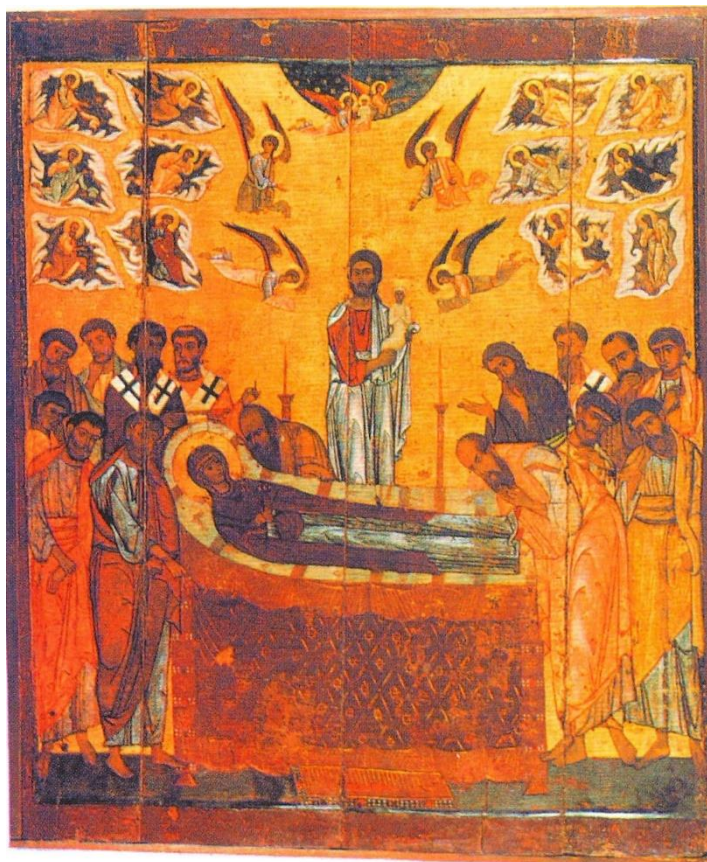
¹⁵⁰ Srov. Tamtéž, str. 148.

¹⁵¹ Srov. Mariánská úcta v liturgii. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 129–142.

¹⁵² Podrobněji v MPMA. *Matka Páně*, str. 70–73.

těla¹⁵³ a je viděna jako prvotina (srov. Ef 5,27) a eschatologický obraz církve (srov. Kol 1,26–27).¹⁵⁴

Kardinál Tomáš Špidlík říká, že mezi ikonou zesnutí Panny Marie¹⁵⁵ a Anastasis, neboli vzkříšením Ježíše, Syna Božího, existuje analogie. Na křesťanském Západě rozlišujeme to, co bylo před smrtí, sestup do pekel a nakonec vzkříšení. Ve východním pojetí je sestoupení do podsvětí či do pekel už vzkříšením. To samé pojetí se ukazuje i na mariánských ikonách, protože v teologii křesťanského Východu je „zesnutí“ procitnutím do Božího království.¹⁵⁶

Zde křesťanský Východ nastiňuje zajímavou alternativu. To, co trápí celé lidstvo, je skutečnost smrti, jak duše opouští tělo. Duše Panny nesestupuje do šolu, jak by to odpovídalo hebrejskému chápání. Neprojevuje se zde ani řecké chápání, které by rádo vidělo Marii vystupovat do nebe. Ale stává se zde něco, co je pro katolíky spíše

¹⁵³ LG 55; MPMA. *Matka Páně*, str. 76.

¹⁵⁴ LG 48; MPMA. *Matka Páně*, str. 76.

¹⁵⁵ Snímek ikony pochází z publikace: ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 124.

¹⁵⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 170.

neobyčejným jevem. Ježíš Kristus bere do rukou duši své Matky.¹⁵⁷ Jak překvapivé! U většiny vyobrazení, které zachycují Matku Boží, ji vidíme s malým dítětem.¹⁵⁸ Nyní je to naopak. Ježíš Kristus má v ruce malou dušičku Panny Marie. Starozákonní Kniha moudrosti se k tomu vyjadřuje takto: „*Duše spravedlivých jsou však v Boží ruce a trýzeň smrti se jich nedotkne.*“¹⁵⁹ Ve čtvrtém desátku slavného růžence říkáme, „který tě, Panno, do nebe vzal“. A kardinál Špidlík dodává: „*Kristus drží duši své matky se stejnou něhou, s jakou jeho matka držela v náručí vtěleného Boha v podobě malého dítěte.*“¹⁶⁰

V barokních chrámech je Matka Boží často vyobrazena ve společenství s apoštoly, ona vystupuje a apoštolové hledí vzhůru a poté vidí Krista, který sestupuje ve slávě na zemi.¹⁶¹ Pokud se tento motiv ukáže i na ikonách, poté je na ikoně použita kruhová kompozice jako detail nad scénou, která zachycuje smrt, na kterou se všichni přítomní dívají s úžasem, aniž by naříkali.¹⁶²

Tomáš Špidlík u smrti nezůstává a poté říká, že nejpřekvapivějším motivem z hlediska ikonopisectví a dogmatiky zde není Matka Boží, která vystupuje do nebe, ale Kristus, který sestupuje na zemi. Z toho vyplývá, že přechod z tohoto pozemského života k životu v nebi probíhá skrze Krista a jeho přítomnost.¹⁶³ U tohoto přechodu na adresu Panny Marie dodává velmi důležitou větu: „*Panna Maria už má účast na druhém příchodu Syna, neboť ona je eschaton a dosáhla poslední dokonalosti stvoření.*“¹⁶⁴ Proto se můžeme dívat na Matku Boží jako na „*předzvěst své vlastní evoluce.*“¹⁶⁵

Vidíme, že Panna Maria dala sebe sama. Poskytla své tělo do služeb lásky. A nyní Ježíš přijímá její osobu a dává jí věčný život. Panna Maria se tak nově a plně rodí do věčného života a tím nám je cestou či vzorem ke spáse, k našemu dovršení. Marie a církve jsou viděny jako jedna skutečnost i v ruské teologii oslavení Panny Marie s jejím tělem.¹⁶⁶

---

¹⁵⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 125

¹⁵⁸ Například na Svatém Hostýně atd.

¹⁵⁹ Mdr 3,1

¹⁶⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 170.

¹⁶¹ Srov. *Tamtéž*.

¹⁶² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 125.

¹⁶³ Srov. *Tamtéž*, str. 126.

¹⁶⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 171.

¹⁶⁵ *Tamtéž*.

¹⁶⁶ Srov. RAHNER, Hugo. *Maria a církve*. Olomouc: Refugium 1996, str. 82–83.

2.2.1.1 *Dovršení jako tajemství, které není empiricky dosažitelné*

Kardinál Špidlík při pojednání o této ikoně svátku Zesnutí nechává zaznít scénu s Hebrejem, kterému anděl usekne ruku, když se chce dotknout těla zesnulé Panny Marie. Tato scéna se pojí s některými ikonami a chce říct to, že tajemství posmrtného života nelze poznávat metodami, které nám nabízí tento svět, svět jevů či fenoménů. Je to tedy eschatologická pravda, která se nesmí přenášet do fyzického řádu.¹⁶⁷

2.2.1.2 *Výzva k lásce*

Metoda v jejím původním slova smyslu (nasměrování, cesta, překročení) je totožná s láskou, jak o ní hovoří apoštol Pavel (srov. 1 Kor 13,1n). Jen láska projevená v Kristu a jeho oběti dovršuje život (křesťanské povolání). To je interpretační klíč slov, která zní podobně, jako na náhrobku kardinála Špidlíka: „*Do věčnosti se přechází s každým uskutečněným gestem lásky.*“¹⁶⁸ Poukazuje na to, že se jeho Matka rozhodla svým „Fiat“, svou poslušností víry, jít po *stezce lásky*. Každý její čin byl motivován láskou. Všechna gesta lásky totiž přechází do paměti Boha.¹⁶⁹ „*Láska dělá věci věčnými.*“¹⁷⁰ Tato gesta nyní jdou s osobou Panny Marie před tvář Nejvyššího. A potom můžeme ve světle výše řešeného dodat: *My, kteří jsme viděli, jak Matka drží v náručí Syna, nyní vidíme, jak Syn nese v náručí Marii.*¹⁷¹

---

¹⁶⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 126.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, str. 127.

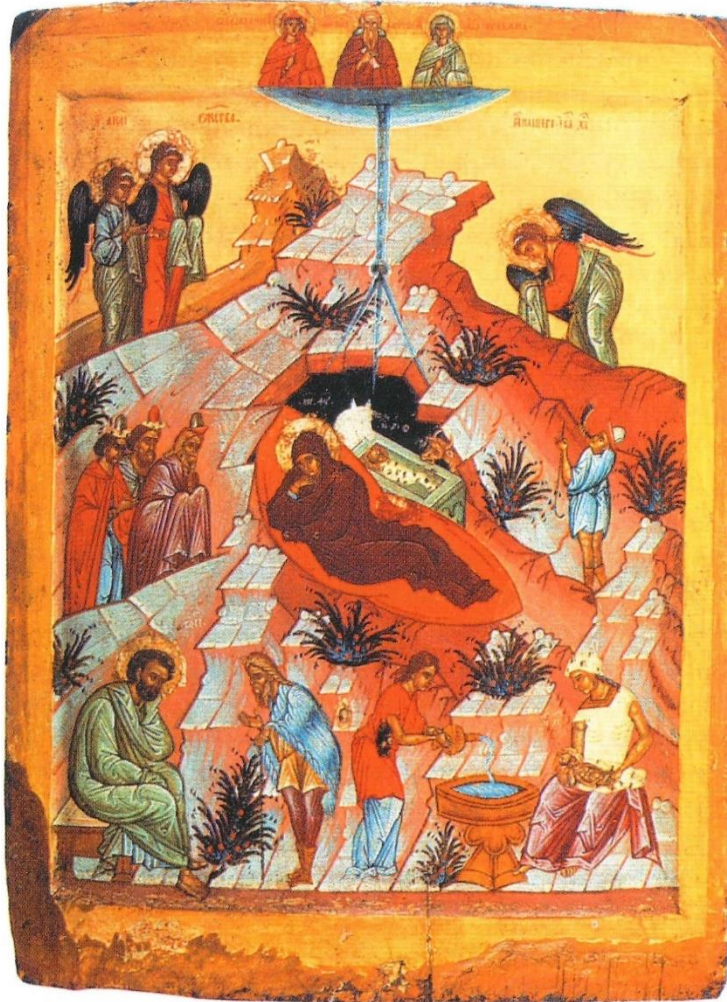
¹⁶⁹ Srov. *Tamtéž*.

¹⁷⁰ *Tamtéž*.

¹⁷¹ *Tamtéž*.

2.2.2 Scéna Zjevení Páně na ikoně Narození

Nyní se společně přenesme k události Zjevení Páně, kterou nám může hlouběji osvětlit ikona Narození,¹⁷² u které bychom se chtěli krátce zastavit.¹⁷³

„Svatý Maxim Vyznavač píše, že vtělený Kristus je bodem, ve kterém se sbíhají přímky vesmíru.“¹⁷⁴ Není tedy divu, že se na nejstarších obrazech Narození dávaly do středu jesle narozeného Ježíše. Jenže v kompozici obrazu se od VI. století udála změna, protože nyní

¹⁷² Tomáš Špidlík mimo jiné tvrdí, že „Pro Zjevení Páně je charakteristická ikona křtu Páně.“ (ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 28–29.) Avšak podrobnější charakteristiku se nám bohužel z dostupných zdrojů nepodařilo vyhledat. K tomuto však alespoň dodává: „Zde se Člověk–Ježíš zjevuje jako Syn Boha Otce a jeden z Trojice. Proto jej zastihuje božský oblak, ve kterém vidíme ruku Otce a holubici Ducha. O Vánocích se zjevuje opačná stránka, odpovídající však stejnému tajemství. Syn Boží se zde zjevuje jako syn člověka. Z toho důvodu se ve středu obrazu nachází *Theotokos*, která představuje celé lidstvo.“ (ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 29); Srov. MPMA. *Matka Páně*, str. 60–63.

¹⁷³ Snímek ikony pochází z publikace: ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 40.

¹⁷⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*, str. 41: „Svatý Maxim Vyznavač píše, že vtělený Kristus je bodem, v ktorom sa zbichajú všetky priamky vesmíru.“

je ve středu Bohorodička.¹⁷⁵ Ikona se tak stala víc mariánskou a obsah obrazu je také rozšířený, protože jsou v něm zachyceny celé dějiny spásy. Mudrci od Východu jsou symbolem lidstva. Lidstva hledajícího ztracený ráj, který symbolizuje výstup mysli k Bohu. Hledající mudrci symbolizují lidské úsilí, které se snaží pochopit Boží tajemství. Andělé jsou na této ikoně svědky Boží přítomnosti. Jeden z andělů se dívá na pastýře a říká jim, že jdou na horu nadarmo, protože už je tu hodina, kdy Bůh sestupuje z nebe. Pokud ho chtějí vidět, stačí mít čisté srdce.¹⁷⁶

2.2.3 Místa zjevování Boha

O Matce Boží tradice hovoří také jako o *speculum Trinitatis* (Zrcadlu Trojice).¹⁷⁷ „Stvořena k obrazu a podobnosti Božímu, je Maria ikonou Otcova milosrdenství a jeho něhy, jeho spravedlnosti a svatosti, jeho nekonečné dokonalosti.“¹⁷⁸ Čisté srdce vidí otec Tomáš jako pramen či místo zjevení.¹⁷⁹ Také jej vidí jako „*orgán milosti*.“¹⁸⁰ K čistotě srdce se vyjadřuje takto: Buď jde o snahu, která zamezí vstup zlým myšlenkám, nebo ve svém srdci dáváme prostor myšlenkám dobrým. Aby se v nás mohly rodit dobré myšlenky, je třeba naslouchat, protože Bůh promlouvá zevnitř srdce. Zlý duch zvětšuje.¹⁸¹

Také celý svět je Boží zjevení. Není proto dobré se na svět dívat jen jako na něco vnějškového, kde působí jen a jen zlý duch. Vždyť když Bůh stvořil svět, viděl, že je to dobré (srov. Gn 1). A Bůh se nám nadále zjevuje tak, aby to pro nás bylo pochopitelné. Tomáš Špidlík říká, že nejhorším neštěstím pro umělce je, když ho odborník na umění nepochopí. Podobně je to i s Božím zjevením. Bůh se k nám sklání, zjevuje se, přichází do času a my to nedokážeme, nebo dokonce nechceme pochopit. Poté můžeme i s Evagriem říct, že hřích je nevědomost či neznalost. Je to jakýsi druh slepoty. Je tedy nesmyslné číst jen knihu Bible, ale na knihu přírody se ani nepodívat. Tyto knihy je třeba číst současně. A podobně je nesmyslné říct, že kniha přírody nám stačí a inspirované Písmo položit do knihovny, aby na ni usedal prach. Jde o to, že jedna kniha otvírá smysl druhé knize.¹⁸²

---

¹⁷⁵ K širšímu pochopení dějinného kontextu srov. RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 29–35.

¹⁷⁶ Srov. *Tamtéž*.

¹⁷⁷ *Speculum Trinitatis*. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 52–53.

¹⁷⁸ *Tamtéž*.

¹⁷⁹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II. 2. doplněné vydání*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-79-7, str. 197.

¹⁸⁰ LEXMAULOVÁ, Anna. *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*. Olomouc, 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Michal Altrichter, str. 46.

¹⁸¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II*, str. 197.

¹⁸² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus C*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, str. 28.

Jak je to se samotným slovem *zjevování*? Jaké aspekty je dobré si připomenout? Latinské slovo *revelatio* – zjevení, se skládá z předpony *re*, které se používá, když se něco děje znovu. Kořenem tohoto slova je *velatio*, tedy zahalení. Velum je rouška, která se používá při liturgii, když dává kněz s Eucharistií požehnání. Kněz je jakoby zahalen, aby se zdůraznilo to, že skrze něho žehná Kristus. *Revelatio* je tedy slovní hříčka, kterou popisujeme to, že se nám dané tajemství odhaluje, zjevuje se nám, ale toto slovo také předpokládá stav, kdy je nám ono kýžené tajemství zahalené.

Nyní bychom se mohli podívat na samotné slovo *epifania* (ἐπιφάνεια) může být pro nás velmi užitečné. Smysl tohoto slova je v tom, že něco, co bylo skryté, se nám ukáže, vyjde na povrch.¹⁸³ Kardinál Tomáš Špidlík dodává, že české slovo zjevení říká, „že něco, co tu je, se najednou jeví, je to vidět.“¹⁸⁴

Knihy Bible, tradice, učení církve, příroda, přírodní zákony, ale také lidské osoby (včetně Matky Boží) nejsou protivníci, ale „andělé“ v původním slova smyslu „poslové“ či „průvodci“, kteří nám ukazují cestu, doplňují se a znovu a znovu nám zjevují, kudy se máme vydat tváří v tvář Bohu, který se nám podobně jako pastýřům a mudrcům dává poznat. Je ale třeba těmto knihám pozorně naslouchat. Podobně, jak naslouchala hlasu anděla dívka z Nazareta jménem Maria. Ona nám ve zjevování svého Syna velmi pomáhá: „[V Marii] se zjevuje Bůh vycházející z člověka, je tedy poslední dějinná příprava na Krista a také poslední lidské slovo vyřčené k pochopení Slova Božího. Bez Marie bychom Krista neměli, ale také bychom ho nikdy nepochopili v jeho podstatě Boha člověka.“¹⁸⁵

Jakmile přijmeme do svého srdce Jeho, Boha a člověka, můžeme na toto obdarování, na tuto milost odpovědět svou vírou. Slovy papeže Františka: „*Maria nabízí pohlazení své mateřské útěchy a říká: ‚Ať se tvé srdce neznepokojuje. Copak tady nejsem já, která jsem tvojí Matkou?‘*“¹⁸⁶

2.2.4 Zázrak víry

Hlas Ducha v nás se projevuje mnohými způsoby.¹⁸⁷ Tam, kde je přítomna kultura naslouchání či otevřenosti pro Boží věci a poté poslušnost zaslechnutému (podobně jako

---

¹⁸³ Srov. *Tamtéž*, str. 27–30.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, str. 28.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, str. 24.

¹⁸⁶ EG 286.

¹⁸⁷ Srov, Pneumatologie a mariologie. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 29–30.

u Marie, pastýřů a mudrců), může přijít požehnání ze strany Boží pro danou osobu. Může se stát zázrak. Zázrak nemusí být vždy pouhým okem viditelnou zkušeností. A také nejde jen o zkušenost, která by se dala vysvětlit čistě psychologicky. K tomu otec Špidlík dodává výmluvný příklad: „*Jak si vysvětlíme psychologicky, že divoký Alarich, který barbarsky zpustošil Řím, z ničeho nic, dřív než táhnul dále, nařídil svým vojákům, že musí vrátit to, co nakradli ve dvou bazilikách sv. Petra a Pavla, z úcty k apoštolům?*“¹⁸⁸

Nejde ani o věc psychologickou, ale ani o věc dispozice. V 17. kapitole Skutků apoštolských můžeme vidět působení svatého Pavla, který byl velkým světcem s darem slova, ale mezi Řeky se na tržnici a poté na Areopagu vyloženě zázrak neudál, ale přece mnozí přijali víru v Boha.¹⁸⁹ Zázrak tedy stále zůstává nevýslovným tajemstvím Boží prozřetelnosti, zůstává milostí. A to i ve věcech víry. Křesťanství a křesťanská víra není ideologie či infantilní pověra, ale život. Tak jak je výmluvným a přiléhavým vyobrazením Ježíše pro dnešní dobu malé Jezulátko, stejně víra a naše povolání, jako něco zdánlivě malého, může překonávat smrt,¹⁹⁰ protože naše povolání je objevit naše vlastní jméno před Bohem.¹⁹¹ Díky dobře žitému povolání jdeme přímou cestou směrem k věčnému životu.

Podobně je to i v přírodě. V ní vítězí nad mrtvými prvky život. Malé stéblo trávy může časem rozleptat i velký kámen.¹⁹² Kardinál Špidlík poté dodává, že stejnou věc můžeme vidět i v lidském srdci, které můžou tížit velké balvany předsudků, ale „*milost víry je pomalu rozleptává, a proto lidé vždy znovu a znovu nacházejí víru v Krista, který přišel na svět, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný*“ (Jan 3,16)¹⁹³

2.2.5 Skutek víry

Panna Marie je nazývána Matkou věřících. „*Prvopočátkem našeho vykoupení je nepochopitelné rozhodnutí věčného otce, že nám dá svého jednorozeného Syna jako člověka. V tomto milostivém Božím rozhodnutí je však zároveň zahrnuto i milostí podnícené a umožněné Božím rozhodnutím lidského dítěte, vyvoleného, aby se stalo Matkou Syna člověka. Ve svobodném ano Panny Marie je už jako v prameni zahrnuto vše, co se mělo*

---

¹⁸⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy s humorem*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-043-5, str. 30.

¹⁸⁹ Srov. *Tamtéž*, str. 31.

¹⁹⁰ Srov. *Tamtéž*, str. 31–32.

¹⁹¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *O povolání: několik užitečných úvah*, str. 10.

¹⁹² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy s humorem*, str. 31–32.

¹⁹³ *Tamtéž*, str. 32.

vylít během dějin spásy v podobě milosti a boží lásky na Adamovo pokolení. ¹⁹⁴ Jakýmsi „stéblem trávy“, který rozleptal staré pořádky, balvany hříchu, byl *Mariin souhlas*, skutek víry, který změnil svět a mění ho i nyní. „*Je to síla stále ve skutečnosti činná, stále zasahuje do dějin, do života lidí.*“ ¹⁹⁵ Svatý Řehoř Nysský říká, že to, co je méně dokonalé, se musí podřídíť tomu co je víc dokonalé. Méně dokonalé jsou například hvězdy a více dokonalý je člověk, protože byl stvořen podle obrazu a podoby Boží (srov. Gn 1,26–27). ¹⁹⁶ Proto člověk má schopnost zasahovat do dějin a působit v nich, pokud spolupracuje s vůlí Boží. Otec Tomáš Špidlík v jedné své homilii píše: „*Podstata křesťanského učení je víra v Boha Otce, tj. živou osobu. Styk s živou osobou pak začínáme důvěrou: Věřím ti. Ti, kdo uvěřili Bohu v Kristu, pak dosvědčí, že se nezklamali.*“ ¹⁹⁷ Naše spolupráce tedy roste s postojem naší důvěry. Nebyla-li v tomto postoji zklamaná Marie z Nazareta, nebudeme zklamáni ani my.

I díky Panně Marii vidíme, že nic neděláme osamoceně. Naše skutky mají sociální charakter a nejsou izolované. „*Jedna činnost je tedy neoddělitelná od činností jiných i u lidí, tím víc pak je tomu v životě Božím.*“ ¹⁹⁸ V dějinách máme tedy působit jako společenství lidí víry, jako společenství svatých, kteří se podporují na cestě za Bohem, Ježíšem Kristem, prostředníkem a plností zjevení, jehož zjevování probíhá i skrze činy a slova. ¹⁹⁹ V tomto společenství také navazujeme na stvořitelské dílo Boží a vyjadřujeme přání, aby se věci navrátily ke svému původnímu určení. Svět není znečištěný jen odpadem, ale také duchovně. Proto je úkolem všech lidí dobré vůle, uvádět svým životem věci do pořádku našimi skutky víry. Poté se svět stane opravdovým zjevením Páně. ²⁰⁰ K tomu otec Michael Špaček správně dodává: „*Moudrost má dvě řady činností: vytváří myšlenky a uskutečňuje je. Pro křesťany moudrost znamená víru a skutky.*“ ²⁰¹ Zde je kořen metody teologické práce kardinála Špidlíka, kterou vyjadřuje nejlépe sv. Jan Pavel II.: „*Chci naslouchat východním církvím, o kterých vím, že jsou živými interprety pokladu tradice, kterou opatrují.*“ ²⁰²

---

¹⁹⁴ RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 37.

¹⁹⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 261.

¹⁹⁶ Srov. *Tamtéž*, str. 37–38.

¹⁹⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus A*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, str. 130–131.

¹⁹⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 262.

¹⁹⁹ Srov. DV – Věřoucná konstituce Dei Verbum o Božím zjevení. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 101–123. ISBN 80-7192-467-9, článek 2.

²⁰⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 39–40.

²⁰¹ ŠPAČEK, Michael. *Poznání Boha a veškeré skutečnosti podle Tomáše Špidlíka*, str. 43.

²⁰² OL 5: „*Ecclesias potius Orientis auscultamus quas vivas interpretes esse novimus translatiis thesauri ab iis adservati.*“

3 Metodologické přístupy k tajemství víry Matky Boží a jeho tematická systematizace v díle Tomáše Špidlíka

Jak již bylo naznačeno, vycházíme z jedné základní hypotézy: existují vnitřní souvztažnosti mezi tím, jak Bůh vstupuje do dějin spásy (*revelatio*) a jak v nich ve spolupráci s člověkem je jeho dílo přítomné a zaměřené k předávání (*manifestatio*). Následující analýza metodologického přístupu otce Špidlíka má přispět k prohloubení našeho porozumění a interpretace dynamiky tajemství, které se zjevuje před našimi očima. Jsme tím pozváni, abychom v projevech víry Božího lidu objevovali hlubší záměr Boží, tedy vlastní záměr zjevení. Život víry se tím stává zdrojem poznání vírou. V předchozí kapitole jsme ukázali dva póly jediného tajemství přítomného v životě křesťana a Božího lidu jako *revelatio* (zjevení Božího tajemství přijaté člověkem, víra jako poslušnost) a *manifestatio* (zjevnost Božích tajemství v odpovědích člověka, víra jako důvěra utvářející naše životní rozhodnutí pro věčnost). Ukážeme-li krátce východiska teologického přístupu ve všeobecnosti, přistoupíme k upřesnění jeho přístupu k tajemství víry Božího lidu v otázce mariologické a konečně se pokusíme poukázat na jeho důsledky a význam. Spočívají v tom, že můžeme teologické poznání nahlížet zcela oprávněně dvěma zornými úhly: je cestou kontemplanace (*theoria*) na jedné straně, na druhé straně nabývá plného smyslu pouze tehdy, je-li zároveň cestou k obnovené víře v životě křesťana (*praxis*). Tento přístup je vlastní východní teologii, k níž se hlásí i Špidlík.²⁰³

3.1 Dílčí charakteristika teologického přístupu Tomáše Špidlíka v jeho pojetí východní teologie

*„V pokoncilním období je teologické bádání charakterizováno pluralitou metod, jichž teologové používají ve svém přístupu k pokladu zjevení, ve své reflexi fenoménů víry a při jejich členění podle dobře definovatelných vřdčích linií do organického a soustavného celku.“*²⁰⁴ Obecně lze říci, že metoda je normativní soustava opakujících se a vzájemně propojených postupů, které poskytují narůstající a postupně se prohlubující výsledky.

---

²⁰³ Srov. UR – Dekret o ekumenismu Unitatis redintegratio. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 433–458. ISBN 80-7192-467-9, článek 17: „Pokud jde o autentické teologické tradice Východůanů, je třeba uznat, že jsou vynikajícím způsobem zakořeněny v Písmě svatém, že je podporuje a vyjadřuje liturgický život, že je sytí živá apoštolská tradice a spisy východních otců i duchovních spisovatelů a že směřují k správnému utváření života, ano k plnému nazírání křesťanské pravdy.“

²⁰⁴ Teologická metoda. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 43.

Je známou skutečností, že v tradici církve poznání tajemství postupně roste, i když zůstává neměnné. Rozvažování o metodě v díle otce Špidlíka tíhne většinou k jednomu ze tří důrazů. První ukazuje na metodu Špidlíka jako umění předávat. Tehdy hovoříme o tom, že pojednávat tajemství spásy teologicky je z hlediska metody spíše umění než exaktně či experimentálně pojatá věda. Učí se bezprostředně od učitele tím, že uvádí do svobody rozvíjet tradici. Většinou se při posuzování díla otce Špidlíka shodují s tím, že rozhodující bylo setkání s ním. Důležitý je příklad učitele, snaha vyrovnat se mu, a jeho poznámky k tomu, co kdo dělá. To je třeba mít na mysli, když chceme hodnotit metodu jeho teologické práce. Druhý typický rys jeho metody, rovněž obecně přijímaný, spočívá ve schopnosti propojovat rozvažování nad teologickými výpověďmi s životními otázkami. Toto jeho umění teologicky pracovat vede od jasného popsání problematiky k vyústění s praktickými dopady pro životní praxi. Můžeme hovořit o sapienciálním rázu jeho teologie, který je nutno brát do úvahy, když čteme jeho texty.²⁰⁵

Homilie nebo knihy se mohou jevit mnohým příliš popularizační, lidové, ale není tomu tak. Třetí, výrazně nápadný rys jeho přístupu k teologii spočívá ve stálém hledání celistvosti poznání. Hovoříme o integrálním poznání, které se projevuje například v mistrovském užití komplementarity.²⁰⁶ Úspěch jeho přístupu i k vážným tématům spočíval v tom, že spojoval vícere aspekty poznávání. Sledoval osm základních a vzájemně odlišných úkolů teologické práce: bádání (výzkum pramenů), interpretace, dějiny, dialektika (umění rozhovoru či diskuse, kde se střídají tvrzení a námitky, podepřené racionálními argumenty), základy (filosofická východiska), nauka (dogmatický obsah teologie), systematika (spojení Písma, tradice, učení církve, liturgie, životů svatých a posvátného umění, zvláště v kráse ikon, spojení obrazu a slova) a komunikace (teologie jako zvěstování evangelia, katecheze, mystagogie a vyučování).

Špidlíkovo dílo z hlediska metody je třeba interpretovat konečně i ze samotného vnitřního rozvoje východní teologie, která obvykle zahrnuje tyto přechodové fáze, jak se s nimi můžeme setkávat v hodnocení východní teologie od doby protestantské reformace.

---

²⁰⁵ „Teologie svatých má sapienciální ráz, který je dán láskyplným zaobíráním se Slovem. Tato teologie, ač hluboce zakořeněná v Tradici, přece bývá inovativní. Nepřináší plody rychle, ale její plody pak obstojí ve zkoušce času. Tato teologie je podpořena opravdovostí křesťanského života, ověřována tím, jak z ní těží věřící, schvalována církví.“ (MPMA. *Matka Páně*, str. 46.); Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Integrální poznání: symbol jako nejdokonalejší výpověď*. Přeložil Pavel AMBROS. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015. ISBN 978-80-7412-197-5.

²⁰⁶ Srov. *Tamtéž*.

Polemická a apologetická fáze má sice dlouhé dějiny sahající až do starověku, přesto však byla v té podobě, kterou známe z 19. století ovocem teologie protestanské. O překonání těchto metodologických přístupů se pokoušela teologie od druhé poloviny 19. století jiným přístupem. Velmi důležitou roli hrály komparativní, historicko-systematické studie, které připravovaly přístup ekumenický (vidění rozdílů z perspektivy možného dosažení shody) a přístup Špidlíkovi nejvlastnější, přístup komplementární.²⁰⁷ Tento metodologický postup objasňuje Špidlík v jednoduchém příkladu ve své práci *Ruská idea*: „*Když se Petr Veliký rozhodl modernizovat velké carské impérium, měl určitou ‚představu – myšlenku – ideu‘ o evropském Západě. Do Ruska chtěl zavést právě to, co si z mnoha věcí Západu vybral a co v jeho době jeho zemi chybělo. Trochu podobným způsobem hledíme my na Evropu z druhé strany Západu: máme o ní určitou ‚představu - ideu‘ a zamýšlíme najít na slovanském Východě prvky, o nichž si myslíme, že nám chybějí, a tedy doplňují spiritualitu a civilizaci západní Evropy.*“²⁰⁸

Tento citát jen ukazuje, jak Špidlík byl vnitřně zaujat tím, co požadoval od teologie II. vatikánský koncil. Šlo o přijetí oprávněných rozdílů v církevních tradicích a jejich vzájemné obohacení: „*Při zkoumání zjevené pravdy se používalo na Východě a na Západě různých metod a postupů při poznávání a vyznávání božských věcí. Proto není divu, že některé stránky zjeveného tajemství přiměřeněji chápou a lépe osvětlují jedni než druzí, takže je třeba říci, že se odlišné teologické formulace často spíše doplňují, než aby si odporovaly.*“²⁰⁹

3.2 Panna Maria – Matka Boží a teologické poznání u Tomáše Špidlíka

Byl to současný emeritní papež Benedikt XVI., který vystihl Špidlíkův jedinečný přístup metody jeho teologické práce. Kristologie je pro křesťanskou systematickou teologii klíčová, protože v sobě zahrnuje všechno ostatní. Ve své promluvě k 90. narozeninám Tomáše Špidlíka nachází pro upřesnění jeho osobitého přístupu tato výstižná slova:

„Svoboda a láska, konstitutivní prvky osoby, nejsou pochopitelné prostřednictvím racionálních kategorií, takže osobě nelze porozumět jinak než v tajemství Krista,

²⁰⁷ Srov. Ekumenické nasazení: příkaz pro křesťanské svědomí. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 108–111.

²⁰⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*, str. 7.

²⁰⁹ UR 17; Srov. OL 5.

pravého Boha a pravého člověka, a ve společenství s Ním, což se stává přijetím ,boholidství' do samotné naší existence. Kardinál Špidlík, věren tomuto principu utkal během let teologickou vizi, jež je živá a v mnoha aspektech originální. Organicky se v ní sbíhají křesťanský Východ a Západ a vzájemně se v ní obohacují svými dary. Jejím základem je život v Duchu; princip poznání – láska; studium – iniciace duchovní paměti; dialog s konkrétním člověkem – neodmyslitelné kritérium a jeho kontext, totiž stále živé tělo Kristovo, kterým je Jeho církev.“²¹⁰

Pokusíme se nyní z tohoto zorného úhlu rozvinout podrobněji charakteristiku teologického objasnění díla Tomáše Špidlíka ve vztahu k jeho učení o Panně Marii a tím specifikovat jeho *mariologickou metodologii*.

3.2.1 Mariologie T. Špidlíka ve stručném přehledu jako průsečík základních teologických témat

Mariologie je nejčastěji chápána jako taková součást *kristologie*, jež nachází v pohledu na její osobu možnost neustále kontemplovat Ježíšovu boholidskou tvář a skrze ni i její místo v tajemství Nejsvětější Trojice. Zároveň tento pohled na Kristovu tvář přivádí k pravému obrazu člověka a stává se základem křesťanské antropologie.²¹¹ Vidí ji jako obdarovanou osobu, která svým souhlasem s Boží vůlí významně přispěla k tomu, aby se Slovo stalo Tělem. U jeho *mariologie* bychom zde chtěli zmínit tři aspekty. Vidí ji jako osobu, vidí ji tedy ontologicky. Marii vnímá jako osobu, která má své povolání od Boha, nahlíží ji soteriologicky²¹² a to vždy v souvislosti s putujícím Božím lidem jako aktivně přítomnou v církvi.²¹³ K závažným momentům křesťanského života náleží i to, že křesťan neusiluje o připodobnění se Kristu jen pro sebe, nýbrž se také stává apoštolem Kristovy pravdy pro ostatní, podle míry propůjčené milostí a svého postavení. V tom vidí Špidlík roli Matky Boží, z hlediska jejího dovršení, zajímá se o její eschatologický rozměr.²¹⁴

Špidlíkova teologie, poznamenaná hlubokým dialogem s tradicí křesťanského Východu, je *trinitární*. Tohoto rozměru si povšiml profesor Ctirad Václav Pospíšil, především díky

---

²¹⁰ BENEDIKT XVI. Promluva při mši svaté v kapli Redemptoris Mater v den 90. narozenin kardinála Špidlíka. Tomáš kardinál Špidlík SJ [online]. Roma: Centro Aletti, 2010, 17. 12. 2009 [cit. 2018-10-02]. Dostupné z: <http://www.aletti.cz/tomas-spidlík/?id=promluva-svateho-otce-prosinec>

²¹¹ Srov. Nadpřirozená antropologie. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 31.

²¹² Srov. Soteriologie a mariologie. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 29.

²¹³ Srov. Ekleziologie a mariologie. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 30.

²¹⁴ *Tamtéž*, str. 31–32.

zhodnocení Špidlíkovy studie *My v Trojici*²¹⁵. Jeho přínos vidí nejen ve srozumitelnosti, s jakou otázku Trojice pojednává, ale především pro jeho schopnost nacházet propojení s teologií jako takovou a rovněž se spiritualitou.²¹⁶ Použijeme-li slov z Pospíšilovy trinitární studie, kde zaznívá výrok Evdokimova, můžeme říci, že i pro Špidlíka platí výrok, že „*lidské matky představují prvořadý obraz nebeského Otce, protože plodí syny.*“²¹⁷ Pospíšil neváhá tvrdit, že z Tomáše Špidlíka trinitární spiritualita přímo vyzařuje, projevená v jeho teoretických statích i v jeho životní praxi teologa – duchovního otce, která se projevovala jeho bytostnou otevřeností a vztahovostí.²¹⁸ Jeho trinitární spiritualitu spojenou s životní praxí křesťana můžeme vnímat z pohledu člověka – Marie vůči tajemství nejsvětější Trojice. Trojice vstupuje do života člověka a tak jako jednotlivé Boží osoby mají své jedinečné místo v díle vtělení, mají obdobně své přesně rozlišitelné úlohy v duchovním životě člověka, aniž by byly od sebe oddělené. Vždy v Marii i člověku může a je přítomná, živá a účinná celá Trojice. Představuje nepochybný inspirační zdroj tohoto jeho náhledu na vztah Marie a Trojice. Vedle velké tradice východních církevních otců a vícero ruských autorů je to Pavel Florenskij (1882–1937) a jeho dílo, ke kterému Špidlík vytrvale odkazuje.²¹⁹ Sám o tom hovoří, když tvrdí, že Florenskij je „*nejvýznamnějším trojičním teologem.*“²²⁰

Velmi silný důraz na úlohu a význam Panny Marie pozorujeme rovněž v jeho *eklesiologii*. Církev vidí jako společenství Božího lidu, které má své povolání od Otce a na toto povolání odpovídá. Tento lid pak vytváří jednotu v pluralitě povolání každého člena církve. Církev je mystické tělo Kristovo, které je povoláno do Otcovy rodiny. Maria je u něj Matkou, obrazem a vzorem církve, která v celé své neporušenosti přivádí na svět

---

²¹⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *My v Trojici: krátká trinitární esej*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. Současné otázky. ISBN 80-86045-53-6.

²¹⁶ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. Třetí vydání. V Praze: Krystal OP, 2017. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP): Krystal OP). ISBN 978-80-7575-020-4, str. 59.

²¹⁷ *Tamtéž*, str. 165.

²¹⁸ Srov. *Tamtéž*, str. 385.

²¹⁹ Dle našeho zjištění byl tento teolog popraven v den, kdy si křesťanský Západ připomíná Neposkvěšené početí Panny Marie (8. 12. 1937) a to zastřelením, které se často vykonávalo tak, že tři lidé, tři osoby, byli popraveni v jednu chvíli. Vidíme v tom dílo Boží Prozřetelnosti, protože například ve svém díle *Sloup a opora pravdy*, má mnoho zajímavých mariánských úryvků, které měl v patrnosti i kardinál Špidlík. (Srov. ŽÁK, Eubomír. *Život Pavla Florenského* [přednáška]. Olomouc, Arcibiskupský kněžský seminář, 1. 2. 2019.)

²²⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*, str. 56.

Boží děti.²²¹ Jinde cituje sv. Augustina: „*Maria počala vírou a svým souhlasem vůči Duchu, církev znovu rodí z Ducha a my se rodíme v církvi skrze víru.*“²²²

Mariologové vidí Marii jako *naplnění* (či *dovršení*) *synagogy* a *nové vyvrcholení* (nebo také *začátek*) *svaté církve*.²²³ Z tohoto důvodu, který má své christologické kořeny, je Maria archetypem církve.²²⁴ Maria a společenství církve k sobě tedy neodmyslitelně patří: „*Na jedné straně jasně vyplývá, že tajemství církve následuje tajemství Mariino, a současně, že nauka a mariánská zbožnost jsou obsaženy v tradici a ospravedlněny zkušeností Božího lidu.*“²²⁵ Také se říká, že úcta k Panně Marii, Matce Boží a Matce Božího lidu²²⁶ je známkou stupně příslušnosti k církvi, známkou pravověrnosti.²²⁷

„*Kde se slaví eucharistie, je přítomná mysticky celá církev.*“²²⁸ Pokud má Panna Maria blízko k církvi, pak má jistě blízko i k *eucharistii*. Ona žije v plném společenství se svým Synem, se svatými, ale také s námi, církví putující. Eucharistie nám zpřítomňuje vrchol života církve. Tomáš Špidlík končí svou knihu o eucharistii slovy Jana Pavla II.: „*At' nám především pomáhá Svatá Panna, jež ztělesnila celým svým životem logiku eucharistie. Církev hledíc na Marii jako na svůj vzor je povolána, aby ji napodobovala také v jejím vztahu k tomuto nejsvětějšímu Tajemství.*“²²⁹

Když Špidlík mluví v *soteriologické rovině* o spáse člověka, velmi často připomene dějinný kontext vykoupení. Člověk řecko-římské říše se bál osudu, samoty a smrti. Nad tím vším ale zvítězil Ježíš Kristus – Stvořitel, Pán a Spasitel. Osud tedy už nezávisí na postavení hvězd, ale na osobě. Betlémská hvězda přišla za Ježíšem, nikoli opačně. On svým zmrtvýchvstáním zvítězil a my ve spojení s ním zvítězíme také. A osamocení se

---

²²¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Katecheze o církvi*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-006-0.

²²² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 44.

²²³ Srov. SCHNEIDER, Johannes. *Virgo Ecclesia Facta: The Presence of Mary in the Crucifix of San Damiano and in the Office of the Passion of St. Francis of Assisi*. New Bedford: Academy of the Immaculate, 2004. ISBN 978-1601140272, str. 76.; Jde o náš překlad pojmů uvedených v této studii z lat. jazyka: „*Consummatio synagogae.*“; „*Ecclesiae sancta nova inchoatio.*“

²²⁴ Srov. *Tamtéž*.

²²⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Katecheze o církvi*, str. 89

²²⁶ Za zmínku také stojí ikona Nanebevstoupení Páně, ve které se poukazuje na Marii jako na obraz Božího lidu, modlící se církev. (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Křesťanský Východ a Maria*. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 40/5 (1988), str. 74–77.)

²²⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Křesťanský Východ a Maria*. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 40/5 (1988), str. 74–77.

²²⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Eucharistie: lék nesmrtelnosti*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005. Současné otázky. ISBN 80-86715-39-6, str. 15.

²²⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Eucharistie: lék nesmrtelnosti*, str. 89.

bát také nemusíme, protože s ním tvoříme jedno společenství a spolu se svou Matkou a všemi lidmi dobré vůle se o nás stará.²³⁰ Špidlík si také všímá, že mezi životem a smrtí existuje jisté napětí. Proč to, co je živé, musí zemřít? Proč tolik utrpení? Tomáš Špidlík na to krásně odpovídá: „*Když chceme porozumět tajemství lidského utrpení, nezbyvá nám nic jiného, nežli vyjít od Boha. Božský život v Trojici spočívá ve vzájemných vztazích mezi osobami. Tato vztahovost je definována jako láska, což s sebou nese sebezřeknutí, které se uskutečňuje prostřednictvím věčné pokory a kenoze, pochopitelně bez ‚utrpení‘. Jestliže kenoze má svůj život ve vnitrotrinitárním životě, pak se projevuje i ve stvoření...*“²³¹

Díky tomuto můžeme plněji pochopit, proč i my máme, tak jako Ježíš a Maria, v plamenech lásky pálit naši nepravost.

Soteriologie má zásadní dopad na Špidlíkovo pojetí pohledu na člověka. Podíváme-li se na Špidlíkovu *antropologii*, musíme konstatovat, že má hlubokou zakotvenost v dějinách myšlení o člověku a v biblickém poselství. Je to biblická antropologie a zkušenost křesťanské existence jako *být jedno s Kristem*, která tvoří podstatu jeho odhodlání klást centrální místo teologie do pohledu na člověka. Novost v Kristu je to, co člověka utváří do budoucnosti. Zde můžeme najít interpretační klíč k tomu, jakou důležitost antropologii v pohledu na Panu Marii oprávněně přikládá. Losský dokonce říká, že by učení o Panně Marii nemělo vytvářet nezávislou „mariologii“ jako zcela autonomní pojednání, ale mělo by být neodmyslitelně spjaté s antropologií.²³² Tato slova lze plně vztáhnout i na přístup Špidlíkův. Jinde Špidlík na adresu lidské osoby vysvětluje: „*Lidská osoba schematicky: je neopakovatelná, rodí se ze svobody a ze vztahu, a je dynamická.*“²³³ Na jiném místě dodává: „*Bůh se narodil z člověka, z ženy. Z toho plyne, že nejdokonalejší zjevení Boží*

---

²³⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Znáš Krista?*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1998. ISBN 80-86045-17-X, str. 43–44.

²³¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 103.

²³² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Il culto di Maria nella Chiesa orientale*. In: *Maria, „unica cooperatrice alla redenzione“*. Atti del Simposio a Fatima, 3–7 maggio 2005, Academy of the Immaculate, New Bedford (MA, USA) 2005, str. 93–94.; čes. Mariánská úcta ve východní církvi; [Miscellanea, XI, str. 90–91].; Dle našeho názoru nejde o to, že by chtěl Tomáš Špidlík uvedením tohoto tvrzení poukázat na to, že by mariologie byla v něčem špatná, ale spíše chce podtrhnout vnímání Losského, které jde směrem k antropologii. Navíc v této studii poukazuje na propojení mariologie s christologií. (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Il culto di Maria nella Chiesa orientale*, str. 98.); Na jiném místě T. Špidlík cituje Losského: „U nás není mariologie oborem teologie, tajemství Bohorodičky je podstatnou částí Kristologie.“ (ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duše Ruska s Tomášem Špidlíkem*, str. 14.)

²³³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Krásné slovo otce Špidlíka. 1. a 2. díl* [filmový záznam na DVD]. Olomouc: Studio Velehrad Olomouc a Televize Noe, 2014.

je potřeba hledat v člověku. ²³⁴ Pro otce Tomáše je velmi důležitá důstojnost člověka. Dokazuje to jeho život jako celek. Důstojnost lidské osoby je v dnešním světě velmi důležitou otázkou, protože je velmi často pošlapávána. Kde se v nás bere taková důstojnost? Právě v tom, že jsme lidskými osobami, které Bůh přijímá za své syny a dcery. Tato důstojnost v nás byla v Ježíši Kristu po prvotním hříchu plně obnovena. Marii poté můžeme společně se Špidlíkem vidět jako tu, která obnovila důstojnost ženy, protože porodila Syna Božího.²³⁵ Na antropologické rovině otec Tomáš dochází spolu s Evdokimovem k závěru: „*Mužství se projevuje na rovině činů, které ho přenášejí k vnějšku. Ženství se projevuje v rovině ontologické, není slovem, leč bytím (esse), lůnem stvoření. Theotokos rodí svaté dítě, dává své tělo tomu, který přichází vložit obsah, slovo, moc, konání.*“²³⁶

Jak ale zachytit obsah, slovo a konání Ježíše Krista? Tím, že své srdce otevřeme působení Ducha. U Tomáše Špidlíka je teologická reflexe tajemství Marie, Matky Boží, velmi významným tématem *duchovního života*. S odkazem na svatého Ireneje můžeme hovořit o tom, že se (duchovní) člověk skládá z těla, duše a Ducha svatého.²³⁷ Jenže jak by mohl být Duch svatý konstitutivním prvkem našeho lidství? Západní teologie neurčitě řekne, že je přítomen ne osobně, ale skrze milost. Zatímco řečtí otcové zdůrazňují, že Duch svatý je v našem srdci přítomen podobně (analogicky) „*jako schopnost vidět ve zdravém oku,*“²³⁸ nebo „*jako umění v umělci.*“²³⁹ Spásonosný zásah ze strany Ducha do našeho srdce poté můžeme pojmenovat slovem *ergeia*, naše spolupráce s Ním je *synergeia*. Výsledek naší spolupráce, naší synergie, bude poté božsko-lidské povahy. Vzorem v této spolupráci je nám Maria. Ona dala sebe sama, všechny své síly k tomu, aby se z Ducha narodil Bůh a člověk, Ježíš Kristus.²⁴⁰ Tomáš Špidlík na jiném místě píše: „*V dokonalém člověku se spojují v jednotu všechny složky jeho osobnosti, všechny proniká oživující síla Ducha svatého. Správně se tedy říká, že je cílem duchovního života dokonalé zduchovnění celého člověka. Jeho myslí, vůle, citů, těla.*“²⁴¹

---

²³⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš, 2007. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II.*, str. 160.

²³⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš, 2006. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 19.

²³⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 15.

²³⁷ Srov. *Tamtéž*, str. 7.

²³⁸ Srov. cit. dle ŠPIDLÍK, Tomáš. *Il culto di Maria nella Chiesa orientale*, str. 96: „Come è la potenza di vedere nell'occhio sano.“

²³⁹ *Tamtéž*, str. 96: „Come l'arte nell'artista.“

²⁴⁰ Srov. *Tamtéž*, str. 97.

²⁴¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti)*. Vyd. 2. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-34-5, str. 14.

Při pohledu na člověka v díle Tomáše Špidlíka nesmíme opomenout jeho náhled na *eschatologii*. Zde je důležité vyzvednout základní myšlenku: čas a prostor ustupuje osobě, protože se stávají osobními.²⁴² Ježíš Kristus, druhá božská osoba, na sebe vzal díky Marii lidskou přirozenost a tím se stal boholidskou osobou a tím v sobě vše lidské přijal do věčnosti. My jsme nositelé lidské přirozenosti, věčnost se v nás uskutečňuje opačným způsobem. Je to naše osoba, která skrze sjednocení s Kristem se rozvíjí k boholidské důstojnosti.²⁴³ O co se vlastně jedná? Naše nepatrnost a náš čas má ustupovat Bohu, tedy i osobě Ježíše Krista.²⁴⁴ Toto ustupování je *tvůrčí kenozí*, která je nesená svobodou a tvořivostí.²⁴⁵ Čím více svobodně ustupujeme, tím více jsme obdarováni, protože jsme milováni a nacházíme v něm svou plnost.²⁴⁶ V této touze po plnosti, po zbožštění a dovršení celé lidstvo s veškerým stvořením může hledět na osobu Matky Boží jako na „*předzvěst naplnění své vlastní evoluce*.“²⁴⁷

3.2.2 Vlastní místo tajemství Matky Boží Panny Marie ve víře Božího lidu na cestě k dovršení

V jednotlivých přístupech Špidlíka, jak uchopit a objasnit čin víry Marie, Matky Boží, v díle spásy, se rýsuje jeden společný záměr, jisté ohnisko veškeré výpovědi zjevení o smyslu toho, o čem církve svým vyznáním víry v Marii jako Bohorodičku svědčí. Ústředním tajemstvím víry je pro první generaci křesťanů, podobně jako pro nás, velikonoční tajemství. Maria je v centru kérygmatu, ohlašování radostné zvěsti člověku. Spása člověka je dovršena jeho vzkříšením. Ona doprovází celý Boží lid na cestě k dovršení. Na tomto místě bychom se chtěli zamyslet nad Špidlíkovým přínosem vzhledem k tajemství Matky Boží, a to se nad jeho důsledky a významem.

Špidlíkův pohled na Marii jako strážkyni dovršení člověka můžeme objasnit ve způsobu, jímž církvi předkládá širokou škálu toho, co můžeme nazvat *komunikací celého Mariina tajemství*. Podobně jako sv. Jan Pavel II. se svým *totus tuus* jsou Špidlíkova kristologická,

---

²⁴² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*.

²⁴³ Srov. *Tamtéž*, str. 51–53.

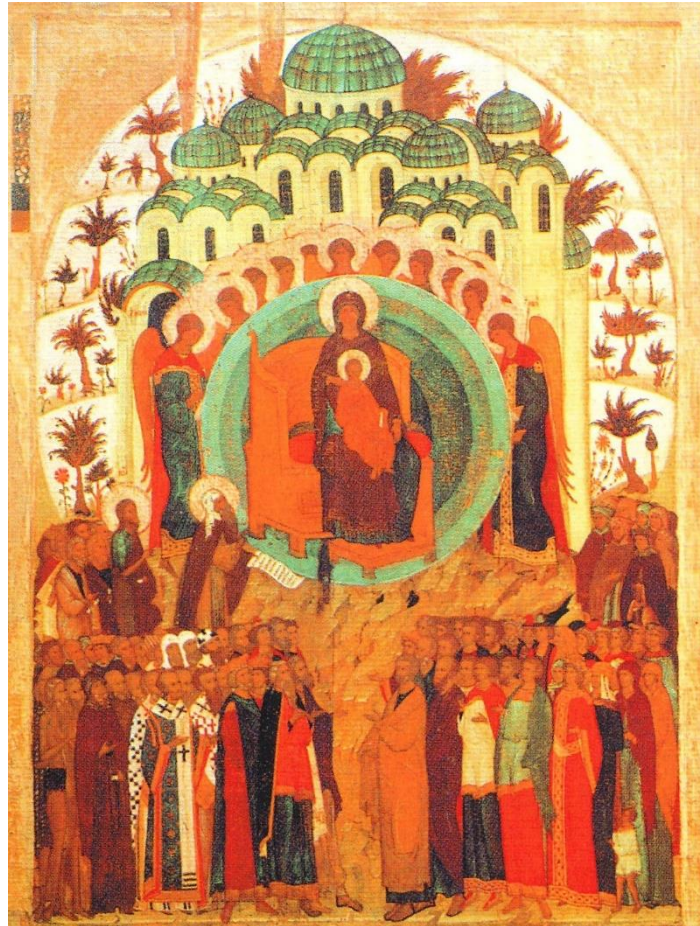
²⁴⁴ Tímto ustupováním nemusí být myšlena jen fyzická smrt našeho těla. Může to být také myšleno šířeji. Například v modlitbě ztrácíme čas tím, že se naše mysl ubírá k Bohu, který je osobní. Nebo v každém setkání s jiným člověkem ustupuje náš čas osobě druhého člověka. Náš život nemá být ani tak záležitostí času, ale o setkání, které je nesené vzájemnou láskou. A poté může platit slavná věta: „Všechno, co žijeme s láskou, přechází s Kristem do vzkříšení. Věčnost vytvářejí vztahy, které nekončí.“ (RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 9.)

²⁴⁵ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*, str. 34.

²⁴⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 33.

²⁴⁷ *Tamtéž*, str. 171.

trinitární, eklesiologická a ostatní témata rovněž mariánská.²⁴⁸ Řečené může být hlouběji osvětleno příkladem: Špidlíkovou interpretací ikony. Soustředěnost na tajemství Mariino (jako souhrnu naší víry a naší cesty k dovršení) Špidlík objasňuje na ikoně, která se nalézá v Treťjakovské galerii v Moskvě: *Z tebe se raduje všechno stvoření (О Тебе радуется, Благодатная, всякая тварь).*²⁴⁹

Sám otec Špidlík o ní říká: „*Je to dílo Dionýsia ze začátku 16. století. Název pochází z liturgie svatého Bazila. Uprostřed prvního kruhu je trůn, na kterém je Bohorodička s Dítětem. Andělské kůry tvoří další kruh. Rajská země se stromy a květy se nachází ve třetím kruhu. Tím se chce vyjádřit takřkajíc přirozené prostředí pro církev, které je zobrazeno nad Bohorodičkou jako rozsáhlá bělostná budova s mnoha kupolemi.*

²⁴⁸ Také je znám listem, který pojednává o modlitbě růžence: JAN PAVEL II. *Rosarium Virginis Mariae. Apoštolský list papeže Jana Pavla II. biskupům, kněžím a věřícím o modlitbě svatého růžence.* Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002. ISBN 97-8802-390-078-1.

²⁴⁹ Snímek ikony pochází z publikace: ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon,* str. 171.

Pod Mariiným trůnem je živá církev, nebeská i pozemská, světci i světice, kněžny i knížata, hierarchie i lid. ²⁵⁰

Ikona je tedy výmluvnou „zprávou“ pro nás, která nás uvádí do tajemství, které prožíváme uvnitř církve. Na jeho dílo se lze podívat nejen z pozice ikonografie, ale také jako *na zvěstování evangelia, katechezi, mystagogii a vyučování*. K této široké plejádě pojmů, které mají svůj obsah, zase můžeme uvést jeden příklad za všechny. Když se Tomáše Špidlíka zeptal jeden luterán: Jak si máme představit Nanebevzetí Panny Marie? Tak si uvědomil, že stejně by mohli smýšlet i katolíci. Každý člověk přemáhá svou zranitelnost a zničitelnost, aby dospíval k neporušitelnosti. Je tu vývoj. Je si třeba uvědomit, že život Panny Marie i její zesnutí i nanebevzetí patří do budoucího věku, do plnosti Božího království. Do věku po druhém příchodu Ježíše na zem. ²⁵¹

Poznáváme tedy, že Tomáš Špidlík je mistrem *syntézy*. Je schopen s lehkostí jemu vlastní hovořit o mnohých tématech, aniž by umenšoval jejich velikost. Například v těchto dvou větách vidíme zachycenu velmi hlubokou eklesiologickou a antropologickou rovinu: *„Církev je počatá jako velká rodina, v níž se děti rodí, rostou, jsou vychovávány a dostávají se jim podpory. Narození dítěte je společným dílem otce i matky.*“ ²⁵²

To, že patříme do velké rodiny společně s Pannou Marií, Matkou Boží, si můžeme uvědomit také v jeho *homiletickém díle*. Například u slavnosti Narození Páně si můžeme připomenout několik zajímavých podnětů. Můžeme tu mezi řádky číst téma *zbožštění*, téma *boholidství*, protože zde říká, že Vánoce jsou božsko-lidským svátkem. ²⁵³ Na příběhu o obrácení zakladatele ruského marxismu, V. G. Bělinského, poukázal na to, jak je důležité, že Bůh sestoupil na zem, aniž by přestal být pravým Bohem. Vidíme zde jeho myšlení o události, kdy se Slovo stalo Tělem, protože událost *vtělení* byla pro Špidlíka, podobně jako pro všechny křesťany, velmi zásadní a uměl o ní mluvit srozumitelně v mnoha přirovnáních. ²⁵⁴ Totéž dosvědčuje i M. I. Rupnik. ²⁵⁵ V této homilii

---

²⁵⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 51.

²⁵¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus A*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-55-8, str. 256-258.

²⁵² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Katecheze o církvi*, str. 87.

²⁵³ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-57-4, str. 21.

²⁵⁴ Srov. *Tamtéž*, str. 24.

²⁵⁵ „Rád rozjímal v životě Matky Boží zejména moment přechodu od Slova k Tělu a připomínal, v návaznosti na Origena, že jsme vlastně všichni povoláni k tomu, abychom se stali ‚matkami Boha‘, tím, že necháme do svého života vtělit Slovo natolik, že ho budeme v každé situaci schopni autenticky poslouchat.“ (RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 17–18.)

můžeme také poukázat na důležité zdroje Špidlíkova poznání, a to *exercicie sv. Ignáce*,²⁵⁶ *texty Sergeje Bulgakova, Pavla Evdokimova*, a také na *Písmo svaté*, které přirozeně prostupuje celým jeho dílem.²⁵⁷ Ale zůstaňme u události Vtělení. Na ní si všímá *velikosti a důstojnosti člověka* na příkladu Panny Marie a dodává, že to je „*čin, nad který si nedovedeme nic vyššího představit*.“²⁵⁸ Opírá se o výše zmíněný hymnus sv. Jana Damašského: *Z tebe se raduje celé stvoření*. Tento hymnus si našel svou cestu i do ikonografie a dodává, že Mariino privilegium není něco osamocené či izolované. Každým dobrým skutkem se můžeme stávat „*Matkami Boha*“, můžeme mít „*v jistém stupni funkci Bohorodičky*.“²⁵⁹ *Důstojnost lidské osoby* je tedy pro něj velkým tématem a je stále velmi aktuální, včetně bioetických otázek.

U otázky, která je spojená s lidskou osobou, ještě chvíli zůstaneme z eschatologického pohledu, který má v díle otce Špidlíka velký význam a důležitost.²⁶⁰ Anna Lexmaulová nahlíží na jeho *personální eschatologii* jako „*svorník teologie Tomáše Špidlíka*.“²⁶¹ A dodává: „*Špidlíkovu personální teologii můžeme shrnout jako hledání integrity osoby (osobní povolání skrze srdce hledané, nacházené a přijímané), potom nemůžeme odhlédnout od ‚posledního slova‘ této teologie: celkové osoby, ve věčnosti definitivního dovršeného bytí, které je nejhlubší touhou Božího i lidského srdce*.“²⁶²

Tuto touhu celého lidstva (po dovršeném bytí) můžeme vidět v osobě Matky Boží, která je v tomto smyslu *eschatonem*, dovršeným bytím, cílovou či poslední dokonalostí.²⁶³ „*Matka Boží přijala poslední uschopnění, které scházelo k tomu, aby člověk mohl dorůst dokonalosti podle měřítka plné Kristovy zralosti (srov. Ef 4,13)*.“²⁶⁴ K růstu této dokonalosti je třeba dodržování přikázání, plnění pokynů evangelia v lásce či následování Krista (*praxis*) a kontempace (*theoria*).²⁶⁵ Mezi těmito polohami je poté následující vztah: „*kontemplaci musí předcházet praxe, a zároveň že praxe má vést*

---

²⁵⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*, str. 23.; Také by nám neměla uniknout diplomová práce Anny Lexmaulové, která se zabývá ignaciánskou spiritualitou v díle Tomáše Špidlíka. (LEXMAULOVÁ, Anna. *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*. Olomouc, 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Michal Altrichter.)

²⁵⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*, str. 23.

²⁵⁸ *Tamtéž*, str. 24.

²⁵⁹ Srov. et cit. dle: *Tamtéž*.

²⁶⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný*.

²⁶¹ LEXMAULOVÁ, Anna. *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*, str. 84.

²⁶² *Tamtéž*.

²⁶³ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 92–96.

²⁶⁴ *Tamtéž*, str. 96

²⁶⁵ Srov. ŠPAČEK, Michael. *Poznání Boha a veškeré skutečnosti podle Tomáše Špidlíka*, str. 146–147.

ke kontemplaci.“²⁶⁶ V těchto polohách se poté různými způsoby uskutečňuje povolání každého z nás ve společenství Božího lidu (církve). Na tajemství Matky Boží je možné se dívat z mnoha úhlů pohledu. Pokusme se formálně popsat hlavní zdroje, z kterých naše analýza Špidlíkovy mariologie vychází.²⁶⁷

3.2.3 Stručná charakteristika hlavních zdrojů Špidlíkových mariologických reflexí

Jeho mariologie přirozeně prostupuje celým jeho dílem. Mezi hlavní prameny jeho mariologie řadíme knihy *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu* a *Matka Boží (La Madre di Dio)*. Pokusíme se alespoň ve stručnosti shrnout prameny, na kterých Špidlík svá teologická pojednání staví.

Na prvním místě jsou to prameny, které Špidlík objevuje u ruských autorů. Jistě zde musíme zmínit sborník *Mariánské texty druhého tisíciletí (Testi mariani del secondo millennio)*,²⁶⁸ který uspořádal spolu s Giovannim Guaitou a Marií Campatelli. V úvodu Špidlík poukazuje na charakteristické rysy ruské mariologie.²⁶⁹ Jde o mariánské texty mnohých ruských autorů minulého tisíciletí. Můžeme zmínit například Pavla Florenského (1882–1937), Vladimíra N. Losského (1903–1958) a Pavla Evdokimova (1901–1970). Dle našeho názoru je ruský teolog Evdokimov v jeho mariologickém díle citován nejvíce.

Tento argument můžeme doložit například ve studii s názvem *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, ve které Evdokimova citoval celkem šestnáctkrát. Také Florenský a Losský patří v této studii mezi často citované ruské teology. Z církevních otců je zde nejvíce uváděn sv. Bazil Veliký (4. století), a to celkem sedmkrát. Tato studie vzešla z nesčetných přednášek o mariánské úctě na křesťanském Východě a o východní spiritualitě. Například studie *La pietà mariana nella Chiesa Orientale*²⁷⁰ z roku 1974 již obsahuje antropologický charakter mariánské úcty, východní eschatologismus, církevní

---

²⁶⁶ LEXMAULOVÁ, Anna. *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*, str. 65.

²⁶⁷ K pramenům mariologie srov. MPMA. *Matka Páně*, str. 34–42; K biblickým pramenům mariologie srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria. Mateřská tvář Nejvyššího*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, str. 29–80.; LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*. Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2005, str. 37–92.

²⁶⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš, Giovanni GUAITA a Maria CAMPATELLI, ed. *Testi mariani del secondo millennio: 2. autori dell'area russa secoli XI–XX*. Roma: Città Nuova Editrice, 2000. ISBN 88-311-9256-6.

²⁶⁹ *Tamtéž*, str. 7–23.

²⁷⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La pietà mariana nella Chiesa Orientale*. In: Ancilli, E. (ed.), *Maria, mistero di grazia*, Pont. Istituto di Spiritualità del Teresianum, Roma, 1974, str. 270–286.; čes. *Mariánská zbožnost u východní církve*; [Miscellanea, III, str. 7–25].

spiritualitu, liturgickou zbožnost, kontemplativní část, mariánskou ikonografií, pojednání o mariánské modlitbě a zbožnosti a nakonec část zabývající se Akathistem.²⁷¹ Tato studie má v konečné podobě z roku 2018 (*Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*) také část zabývající se ontologií, spiritualitou modlitby, spiritualitou srdce, kosmickou spiritualitou, sofiologickou mariologií a konečně modlitbu k Panně Marii, Matce jednoty.²⁷² Po obsahové stránce najdeme v obou publikacích mnoho shod, ale také rozdíly.

Špidlík je rovněž pozorovatelem „národních“ přístupů k tématu Panny Marie, těží rovněž ze schopnosti komparace, která hledá společná východiska. Například sbírka Špidlíkových textů *Miscellanea*²⁷³ obsahuje mnoho článků zabývajících se mariologickou tematikou. Můžeme zmínit například studii staršího data *La pietà mariana dei ceki*,²⁷⁴ která pojednává o mariánské zbožnosti v naší zemi a o místech, kde je Panna Maria uctívána, nebo studii novějšího data *Il culto di Maria nella Chiesa orientale*,²⁷⁵ kterou publikoval již jako kardinál. V této studii nás zaujala část pojednávající o kráse Panny Marie, Matky Boží, a o mariánské úctě jako cestě k jednotě křesťanů. Mnohé myšlenky mohou připomínat výše zmíněnou studii *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, struktura je však jiná. Mnohé krásné myšlenky o Matce Boží se v celém jeho díle hojně opakují.

Knih *Matka Boží (La Madre di Dio)* je rozčleněna do tří kapitol. Tvoří je meditace či komentáře na tři nejznámější mariánské modlitby. První kapitola pojednává o modlitbě Zdravas Maria, druhá o chvalozpěvu Velebí má duše Hospodina a třetí je středověká modlitba Zdravas Královno. Celkově je v této knize shrnuto církevní učení o Matce Boží,

---

²⁷¹ Srov. AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*, str. 276–277; Srov. *Mariánský hymnus AKATHISTOS. Velehrad: Refugium, 1996. ISBN 80-901957-3-3*.

²⁷² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*. Přeložila Anna Lexmaulová. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-287-3. str. 78.

²⁷³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Miscellanea – Miscellanea*, I–XV. Sbírnka textů kardinála Špidlíka, Knihovna Centra Aletti.

²⁷⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La pietà mariana dei ceki*. In: Balić, C. (ed.), *Maria e la Chiesa del silenzio*, Accademia Mariana internazionale, Roma 1957, str. 29–31.; čes. Česká mariánská zbožnost; [Miscellanea, III, str. 1–5].

²⁷⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Il culto di Maria nella Chiesa orientale*. In: *Maria, “unica cooperatrice alla redenzione”*. Atti del Simposio a Fatima, 3–7 maggio 2005, Academy of the Immaculate, New Bedford (MA, USA) 2005, str. 93–112.; čes. Mariánská úcta ve východní církvi; [Miscellanea, XI, str. 90–110].

ale také jeho pohled na její osobu, tím že připomíná významné mariologické myšlenky na pozadí biblických textů a tradice církve.²⁷⁶

Špidlík je znám kerygmatickým přístupem k teologii, který se výrazně odráží v jeho poslání kazatele. V jeho *homiletickém díle* nalézáme promluvy k většině mariánských svátků. Zde musíme zmínit jeho *Liturgické meditace*, což je soubor pěti knih s rejstříkem.²⁷⁷ Poté musíme zmínit jeho trojdílnou řadu *Ve službě slova*.²⁷⁸ A nesmíme zapomenout na jeho *Vatikánské promluvy s Humorem*²⁷⁹ a na jeho *Živé slovo*.²⁸⁰ Vždy mu jde o pohled nesený tajemstvím Matky Boží a nezůstává jen u ní. Zdůrazňuje velikost člověka v jeho antropologické hloubce. „Dobrym skutkem tedy vstupuje Bůh do světa a člověk, který jej vykonal, má v jistém stupni funkci Bohorodičky. Zjevuje se v něm tedy pravá lidská velikost.“²⁸¹ Velikost Marie je i velikostí každého z nás. Samozřejmě se můžeme podívat na jeho homiletické dílo i z jiných úhlů pohledu.

Velmi významná byla také jeho služba v *České sekci Vatikánského rozhlasu*, ve kterém měl pravidelné promluvy. Napočítali jsme bezmála 40 rozhlasových relací, které pojednávaly o Panně Marii. Ve spojitosti s Matkou Boží také sedmáctkrát pojednal v časopise *Nový život*.²⁸²

Špidlík si je vědom pedagogického významu tajemství Bohorodičky. Podíváme-li se na mariologické dílo z hlediska *katechetického a mystagogického*, můžeme říci, že zde najdeme i tímto směrem orientované části a to především pro dospělé adresáty. Můžeme

---

²⁷⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*.

²⁷⁷ Jde o cyklus A, B, C a liturgickou dobu s označením I, II. (ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-54-X.)

²⁷⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus A*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus B*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus C*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

²⁷⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus B (2008–2009)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-7412-007-7.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus C (2009–2010)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-032-9.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus A (2010–2011)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-057-2.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy s humorem*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-043-5.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus B (2011–2012)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-088-6.; ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus C (2012–2013)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-114-2.

²⁸⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Živé slovo: (denní evangelium)*. Vyd. 2. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-28-5.

²⁸¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*, str. 24.

²⁸² Celým názvem: *Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, byl to exilový náboženský, teologický a kulturní časopis, který vydávala od roku 1954 do roku 2001 Křesťanská akademie v Římě.; Články jsou uvedeny v bibliografii.

znovu vzpomenout jeho rozhlasové *relace Vatikánského rozhlasu, přednášky*, jeho nesčetná *duchovní cvičení* pro mnohá společenství, mezi nimiž nechyběla ani mariologická témata.²⁸³ Tyto prvky nacházíme také například ve studii *Prameny světla*, ve které mluví o mariánské úctě a mariánských modlitbách,²⁸⁴ nebo v publikaci *K vyšším věcem jsem se narodil*.²⁸⁵ Z knih, které spatřily světlo světa v nedávné době, můžeme zmínit *Otčenáš*, ve které si milostiplná Maria našla také své místo.²⁸⁶ Ve své *Katechezi o církvi* poukazuje na to, že církev je matka a Maria je matkou církve a tento pohled rozvíjí na ikoně Nanebevstoupení z Tret'jakovské galerie v Moskvě.²⁸⁷ Kniha *My v trojici* končí pohledem na Matku Boží, jako na vzor boholidského života a odpovídá na otázku, jak se Mariino tajemství odráží v narození jiných lidí.²⁸⁸ Dává tedy „to nejlepší na konec“. Mohli bychom zmínit mnohá další místa další knihy či přednášky, které byly nahrány různými uživateli na server *YouTube*²⁸⁹ či DVD sérii *Krásné slovo otce Špidlíka*²⁹⁰ a další. Není naším úmyslem podat zcela vyčerpávající přehled myšlenek. Jeho činnost byla vskutku velmi bohatá. V těchto pramenech čerpal ze studnice Písma, Tradice, Magisteria a někdy i humoru, který byl nesen svobodně žitou vírou. Vidíme tedy, že Mariino tajemství komunikoval vším, čím byl.

---

²⁸³ Mluvíme-li o duchovních cvičeních, je vhodné na prvním místě zmínit duchovní cvičení, která dával 5.–11. března 1995 papežské kurii v čele se Svatým otcem Janem Pavlem II. ve Vatikánu. V pátek 10. března ve své čtvrté promluvě hovořil o antropologickém aspektu mariánské úcty, o osobě Marie, jako ideálu kontemplativního člověka a nakonec o eschatologickém aspektu, který je v jeho pohledu na Marii dle našeho názoru velmi důležitý. (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II*, str. 235–236.)

²⁸⁴ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti)*, str. 444–454.

²⁸⁵ V této knize mluví o Panně Marii jako o Matce Slova (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *K vyšším věcem jsem se narodil*. Praha: Alverna, 1991. ISBN 80-900275-1-2, str. 173–176.), o modlitbě růžence (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *K vyšším věcem jsem se narodil*, str. 236–240.), o nanebevzetí (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *K vyšším věcem jsem se narodil*, str. 409–412.) a konečně o Matce Boží, jako Matce jednoty (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *K vyšším věcem jsem se narodil*, str. 440–444.)

²⁸⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Otčenáš*, str. 144–147.

²⁸⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Katecheze o církvi*, str. 87–91.

²⁸⁸ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *My v Trojici: krátká trinitární esej*, str. 134–140.

²⁸⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. 7. Špidlík – Panna Mária. In: Youtube [online]. 5.12.2013 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SfoH8uOKHNA>. Kanál uživatele Slavo Micik.; ŠPIDLÍK, Tomáš. O Marii 1.část/2. In: Youtube [online]. 31.12.2012 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=50rbvxm5Dgs>. Kanál uživatele 33 777.; ŠPIDLÍK, Tomáš. O Marii 2.část/2. In: Youtube [online]. 31.12.2012 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Ay9nVeIKv9I>. Kanál uživatele 33 777.

²⁹⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Krásné slovo otce Špidlíka. 6. díl* [filmový záznam na DVD]. Olomouc: Studio Velehrad Olomouc a Televize Noe, 2014.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Krásné slovo otce Špidlíka. 7. díl* [filmový záznam na DVD]. Olomouc: Studio Velehrad Olomouc a Televize Noe, 2015.

3.2.4 Mariánská úcta jako cesta k jednotě křesťanů

Panna Maria „je ikonou – obrazem Církve, symbolem a anticipací lidstva přeměněného milostí, je modelem a jistou nadějí pro všechny, kteří kráčí k nebeskému Jeruzalému.“²⁹¹ Úcta k Matce Boží křesťany spojuje i rozděluje. Špidlík tomuto stálému dilematu vnitřně rozuměl a vždy se snažil rozdílná stanoviska sblížovat. Vyrůstá z velehradské tradice a jeho vztah k ikoně Panny Marie, Matky jednoty, uctívané na Velehradě, je znám. I jeho přičiněním Panna Maria zde uctívaná se přiřazuje k jiným velkým symbolům touhy po jednotě, jako například „*Matka hvězdy, která nikdy nezhasne, zora tajemného dne, východ Slunce slávy nebo světlo z Východu.*“²⁹² V emigraci se prohloubil i jeho osobitý vztah k ikoně Matky Boží uctívané v bazilice Panny Marie Větší v Římě. Celkové ekumenické naladění proniká celou Špidlíkovu teologií. Pro něj je jedna církev součástí vyznání víry. Otec Tomáš Špidlík konstatuje, že „*v našich časech je pravá Církev jen jedna,*“²⁹³ a dodává, že „*dekret II. vatikánského koncilu o ekumenismu připouští různé stupně, kterými je kdo s ní spojen.*“²⁹⁴ Jako nejdokonalejší stupeň jednoty vnímá u těch, kteří mají neporušenou víru, ve svém životě ji aktivně praktikují a jsou členy společenství vedeným nástupci svatého Petra. Jako poslední stupeň jednoty naopak vnímá lidi, kteří „*snad ani v Boha nevěří, ale jsou ochotni konat dobro vedeni čistým hlasem svědomí.*“²⁹⁵ Také mluví o falešném ekumenismu, který roste z touhy sjednotit církve na základě vnější formy. Naopak si váží touhy hledat pravé projevy Ducha a oceňovat je, samozřejmě podle osobní duchovní zralosti dané osoby. Na hromadných ekumenických akcích vyzdvihuje myšlenku, že jsou užitečné k propagaci samotné ekumenické ideje, ale není možné je zaměňovat za pravé osobní setkání s osobami. Během takového setkání bychom neměli myslet na to, co nás rozděluje, ale naopak, co je hezké, opravdové a čemu bychom se mohli naučit. Když se ho někdo zeptal, jak její přijímají pravoslavní v Rumunsku, odpověděl: „*Nechodím navštěvovat pravoslavné, ale*

---

²⁹¹ OL 6: „Imago Ecclesiae est, forma et anticipatio humani generis gratia renovati, exemplar spesque certa iis omnibus qui caelestem ad Hierosolymitanam civitatem procedunt.“; Srov. RM – JAN PAVEL II. *Redemptoris Mater*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-116-4, článek 31–34.

²⁹² OL 28: „Maria, Sideris numquam decidentis Mater, mysticae diei aurora, gloriosi Solis oriens, Orientale lumen nobis proponit.“

²⁹³ ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 114.

²⁹⁴ *Tamtéž.*

²⁹⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 114.

jenom přátele, ať už katolické, nebo pravoslavné, a přátelé mne přijímají vždycky pěkně. Mám jich tam mnoho.“²⁹⁶

Tomáš Špidlík již jako kardinál zakončuje svou studii *Il culto di Maria nella Chiesa Orientale (Mariánská úcta ve východní církvi)* kapitolkou *La devozione mariana per l'unione delle Chiese (Mariánská úcta [napomáhající] k jednotě církvi)*. Neargumentuje zde, že mariánská úcta vede k jednotě, ale uvádí dvě modlitby. V tomto případě je modlitba více než tisíc slov. První napodobuje strofu z Akatystu a zní takto:²⁹⁷ „*Matko vždy chválená, Matko Slunce Pravdy, slavená na Východě i na Západě, Matko křesťanského lidu, uděl nám, tvým synům, usmíření, dej nám bratrskou jednotu pod tvou ochranou; aby se všichni sjednotili v jenom Těle tvého Syna, Krista našeho Boha a abychom mohli jedním hlasem zpívat: Raduj se ty Radosti celého světa*“.²⁹⁸

Poté uvádí, že se u nás na Velehradě, na místě, kde probíhaly unionistické sjezdy, uctívá Matka Jednoty, a cituje úvodní část modlitby k ní. V této modlitbě prosí mimo jiné o odpuštění našich vin. Všimněme si, že v této kapitole zazní jedna modlitba z prostředí Východu a druhá z pera kardinála západní církve, který má své srdce otevřené pro celou šíři křesťanského bohatství. Tedy i touhu po jednotě.²⁹⁹

Tomáš Špidlík se snaží toto bohatství vnímat v celé hloubce. Velmi často ve svém díle poukazuje na skutečnost, že na křesťanském Západě je to vnímáno takto, na křesťanském Východě . Potom svým přístupem ukazuje na to, že si věci často vůbec neodporují, nestojí proti sobě, ale naopak se dokonce vhodně doplňují a dobře se hodí k pochopení daného tajemství jako celku. Ve svých knihách také velmi často poukazuje na krásu jednotlivých mariánských tajemství, například u jednotlivých církevních otců a teologů, na mariánských liturgických textech či na ikonách.³⁰⁰

---

²⁹⁶ Srov. cit. dle ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 115.

²⁹⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Il culto di Maria nella Chiesa orientale*. In: *Maria, "unica cooperatrice alla redenzione"*. Atti del Simposio a Fatima, 3–7 maggio 2005, Academy of the Immaculate, New Bedford (MA, USA) 2005, str. 112.; [Miscellanea, XI, str. 110].

²⁹⁸ *Tamtéž*: „Madre sempre lodata, Madre del Sole della Verità, glorificata in Oriente e in Occidente, Madre del popolo cristiano, concedi a noi, figli tuoi, la pacificazione, dacci unione fraterna sotto la tua protezione; che si uniscano tutti nell'unico Corpo del tuo Figlio, Cristo nostro Dio e che con unica bocca cantiamo: Rallegrati tu la Gioia dell'Universo”.

²⁹⁹ Srov. *Tamtéž*.

³⁰⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*.; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*.

Z jeho teologie osoby také lze přinést několik zajímavých postřehů, které mohou podtrhnout výše zmíněné. Tomáš Špidlík píše: „*Západ se snaží sjednocovat lidi pomocí systémů a ideí. V ruské rodině je proti tomu principem sjednocení matka, tedy živá osoba. Komu se však podaří sjednotit lidské rozptýlené národy a učinit z nich jedinou rodinu, totiž jedinou církev? Ne systémy, ani organizace, nýbrž jedna osoba, živá osoba Kristova.*“³⁰¹

V díle sjednocení jsme zcela jistě odkázáni na Krista, hlavu církve. Tak jako je v ruské rodině principem sjednocení matka, podobně v rodině církve může být principem sjednocení Matka Boží a úcta k ní.

3.2.5 Mariánský rozměr jeho antropologicky zaměřené spirituality

„*Z toho, že Bůh se narodil z člověka, z ženy, plyne, že dokonalé zjevení Boha musíme hledat v člověku.*“³⁰² Tento druh spirituality se zabývá tím, jak se duchovní skutečnosti projevují v člověku. Je tedy třeba poznat člověka, lépe řečeno: sebe sama. V posledku jde o vyjití ze sebe sama. Tato spiritualita nás vede k tomu, abychom si na sebe dávali pozor v pozitivním slova smyslu a zbavili se všech překážek či omylů, které nás dělí od Boha. Na křesťanském východě je tato pozornost na sebe charakteristická. V tomto procesu je také třeba očišťovat své srdce, abychom poznali, že jsme „jen“ lidé, že nejsme Bohem. Kardinál Špidlík k tomu dodává přesnější rozdělení: „*Už Filón Alexandrijský upozornil, že poznání sebe sama má být rázu morálního, to znamená s cílem napravit svůj život, a zároveň rázu anagogického: to znamená, že z poznání sebe se má dospět k poznání Boha.*“³⁰³ Nyní si ukážeme oba způsoby poznání sebe:

3.2.5.1 Morální poznání sebe

Existuje prastarý princip, který říká, že máme „*žít podle přirozenosti*“³⁰⁴ člověka. Jenže, zde už začíná vyvstávat mnoho otázek typu: Co to je přirozenost člověka? Jak se projevuje? Jak je to se skutečností, že jsme obrazem Božím? Nemá v tom nějakou roli naše osobní povolání? Mnozí odpovídali na tyto otázky různě. Tomáš Špidlík to komentuje takto: „*Pouštní duchovní otcové a jejich následovníci se zjevně zaměřovali zejména na toto osobní povolání. Naopak velcí teologové mezi otci dávali vysvětlení*

---

³⁰¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*, str. 48.

³⁰² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 10.

³⁰³ Srov. et cit. *Tamtéž*, str. 10–11.

³⁰⁴ *Tamtéž*, str. 12.

*dogmatické. Podle řeckého textu Bible není člověk Božím obrazem přímo, ale je stvořen „podle Božího obrazu“ (Gn 1,26–27). Prvotní a pravý Boží obraz je Kristus, my jsme obraz obrazu.*³⁰⁵

Jakou roli má v tomto christologickém tajemství Matka Boží? Například Pavel Evdokimov ji vidí jako tajemnou ikonu Otce, protože ona svou osobou přenáší toto tajemství Trojice na lidskou úroveň. Alexandrijští otcové ji zase vidí jako vzor kontemplace. Na Východě si uvědomili, že Panna Maria je ideálem ženské svatosti. A tato svatost se projevuje na rovině ontologické. Ona říká celým srdcem, celým svým bytím „staň se“ a rodí svaté dítě. Je tedy příkladem lidské dokonalosti a dobře žitého ženství. Také platí, že ona je s Kristem spojena ve svatosti.³⁰⁶

3.2.5.2 Anagogické poznání sebe

Pochází z řeckého slova *anagein* (ἀνάγειν), což znamená *vést vzhůru, směřovat někam*.³⁰⁷ „*To znamená, že z poznání sebe se má dospět k poznání Boha.*“³⁰⁸ Pokud je poznání sebe sama počátkem k tomu, abychom poznali Boha, poté naše přirozenost má postupovat „*od obrazu k podobě Boží*“³⁰⁹. Jde tedy o míru našeho zbožštění, tedy o účast na Božské přirozenosti (srov. 2 Petr 1,4).

V podobnosti Bohu, tedy i účasti na jeho přirozenosti máme různé stupně, které krásně vyjádřil biskup a světec Dimitrij Rostovský (1651–1709). Křesťan je ve své duši Bohu³¹⁰ *podoběn*, světec *podobnější (prepodobnyj)* a Matka Boží *nejpodobnější (prepodobnějšaja)*.³¹¹ Takto nám nejpodobnější Panna Maria na sobě ukazuje k jaké kráse a velikosti jsme povoláni i my. Když otec Špidlík na jednom místě mluvil o člověku, podotkl: „*Nevíme, čím je, pokud nevíme, čím se může stát.*“³¹² Skrze poznání Mariino poznáváme sami sebe a poté máme cestu k poznání Boha otevřenou. Ono poznání člověka

---

³⁰⁵ *Tamtéž*, str. 13.

³⁰⁶ Srov. *Tamtéž*, str. 14–15.

³⁰⁷ Ἀνάγειν. Perseus Digital Library [online]. Medford: Tufts University, [1987] [cit. 2020-04-15]. Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph?l=a%29na%2Fgw&la=greek&can=a%29na%2Fgw0#lexicon>

³⁰⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 12.

³⁰⁹ *Tamtéž*.

³¹⁰ Co do „obrazu a podoby“. (Srov. Gen 1,26).

³¹¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 12.

³¹² ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Integrální poznání: symbol jako nejdokonalejší výpověď*, str. 99.

a Boha je v konečném důsledku zase dar Boží, je to dílo jeho milosrdenství, stejně jako dar kontempace a s ní spojená spiritualita.

3.2.6 Mariánský aspekt jeho pojetí kontempace ve spiritualitě

Pojem *mariánský rozměr křesťanské spirituality* podle sv. Jana Pavla II. je projevem života víry. „*Mariánská spiritualita a jí odpovídající zbožnost nalézají také přebohaté prameny v dějinné zkušenosti osob a různých křesťanských společenství, žijících v různých generacích a národech na celém světě.*“³¹³ Klade nám tuto otázku: Jakou roli hraje Panna Maria v události proměny člověka v *druhého Krista*?³¹⁴ Je spojena s uschopněním člověka vidět existenci „*jedinečného a neopakovatelného svazku*“³¹⁵ Krista a člověka. „*Nejvlastnějším úkonem mysli je vidět Boha, spiritualita, která sleduje tuto linii, je potom na prvním místě spiritualitou kontemplativní.*“³¹⁶ Kontempace je tedy nazírání. Můžeme vidět to, co mi chce Bůh nechat vidět. Bůh, ačkoli je mimo jiné Nesmírný, Nevýslovný a Nepochopitelný, není žádný „troškař“ a dává nám vidět dokonce sebe sama. Cílem kontempace je tedy pozdvižení našeho duchovního zraku přímo k Bohu. Je-li kontempace, podobně jako modlitba „*pozdvihnutí mysli k Bohu,*“³¹⁷ je třeba ještě něco dodat. V kontemplaci jde o duchovní zrak. Díky kontemplaci naše srdce může *ve všem vidět Boha*. Když se kluk podívá na pěknou dívku, zůstane to v jeho srdci zapsané, podobně to funguje i v duchovním zraku. Otec Richard Čemus SJ mi řekl: „*Kardinál Špidlík si velmi vážil toho, že chlapec je schopen v děvčeti vidět Pannu Marii.*“³¹⁸ I Panna Maria je u Tomáše Špidlíka často spojovaná s kontemplací, vidí ji jako vzor kontempace.³¹⁹ Také ji spolu se svatým Janem Křtitelem vidí a vnímá jako klasické vzory tzv. *kontempace přírody*, (*theoria physiké*; θεωρία φυσική).³²⁰ Byli totiž schopni svým zrakem „*proniknout viditelné kruhy tělesného světa a zahlédnout za nimi na trůnu světa Boží moudrost (Sofii), Boží plán spasit svět.*“³²¹ Kontemplativní spiritualita se

---

³¹³ RM 48.

³¹⁴ Srov. Mariánská dimenze křesťanské spirituality. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 79–86.

³¹⁵ RM 45.

³¹⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 17.

³¹⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Umíme se modlit?*. Vyd. 3. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Hlas Velehradu (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-112-8, str. 6.

³¹⁸ Interview s Richardem ČEMUSEM. Řím 28. 2. 2018. Osobní archiv autora.

³¹⁹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II.*, str. 235.

³²⁰ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 21.; Evagrius ve svém díle zmiňuje nejen kontemplaci přírodních věcí, ale také poukazuje na to, že je možné kontemplovat netělesné, tedy duchovní skutečnosti. Jenže i toto nestačí, je třeba také dojít ke kontemplaci Trojice. (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Integrální poznání: symbol jako nejdokonalejší výpověď*, str. 71).

³²¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Cesta Ducha*, str. 134.

projevuje i v úctě k Panně Marii, jak na křesťanském Západě i Východě, protože ona dosáhla „*duchovní poznání rozumem nedostižné, pravou gnozi: ona blahoslavená, která uvěřila.*“³²²

Kde se děje kontemplace? Například u Pavla Florenského je to srdce.³²³ „*Srdce je orgán, sloužící vnímání vyššího světa. Prostřednictvím srdce kontemplujeme původně stvořený základ osobnosti,*“³²⁴ píše tento velký teolog, kněz a matematik z Ruska, kterého měl i kardinál Špidlík ve velké úctě. Je to důvěrnost, kterou *mariánská spiritualita* dává lidskému srdci a tím jej povyšuje do nové roviny osobní přítomnosti tajemství Božího v nás: „*Je nejosobnější dar, který dává sám Kristus každému člověku.*“³²⁵

Nakonec bychom zde chtěli zmínit jeden zajímavý pohled na kontemplaci, který by se hodil možná spíš někam na okraj, ale nám se tak zalíbil, že jej zde uvedeme. Totiž, že u andělů „*kontemplace je jejich duchovní potravou.*“³²⁶ Může být pro nás otázkou k zamyšlení, je-li kontemplace duchovní potravou i pro nás?

3.2.7 Panna Maria a liturgická zbožnost

Liturgie je středem zbožnosti. Podobně zbožnost nachází svůj vrchol v liturgii.³²⁷ Je „*vrcholem, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá síla.*“³²⁸ V liturgii se připomíná a zpřítomňuje tajemství naší spásy. Když víc zaostříme náš zrak na střed díla spásy, uvědomíme si, že „*mariánský ráz je obsažen ve všech svátcích, které připomínají tajemství Ježíšova života, zejména ve Vánocích.*“³²⁹ Není tedy divu, že se například v byzantském vánočním troparu připomíná původ Ježíše jak ze strany Boha Otce, tak z lidí, především z Panny Marie, která je nám v tomto troparu představena jako nový Ráj. Podobně liturgie je dle Sergeje Bulgakova „*nebem na*

---

³²² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 21.

³²³ Srdce je středobod tělesného, duševního a duchovního já. Je to také místo, díky kterému komunikujeme s Bohem.

³²⁴ FLORENSKIJ, Pavel Alexandrovič. *Sloup a opora pravdy*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. Studie (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 80-86715-10-8, str. 305.

³²⁵ RM 45.

³²⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: modlitba*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. ISBN 80-86045-33-1, str. 72.

³²⁷ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*, str. 294.

³²⁸ SC – Konstituce Sacrosanctum Concilium o posvátné liturgii. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 125–172. ISBN 80-7192-467-9, článek 10; Srov. AMBROS, Pavel. Harmonizace lidové religiozity a liturgie. In: *Teologické texty*, 5 (2005), str. 198–202.

³²⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 28.

zemi.³³⁰ Křesťanský Východ je na mariánské svátky velmi bohatý. Především lze vyzdvihnout šíři byzantské liturgie, v níž je zakořeněna velká úcta k Matce Boží. Také bychom chtěli na tomto místě uvést hymnus Akathistos, který už svým názvem napovídá, že se na znamení úcty zpívá vestoje. V bohatství etiopské církve najdeme například hymnus *Arganonä Maryam (Mariina harfa)*, což je mariánský chvalozpěv složený z biblických parafrází. Ke křesťanskému Východu patří nejen hymnologická tvorba, ale také je zde rozšířena velká úcta k ikonám. Špidlík dokonce poznamenává, že se v Rusku před bolševickou revolucí uctívalo na tisíc mariánských ikon s rozličnými tituly.³³¹

Téma zbožnosti je velmi široké. Zvláště ve spojení s Pannou Marií. Tomáš Špidlík na tomto místě připomíná, že „nejlepší mariánskou zbožností je pravý křesťanský život.“³³²

3.2.8 Panna Maria a lidová zbožnost

„Slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná: je to dílo Krista kněze a jeho těla, církve. Z hlediska účinnosti se jí žádná jiná činnost nevyrovná.“³³³ Zároveň platí, že „duchovní život však nespočívá jen v účasti na posvátné liturgii.“³³⁴ Lidová zbožnost obsahuje náboženské cítění křesťanského lidu, „které si našlo v každé době své projevy v různých formách zbožnosti, které obklopují svátostný život církve, jako např. uctívání ostatků, návštěvy svatyně, pouti, procesí, křížová cesta, náboženské tance, růženec, medailky atd.“³³⁵ S životem křesťana se také pojí lidová zbožnost, která se nám může jevit při povrchním hodnocení v některých aspektech jednostranná, myšlenkově nekoherentní či dokonce hloupá, ale mnohdy nás může uvést do plné šíře tajemství.³³⁶ Ve svém studiu bychom se měli mimo jiné vyhnout tendencím k takovým racionalistickým kalkulacím, které opovrhují citem. Samozřejmě, že naše víra či zbožnost není jen citová, avšak nemůže oblast citu vyloučit. Stále také platí, že se člověk stává dobrým teologem nejen studiem, ale také modlitbou. Proto by naše srdce nemělo pohrdat lidovou zbožností. Naopak by se mělo zralým způsobem otevřít i pro ni. Podobnou myšlenkovou tendenci zaznamenáváme i u ikonografického umění, o kterém v tomto

---

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Srov. Tamtéž, str. 29.

³³² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Klíč k neznámu*. Řím: Křesťanská akademie, 1969, str. 146.

³³³ SC 7.

³³⁴ SC 12.

³³⁵ KKC 1674.

³³⁶ „V lidové zbožnosti je možné vnímat, jakým způsobem se přijatá víra vtělila do kultury a je předávána dále. V některých obdobích se na lidovou zbožnost nahlíželo s nedůvěrou a v desetiletích po koncilu byla předmětem přehodnocení.“ (EG 123.)

kontextu hovoří Tomáš Špidlík: „Proto umění, které se nechá více inspirovat lidovým citěním, postupně tyto slavnostní obrazy proměňovalo v obrazy plné vřelého citu, na kterých se Theotokos a Boží Syn vyjevují v plné šíři boholidského záběru, aniž by zároveň opominuly vřelý cit (srdce, integritu veškerých vztahů).“³³⁷ Příkladem může být „žehnání domu nebo návštěva spojená s putováním obrazu Panny Marie, což nabízí příležitost k pastoračnímu rozhovoru o situaci rodiny.“³³⁸

---

³³⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 34.

³³⁸ AL 230.

4 Panna Maria v tajemství dovršení člověka

Čas, do kterého vstupuje člověk ke svému dovršení, má různou podobu a vnitřní kvalitu. Otec Špidlík ve své eschatologii ukazuje na různé podoby přicházení času dovršení především tím, jaká odpověď se v člověku rodí tváří v tvář známkám, které přibližující se dovršení Božího díla uskutečňuje. Každá odpověď, jak ji tradice katolické církve uchovává, má svoji odezvu v postoji Panny Marie. Můžeme ukázat tyto postoje jako povolání, které Panna Maria v sobě přijímá a tím se staví do středu zápasu, duchovního boje, který vede člověk na cestě ke svému dovršení. Vyjadřuje ji zdařile starobylá modlitba: „*Křesťanská duše, vydej se na cestu z tohoto světa ve jménu Boha, všemohoucího Otce, který tě stvořil, ve jménu Ježíše Krista, Božího Syna, který pro tebe trpěl, ve jménu Duchu Svatého, který byl na tebe vylit; kéž ještě dnes dojdeš pokoje v přibytí u Boha na svatém Sionu ve společenství se svatou Bohorodičkou pannou Marií, se svatým Josefem a se všemi anděly a svatými.*“³³⁹

4.1 Povolání Panny Marie jako archetyp křesťanské cesty k dovršení

Přechod lidské osoby do slávy Boží se děje proměnou člověka. „*Láska má intuici, která umožňuje naslouchat bez zvuků a nahlížet do neviditelného. To neznamena představit si drahou osobu takovou, jaká byla, nýbrž přijmout ji proměněnou, takovou, jaká je nyní. Vzkříšený Ježíš požádal přítelkyni Marii, když ho chtěla obejmout, aby se ho nedotýkala (srov. Jan 20,17), a tak ji dovedl k jinému setkání.*“³⁴⁰ Matka Páně ve svém kompletním oslavení představuje velké znamení oné naděje. Tuto důvěru dosvědčuje stále liturgie. „*Jedním velmi důležitým tématem Knihy Zjevení svatého Jana je nebeská liturgie. Na ní mají účast duše blažených. Při pozemské liturgii, zejména když slavíme eucharistickou oběť, nejlépe se spojujeme s bohoslužbou nebeské církve, neboť se uctívou vzpomínkou sjednocujeme především se slavnou a ustavičnou pannou Marií, ale i se svatým Josefem, svatými apoštoly i mučedníky a všemi svatými.*“³⁴¹ V životě Panny Marie vidíme, že byla již od věčnosti povolána k tomu, aby se stala Matkou Boží, Bohorodičkou. Toto povolání se plně projevilo v události Zvěstování, ve kterém je přítomno Mariino povolání

³³⁹ *Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974, čís. 146, str. 94.

³⁴⁰ AL 255.

³⁴¹ MEZINÁRODNÍ PAPEŽSKÁ MARIÁNSKÁ AKADEMIE, *O některých aktuálních otázkách eschatologie.* Olomouc: Refugium, 2008. ISBN 978-80-7412-004-6, článek 527, str. 71.

od věčnosti, způsob jednání Boha s člověkem rozvíjející jeho svobodu, duchovní zápas jako stav křesťana poutníka na tomto světě, intimní propojení s životem a smrtí Kristovou a cesta Mariina srdce k nikdy nepřestávající proměně skrze Kristův kříž nechávat se očišťovat v plnosti svého lidství, které je branou skrze Krista vzkříšeného k dovršení člověka v Duchu k plnosti. Maria z Nazareta však byla člověkem a jistě měla i své touhy. Ve svém životě pocítovala různá pokušení, kterým díky Boží milosti a až do svého zesnutí odolávala. Avšak její život nebyl „procházkou růžovou zahradou“. Simeonovo proroctví: „*Tvou duší pronikne meč,*“³⁴² provázelo její život, především ve chvílích pod křížem milovaného Syna. I přes její bolesti si musíme znovu s otcem Špidlíkem všimnout jejího obdarování, když spolu s Pavlem Florenským říká, že Panna Maria: „*Je nejpanenštější a naprosto průzračná. Lidský eros ji bez jakéhokoli rozrušení přivádí přímo k Bohu.*“³⁴³ Můžeme říct, že Panna Maria byla Bohem povolána k tomu, aby jako člověk čelila obdarování spojenými s pokušeními, kterým je člověk vždy vystaven. Avšak díky pozitivní síle Ducha se v její osobě každé pokušení „rozpuštělo“ v nekonečné Boží lásce.

K tomu, abychom pochopili, kdo byla ona dívka z Nazareta, se můžeme podívat i na život prvních křesťanů a řeckých otců. Ti viděli kupříkladu vzkříšení jako radostný návrat do původního či prapůvodního stavu. Avšak toto myšlení má svou slabinu, kterou krásně vystihl Tomáš Špidlík, který připomněl, že by se tím celé dějiny spásy, které prožíváme, redukovaly jen na očištění.³⁴⁴ Podobně i u poslání Panny Marie můžeme vnímat myšlenku návratu do původního (rajského) stavu. V jejím životě můžeme poznávat a obdivovat křesťanské ideály v původní kráse. Vidíme u ní lásku k Bohu, pokoru i poslušnost Boží vůli.³⁴⁵ „*Dogma neposkvrněného početí a nanebevzetí výrazně hlásá dnešnímu roztržitému světu víru v původní a konečnou neporušenost, jednotu a krásu celého stvoření.*“³⁴⁶ Panna Maria je tedy právem nazývána novou Evou.

Avšak kým je ona nová Eva ve své plnosti? Otec Špidlík píše: „*Vedle jedné vtělené božské hypostaze, tedy Krista, je jedna lidská divinizovaná hypostaze, tedy Maria.*“³⁴⁷ Zde si

---

³⁴² Lk 2,35

³⁴³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 96; K teologickému vymezení pojmu *erós* srov. BENEDIKT XVI. *Encyklika Deus caritas est. Bůh je láska*. Praha: Paulínky – ČBK, 2006. ISBN 80-86949-03-6, články 4–8.

³⁴⁴ Srov. *Tamtéž*, str. 25–38.

³⁴⁵ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš, *Prameny světla*, str. 508–509.

³⁴⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš, *Prameny světla*, str. 509.

³⁴⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 96.

můžeme vzpomenout na všeobecně známý princip, že se Bůh stal člověkem, aby se člověk stal Bohem, aby byl zbožštěn. Dějiny spásy poté nejsou jen dějinami očišťování, ale také dějinami zbožštění. Její povolání je tedy spjaté se zbožštěním.

U dějin zůstaneme. Špidlík vyzdvihuje myšlenku zvěstování jako středu (ústřední bod) dějin. Ukazuje například na obraz s andělem, který pevně a jasně koná svou úlohu na ikoně zvěstování z Ust'ugu.³⁴⁸ Je-li událost Zvěstování středem dějin, neměla Matka Boží povolání k tomu, aby *přijímáním dějin byly dějiny utvářeny*? V dějinách je přítomný Bůh, on se stal člověkem a v našem světě tvoří. V tomto světě můžeme podobně jako Panna Maria přijímat své dějiny, svou pozemskou, lidsky nepochopitelnou realitu života, takovou, jaká je, třeba i omezenou či protichůdnou. Panna Maria přijetím dějin vytvořila Bohu prostor k tvoření. Kdyby onu realitu odmítla, tak by se od Boha a jeho působení odřízla. Avšak to neučinila. Postojem důvěry, odevzdáním a aktivním přijetím dávala Bohu prostor, aby Bůh konal své dílo v jejích dějinách i v dějinách spásy celého světa. Tím jako by otevřela stavidla novým dějinám. Tento proces můžeme přirovnat ke vzniku Písma svatého, které vzniklo v srdci církve. To má dle křesťanského učení dva autory, kteří se na něm aktivně podíleli: Boha a člověka, tedy Ducha Svatého a daného pisatele. Podobně při příchodu vtěleného Slova na svět zde byl Duch a dívka z Nazareta. V tomto zásadním momentu dějin svým souhlasem tedy sehrála nesmírně důležitou roli v jejich utváření. Špidlík o tomto momentu říká: „*Zvěstování Marii je častým předmětem meditací, kázání a křesťanského malířství. Je to opravdu rozhodující moment lidských dějin, je to dovršení stvoření.*“³⁴⁹ A dodává: „*Sv. Jan Zlatoústý nazývá zvěstování Svátkem kořenů, protože zahajuje novou epochu. Dějiny spásy tedy vyrůstají ze svého mariologického kořene a mariologie se tak ukazuje, jako organická část kristologie. Fiat Stvořitelovu odpovídá Fiat jeho tvora.*“³⁵⁰

Na jiném místě tvrdí, že „*cílem dějin je setkání Boha s člověkem.*“³⁵¹ Zde vyzdvihuje zvěstování a Mariin souhlas, poté ukřižování Ježíše a jeho souhlas s Otcovou vůlí. Mariin

---

³⁴⁸ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš, 2006. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 20.

³⁴⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 9: „L'annunciazione a Maria è oggetto frequentissimo delle meditazioni, delle omelie, e delle pitture cristiane. È infatti un momento decisivo della storia umana, il compimento della creazione.“

³⁵⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš, 2018. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 9.; Všimli jsme si, že v starší knize *Maria v Tradici křesťanského východu* je na straně 9 zmíněn sv. Jan Damašský či Damascenský, ale v nové už je to opraveno na sv. Jan Zlatoústý. (Viz citace.) I v jiných publikacích se už ve spojitosti se „svátkem kořenů“ objevuje sv. Jan Zlatoústý. (Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Maria v tradici křesťanského Východu*. Velehrad: Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova, [1992], str. 9.)

³⁵¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 260.

souhlas vidí jako střed dějin. Její souhlas mění svět a jeho dějiny i nyní.³⁵² I my se podílíme na utváření dějin, ale už to nebude mít takovou váhu jako souhlas Panny Marie, Matky Boží.

Odstupme od dějinného charakteru jejího povolání. Po smrti mariologa Roschminioho měl otec Špidlík přispět do sborníku, který vznikl k jeho počtě. Nejdřív nevěděl, co nového o něm napsat. Poté poskládal citáty S. L. Franka o tom, jak vzniká umělecké dílo, a to paralelně s výroky mariologické povahy od P. N. Evdokimova. Přišel na zajímavou myšlenku: Duch přichází k umělci (do jeho mysli) a on ztvární inspiraci, která k němu přišla. Podobně Panna Maria dala sebe sama cele k dispozici Bohu a díky Duchu dala život Synu. Panna Maria a analogicky i umělec díky přijetí daru od Ducha tvoří dílo božsko-lidské povahy. Osobu Ježíše Krista poté můžeme vnímat jako nejlepší *umělecké dílo*,³⁵³ na kterém mělo lidstvo podíl skrze Pannu Marii. Ona dala svůj souhlas k tomu, aby Duch v ní mohl vykonat fantastické umělecké dílo: přivést na svět osobu Ježíše Krista.³⁵⁴

V díle Tomáše Špidlíka se také velmi často objevuje srovnání myšlenek Tolstého a Dostojevského. Tolstoj viděl v evangeliu jen jakousi poučku, která poukazuje na mravní ideály. Na něj odpovídá Dostojevský románem s výmluvným názvem *Idiot*. Poukazovat na mravní ideály nestačí.³⁵⁵ „Dostojevský sám za sebe tvrdí, že jedině Kristus může dát smysl jeho protrpěnému životu a jeho myšlenkám.“³⁵⁶ Jedině osoba Krista dává našemu životu smysl a jedině s Ním můžeme čelit životním výzvám. V tom je nám úžasným vzorem právě Bohorodička.

4.2 Mariánské známky dovršení života v osobním povolání křesťana

Přítomnost Matky Boží v životě církve vychází z jejího propojení s tajemstvím mystického těla, jehož hlavou je Kristus, Věčný Velekněz. Její přítomnost je aktivní a účinná právě proto, že je ponořena do srdce Trojice a zároveň je stále vycházející bdělou službou lásky. Je přítomna v modlitbě Krista, protože se připojuje k hlasu Syna, jenž stále

---

³⁵² Srov. *Tamtéž*.

³⁵³ V tomto smyslu nemůžeme umělecké dílo chápat zúženě jen jako předmět, ale také jako osobu.

³⁵⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*, str. 97–98.

³⁵⁵ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 40–44.

³⁵⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 44.

žije, aby se za nás přimlouval.³⁵⁷ Její přítomnost je svátostná a pneumatická, protože je „v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“³⁵⁸ a Mariino oslavené tělo se stalo *duchovním tělem* (srov. 1Kor 15,44).³⁵⁹ „Mariino mateřství v plánu milosti trvá neustále od okamžiku souhlasu, který s vírou vyjádřila při zvěstování a bez váhání zachovala pod křížem, až do věčného dovršení spásy všech vyvolených. Když byla vzata do nebe, neopustila tento spasitelný úkol, ale nadále nám získává dary věčné spásy svými mnohonásobnými přimlouvami. Ve své mateřské lásce se stará o bratry svého syna, kteří dosud putují na zemi a ocitají se v nebezpečích a nesnázích, dokud nebudou uvedeni do blažené vlasti. Proto je blahoslavená Panna vzývána v církvi jako přimlůvkyně, pomocnice, ochránkyně a prostřednice.“³⁶⁰ Platí-li zásada, že člověku je možné to, co je skutečností života Panny Marie, můžeme načrtnout v duchu nabídnuté Špidlíkovy syntézy učení o eschatologii některá kritická pole v duchovním zrání člověka (pro doby zkoušky), v nichž se může odehrávat duchovní rozhovor, jímž doprovázíme člověka na jeho cestě spásy spolu s Pannou Marií. Tato prostá představa má značný praktický dopad při formaci člověka v jeho životě a poslání, které počítá jako s primárním cílem veškeré pastorační činnosti církve vyjádřené například v *Kodexu církevního práva* takto: „V záležitostech přeložení se zachovají ustanovení kán. 1747, při dodržení kanonické umírněnosti a se zřetelem na spásu duší, která musí být nejvyšším zákonem v církvi.“³⁶¹

Zde se nám jedná o aplikaci jeho eschatologie v mariánsky pojaté pastorační intervenci, tedy o snahu nechat se doprovázet Pannou Marií jako vrcholem dovršení spásy v nebeském Jeruzalémě, který sestupuje do tajemství církve a tím i do dějin putujícího Božího lidu. V tradici je nazývána *norma vivendi* (norma pro život) nebo také jako *exemplar virtutum* (vzor ctností).³⁶² Pokusíme se načrtnout některé rysy, které se pro nás stávají známkou autentického směřování člověka k jeho dovršení. Vždyť „*existuje hluboké pouto mezi Kristovou matkou a církvi.*“³⁶³

---

³⁵⁷ Srov. Žd 7,25.

³⁵⁸ LG 2.

³⁵⁹ MPMA. *Matka Páně*, str. 106–107.

³⁶⁰ LG 54.

³⁶¹ *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny : latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*. Praha: Zvon-České katolické nakladatelství, 1994. ISBN 80-7113-082-6, kán. 1752.

³⁶² MPMA. *Matka Páně*, str. 47 a 84.

³⁶³ RM 42.

4.2.1 Povolání rozlišit budoucí od utopického

K rozhodující události křesťanství došlo v osobě Ježíše Krista, v jeho příchodu, jehož plody teprve dozrávají. Žijeme v poslední době, která byla Kristovým Zmrtvýchvstáním otevřena, ale ta se prodlužuje v závislosti na naší připravenosti se s ním opět setkat. Tento růst je postupný (srov. Mt 13,30, Mk 4,26–29). Kristus i tím, že své učedníky posílá, naznačuje dobu, kterou nazýváme prodlouženým eschatologickým očekáváním (srov. Mt 28,19n). „*Co tu stojíte a hledíte k nebi? Tento Ježíš, který byl od vás vzat do nebe, znovu přijde právě tak, jak jste ho viděli odcházet.*“³⁶⁴ Nežijeme v době neznalosti, do které byli ponořeni pohané (srov. Sk 17,30), ani už nejsme připravováni způsobem, který platil pro izraelský národ. Apoštol Pavel na to výslovně upozorňuje: „*Když však přišla víra, nemáme již nad sebou dozorce.*“³⁶⁵ Žijeme v čase církve, v epochální změně přechodu od přítomného do *budoucího věku*. Žijeme v onom *dnes*, v kterém Kristus již zvítězil.³⁶⁶ „*Církev už nepracuje jen se stínem budoucího dobra, ale s obrazem, který obsahuje podstatu věcí a umožňuje křesťanům tajuplnou účast na slavených tajemstvích.*“³⁶⁷ Hlavní překážkou se proto stává stín. Mnohdy svatá věc, „*je jen náznakem a stínem svatyně nebeské.*“³⁶⁸ Upozornění otce Špidlíka na povahu *utopie*³⁶⁹ v životě křesťana, je pro duchovní život současného člověka klíčové. Riziko vytvářet *smyšlené ostrovy* je dnes znásobeno kulturně: samotná možnost virtuálního světa vytvářet další a další *smyšlenky* nabývá rozměrů, ke kterým se křesťan musí umět postavit. Toto profánní pojetí budoucnosti není však jen problematickou otázkou dneška, ale doprovází člověka stále. I Panna Maria žila v tradici zápasu mezi biblicky pojatou eschatologií a různými formami profánní eschatologie.³⁷⁰ „*Kristus je znamením, které přináší skutečné pozvednutí mnohým, znamením (σημείον), okolo kterého se shromažďují rozptýlení* (Jan 11,52).“³⁷¹ Hvězda, která přivedla mudrce z Východu, toho může být příkladem. Podle Špidlíka se vedl mezi tím, co nazývá „*hledáním dokonalosti za hranicemi života (studium smrti)*“³⁷² a mezi stálou přítomností Božího života v Kristu

---

³⁶⁴ Sk 1,11.

³⁶⁵ Gal 3,25

³⁶⁶ Srov. GRELOT, Pierre, „Čas / časnost“. In: SBT – DUPLACY, Jean, aj. *Slovník biblické teologie*. Řím: Křesťanská akademie, 1991, str. 65.

³⁶⁷ Srov. GRELOT, Pierre, „Předobraz“. In: SBT, str. 394.

³⁶⁸ Žid 8,5.

³⁶⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 40–42.

³⁷⁰ Srov. SKALICKÝ, Karel, *Utopie a náboženství: novověký utopismus a biblicko-křesťanská eschatologie*. In: *Teologie & společnost*, 4 (2003), str. 3–7.

³⁷¹ TERNANT, Paul, „Znamení“. In: SBT, str. 631.

³⁷² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 17.

Ježíši, která proměňuje pozemský život skrze neklamné známky Kristova vítězství v nás. Ten se projevuje v našem životě podobně, jako v životě Matky Boží dvojitým způsobem: návrat do ráje nebo jako posvěcení celého přirozeného světa.³⁷³ Utopie se v podstatě vyhýbá realitě a utíká od ní, kdežto mariánský realismus počítá s nehotovostí světa. Učí vnitřnímu postoji, jak ve chvílích zmatení hledat *obraz Boží v sobě* nebo jak se učit důvěřovat či věřit Boží moci, která negativní tendence umí zvrátit ve prospěch člověka.

„Na počátku Nového zákona je Maria ‚blahoslavená, která uvěřila‘ (Lk 1,45). A na počátku učitelské činnosti Kristovy je zase ona, která posiluje víru prvních učedníků: ‚udělejte všechno, co vám řekne‘ (Jan 2,5). Proto se právem odvoláváme na Mariinu účast i v životě církve i v našem osobním setkání s Bohem.“³⁷⁴

4.2.2 Povolání k nalezení *Kristovy formy* života jako brány k věčnosti

Je-li duchovní život definován jako dokonalost vztahů (viz náhrobek otce Špidlíka),³⁷⁵ stává se klíčovým postojem, který zohledňuje *způsob života vztahu*. Kristus není jen „na konci“ života, ale je stále „uprostřed“ života. Nemůžeme proto tvrdit, že prosté zachovávání zákona jako obecně přijatých pravidel platných pro všechny je již onou *Kristovou formou* křesťanské existence. Budoucnost křesťana není *produktem* pastoračního úsilí, nýbrž proměna uskutečňovaná na základě stálého dialogu člověka se Slovem, které stojí v počátku i na konci lidského života. Slovem jsme byli stvořeni a přivedeni k bytí, slovem se nám otevírá brána do života věčného. Kristem jsme povzbuzeni k životu: *„Pán k nim vešel vyzbrojen vítězným křížem. Jakmile ho praotec Adam uviděl, v úžasu se bil v prsa a na všechny volal: ‚Můj Pán ať je se všemi!‘ A Kristus Adamovi odpovídá: I s tebou. Chápe ho za ruku a burcuje ho slovy: ‚Probud’ se, spáči, vstaň z mrtvých, a Kristus tě osvíti. Já jsem tvůj Bůh a pro tebe jsem se stal tvým synem; pro tebe a pro ty, kteří se mají z tebe narodit, nyní říkám a s veškerou mocí poručím těm, kdo byli v poutech: Vyjděte ven. A těm, kdo byli v temnotě: Mějte světlo. A spícím: Vstaňte.“³⁷⁶* Tato forma *Ježíšova srdce* se netýká pouze jednotlivce, nýbrž také celého

³⁷³ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 56–57.

³⁷⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: liturgické mezidobí I*, str. 74.

³⁷⁵ „Všechno, co žijeme s láskou, přechází s Kristem do vzkříšení. Věčnost vytvářejí vztahy, které nekončí.“ (Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 9.)

³⁷⁶ Ze starobylé homilie na Velkou a svatou sobotu. In: PG (Patrologia Graeca) 43,439 (2. čtení, Bílá sobota). Český překlad: 11. duben 2020 Bílá sobota. In: Breviář [online]. Praha: Česká dominikánská provincie, 2000 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <http://breviar.op.cz/?a=2&datum=2020-04-11&k=>

lidstva a kosmu.³⁷⁷ Smyslem tohoto kristocentrického zaměření je spása celého světa, která je v tradici formulována nejčastěji jako *rekapitulace veškerého stvoření* (srov. *Ef 1,10*). Jak vysvětluje otec Špidlík, spolupráce člověka s Bohem na díle Kristově (na tom, co se odehrávalo v jeho Srdci), je nám přístupná skrze Srdce Marie. „*Maria uprostřed apoštolů se zobrazuje na ikoně přímo nad vězením veškerého stvoření.*“³⁷⁸ V pozadí vidíme celý plán spásy, který obsahuje úlohu Panny Marie v díle zbožštění člověka: odehrává se skrze příchod Ducha Svatého. Tento plán je přiveden k plnosti při Ježíšově druhém příchodu. Je-li možné, aby Panna Maria v jediném okamžiku byla zbožštěna přítomností Krista, otevírá se tato možnost každému, protože tento moment spásy musí dozrát do kosmických rozměrů. V duchovním rozhovoru tato účast člověka na proměně světa se uskutečňuje v duchovním rozlišování v užívání věcí. Zde je možno ukázat na tradici, která je i dnes velmi živá: „*Každý křesťan a každé společenství budou rozlišovat, jakou cestu od nich Pán žádá, nicméně všichni jsme pozváni přijmout toto povolání – vykročit z vlastního pohodlí a mít odvahu vydat se do všech periferií, které potřebují světlo evangelia.*“³⁷⁹

4.2.3 Povolání uchovávat v paměti Boží paměť budoucího věku

„*Na cestě víry Božího lidu k světlu jej panenská Bohorodička neustále doprovází. Svědčí o tom zvláštním způsobem také chvalozpěv Magnificat, který vytryskl z hloubi Mariiny víry při její návštěvě u Alžběty a nepřetržitě zaznívá po celé věky v srdci církve. Svědčí o tom jeho každodenní opakování v liturgii nešpor a při tolika jiných příležitostech osobní a společné zbožnosti.*“³⁸⁰ Hymnus ústí do přesvědčení prvotní církve, která věří, že Bůh si ji pamatuje: „*Ujal se svého služebníka Izraele, pamětliv svého milosrdenství, jež slíbil našim otcům, Abrahamovi a jeho potomkům navěky.*“³⁸¹ Stěžejním rysem duchovního zrání je takové uchovávaní zkušenosti, které otevírá *anamnetický rozměr*³⁸² modlitby. Jeho vlastním počátkem je uschopnění člověka k děkování, dále obsahuje vnitřní postoj vděčnosti za Boží pomoc v zápase a konečně i svěření se do Boží Prozřetelnosti. Zde

---

³⁷⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 43–44; text se odvolává na V. Ivanova a F.M. Dostojevského.

³⁷⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 50.

³⁷⁹ EG 20.

³⁸⁰ RM 35.

³⁸¹ Lk 1,54–55

³⁸² „Anamneze představuje rozpomenutí se na skutečnosti spásy, které Bůh pro svůj lid vykonal, nebo vyznání toho, jak je Bůh k lidem dobrý.“ (Vstupní modlitba – struktura. <http://www.liturgie.cz/> [online]. Praha: Pastorační středisko Arcibiskupství pražského [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <http://www.liturgie.cz/temata/mse-svata/uvodni-obrady/vstupni-modlitba/vstupni-modlitba-struktura>)

dochází k tomu, co je typické i pro výklad situace *přilnutí* Panny Marie ke Kristu.³⁸³ Ovoce očistěné paměti v Bohu je hluboký vztah osobního přilnutí. Podle Špidlíka je skutečnost, že člověk je schopen očišťovat své smysly a „tělesně“ vnímat Boží přítomnost, pro zrání duchovního života zásadní. Vztah doprovází vnitřní cítění, které v jezuitské spiritualitě se rozvíjí na základě praxe duchovních cvičení, uveďme to na příkladu duchovní útěchy a neútěchy:

*„Útěchou‘ nazývám vůbec veškerý vzrůst naděje, víry a lásky a každou vnitřní radost, která volá a přitahuje k nebeským věcem a k vlastní spáse své duše tím, že jí dává pokoj a mír v jejím Stvořiteli a Pánu.“*³⁸⁴

*„Neútěchou‘ nazývám pravý opak třetího pravidla (útěchy), jako temno v duši, zmatek v ní, pohnutky k nižším a svěským věcem, neklid z různých hnutí a pokušení, která nabádají k nevíře, stav bez naděje, bez lásky, přičemž se duše shledává naprosto lenivou, vlažnou, smutnou, a jako odloučenou od svého Pána a Stvořitele.“*³⁸⁵

Uchovávání v paměti tedy souvisí s vnitřní zkušeností rozpoznávání útěchy a neútěchy. Ty patří k duchovnímu vztahu Krista s jeho Matkou, který se – jako děti Boží – můžeme učit prohlubovat.³⁸⁶ Důraz je zde pokládán na pojem *učení*, jako stálého nároku, který rozvíjí uschopnění člověka v praxi. Špidlík při duchovním vedení doporučuje, aby duchovní otec i ten, kdo je doprovázen, rozvíjeli schopnost si pamatovat konkrétnosti. Z nich se pak rozvíjí nová schopnost se rozhodovat. Změna života není možná bez nabytí větší hloubky intimity s Bohem.

S ní nám mohou pomoci ikony: Prvním klasickým příkladem může být Hodegetria (*ta, která ukazuje cestu*). Je naší *průvodkyní* za Kristem. V souvislosti s touto ikonou se vypráví zázrak, kdy Panna Maria přivedla do chrámu τῶν Ὁδηγῶν dva slepce, které následně uzdravila. Na této ikoně je vyobrazena Bohorodička se svým Synem a zachycuje jeho duchovní vztah s Matkou. Nejznámější ikonou tohoto typu je pravděpodobně ikona

---

³⁸³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 33.

³⁸⁴ IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. In: *Souborné dílo*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-42-6, str. 89–90, nebo čís. 316.

³⁸⁵ *Tamtéž*, str. 90, nebo čís. 317.

³⁸⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 32–35.

Salus Populi Romani, která se nachází v bazilice Santa Maria Maggiore v Římě. Svatý otec František se u ní modlí před každou svou apoštolskou cestou.³⁸⁷

Ikona typu *Eleúsia*. Řecké slovo *έλεος* znamená *soucit* či *slitování*. Tato ikona zachycuje Matku Boží, kterou malý Ježíš hladí a tulí se k ní. Také existuje ikona s názvem *Strastnaja*. o které Tomáš Špidlík říká: „*Matka Boží Bolestná, utěšuje Dítě, které se léká nástrojů umučení (srov. ikonu Matky ustavičné pomoci v Římě). Je očividné, k jakému závěru taková duchovní tendence směřuje: vznešené dogma Božího mateřství neumenšuje hodnoty mateřství lidského.*“³⁸⁸

4.2.4 Liturgie připomíná i nás všechny s pamětí Krista

Mariino mateřství „*silně pociťuje a prožívá křesťanský lid zvláště při eucharistické hostině, při liturgickém slavení tajemství vykoupení, při němž se zpřítomňuje Kristus, jeho pravé tělo, narozené z Panny Marie.*“³⁸⁹ To odpovídá zásadě rozvíjené II. vatikánským koncilem: Eucharistie (liturgie vůbec), je pramenem a vrcholem křesťanského života.³⁹⁰ Ve východní teologii je tento přístup zastoupen bytostně. Špidlík to formuluje velmi výstižně: „*Jelikož liturgie je esenciální anamnézí, evokuje všechna velká Boží díla uskutečněná v Ježíšovi, jenž je výblesk Boží slávy a výraz jeho podstaty (srov. Žd 1,3), ‚Pán slávy‘ (srov. 1 Kor 2,8). Ze slov a obřadů vyzařuje na liturgické úkony Spasitelova nebeská sláva. Současní pravoslavní autoři s oblibou podtrhují ‚doxologický‘ charakter liturgie, který spadá vjedno s anamnézí a s eucharistií.*“³⁹¹

Navíc východní teologie zdůrazňuje eschatologický rozměr slavení. Je však třeba při tom brát do úvahy i její symbolický jazyk. Vždy se jedná o *překračování*.³⁹² Anticipace budoucího věku je zkušeností církve, která putuje dějinami. Stoupá význam pochopení toho, co znamená „*per orationem Ecclesiae.*“³⁹³ Kristologická forma dovršení přijímá na sebe podobu církve, je ekleziálního charakteru.

---

³⁸⁷ Srov. *Tamtéž*, str. 33.

³⁸⁸ *Tamtéž*, str. 34.

³⁸⁹ RM 44.

³⁹⁰ Srov. SC 10

³⁹¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 87–88.

³⁹² Srov. *Tamtéž*, str. 89.

³⁹³ *Tamtéž*, str. 90. Český překlad: „Skrze modlitbu Církve.“

Pro Špidlíka, jako věrného vykladače východní tradice, je důraz kladen na tajemství vtělení, které vrhá světlo na tajemství Kristovy smrti. Z tohoto zorného úhlu pak interpretuje *mariánský charakter* liturgické události.

Znovu poukažme na skutečnost, že: „*Mariánský ráz je obsažen ve všech svátcích, které připomínají tajemství Ježíšova života, zejména ve Vánocích.*“³⁹⁴ Krásně o tom pojednává vánoční kondak: „*Co ti nabídneme, Kriste, aby ses narodil na zemi jako člověk? Každé stvoření, které je tvoje dílo, ti vskutku přináší svědectví vděčnosti sobě vlastní: andělé svůj zpěv, nebesa hvězdu, mudrci své dary, pastýři svůj obdiv, země jeskyni, opuštěné místo jesle; ale my, lidé, ti nabízíme Matku a Pannu.*“³⁹⁵

V jakém smyslu se nám ukazuje liturgie ve svém mariánském rozměru? Špidlík nabízí pro něj typickou odpověď: Liturgie je v podstatě „*nazírání na tajemství vtělení.*“³⁹⁶ Věřící člověk je nahlíží ve svém růstu k dovršení jako stálou přítomnost Panny Marie, která pomáhá vidět souvislosti mezi zasetým semenem slova a jeho plody ve věčnosti. Překvapující je důvěrnost a blízkost, se kterou Panna Maria očisťuje naši poraněnou paměť a dává jí účast na Boží anamnézi. Nepřekonatelným způsobem to objasňují tituly ikon, které se mohou stát stravou pro člověka, který putuje, a kterou mu duchovní otec může z pokladů církve nabídnout. Jde o tituly jako: Naše útěcha, Obměkčení tvrdých srdcí, Duchovní prapor či Dárkyně Boha.³⁹⁷ Nelze ani opomenout rozšíření vnímání eucharistie jako součástí kosmu: „*Každému, kdo hledá autentický význam vztahu k sobě samému a k světu, tak často znetvořenému egoismem a nenasytostí, ukazuje liturgie cestu k rovnováze nového člověka a vyzývá ho k úctě k eucharistickým schopnostem stvořeného světa, který je určen k tomu, aby byl přijat do Pánovy eucharistie v jeho Pasše, přítomné v oběti oltáře.*“³⁹⁸

4.2.5 Všechna gesta lásky přecházejí do paměti Boha, který je věčný

Progresivní eschatologie staví na *spolupráci člověka s Bohem* ve vícero oblastech.³⁹⁹

Připomeňme si na tomto místě slova otce Tomáše o milosti: „*V Ježíši Kristu se božská*

---

³⁹⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 28.

³⁹⁵ *Tamtéž*, str. 29.

³⁹⁶ *Tamtéž*, str. 31.

³⁹⁷ Srov. *Tamtéž*, str. 30.

³⁹⁸ OL 11: „Qui rationem verae significationis ac necessitudinem quaerit secum et cum universo orbe, qui etiamnum crebro proprii sui amore deformatur atque aviditate, viam novi hominis ad aequabilitatem pandit illi liturgia atque impellit ad reverentiam eucharisticae potentiae rerum creatarum: eae enim in Eucharistiam Domini designantur ut recipiantur, in ipsius Pascha intra altaris sacrificium.“

³⁹⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 51–82.

milost jeví hlavně jako sestupující, pohybuje se od Boha k člověku; v Marii nazíráme na totéž tajemství, ale jdoucí od člověka k Bohu. ⁴⁰⁰ Vše to, co nám dává Bůh, poté můžeme dávat nazpět jemu samému a celému jeho stvoření i my. Můžeme například svým jednáním znovu tvořit, očišťovat a posvěcovat tento svět. Můžeme jej také po vzoru Matky Boží také „christifikovat“. Tedy podobně jako ona máme možnost se stávat „Matkami Boha“ a Boží Slovo, Ježíše Krista, nechávat přicházet na tento svět. Jak k tomu prakticky vyjít vstříc? Stačí se nechat Bohem obejmout a jeho lásku předávat dál. Ideální je, když nám sílu ke gestům lásky, která budou vycházet z života ze svátostí. Tento svět také potřebuje modlitbu, především kontemplaci, která nás vede k tomu, abychom viděli Boha ve všech věcech. Celá naše kultura tedy bytostně potřebuje Ježíše. ⁴⁰¹

Z těchto ukázek možných jednotlivých vnitřních postojů můžeme vyvodit jedno obecné poznání: tato spolupráce s tím, co v nás Kristus tvoří, je kontinuální. Nikdy nepřestává a trvá i po dovršení, které je dáno stálou mocí Boží uschopňovat člověka, aby i ze své strany – ve svém očištěném srdci – byl zároveň plně aktivní, tak i plně pasivní. Stává se trvalým dialogem, které je součástí dialogu v Trojici. „*Bůh totiž nepůsobí na člověka, nýbrž v něm.*“ ⁴⁰² Tyto mariánské postoje nás učí hlouběji rozumět tomu, o jakou podstatnou hodnotu se jedná, když nasloucháme Slovu, učíme se rozumět Božím záměrům, navykáme si proměňovat sebe sama v Krista liturgickým slavením a vnímáme krásu postupné proměny od obrazu Božího k podobenství s Bohem jako plod svobody. ⁴⁰³

Na tomto místě můžeme ještě jednou uvést důležitou větu: „*Formaci její [Mariiny] osoby předcházelo od věčnosti specifické Boží povolání.*“ ⁴⁰⁴ Ten, kdo se snaží žít opravdově, pokorně a bezvýhradně své povolání a reflektovat je, každý den najde mnoho způsobů či námětů, jak prakticky vycházet vstříc gesty lásky ke všem lidem. Dokonce lze hovořit o tom, že „*marioformní život je možný jedině díky podpoře vedení Ducha Svatého.*“ ⁴⁰⁵

4.2.6 Mariino zesnutí zahrnuje povolání jít vstříc druhému příchodu Krista Víme, že „*Panna Maria už má účast na druhém příchodu Syna, neboť ona je eschaton a dosáhla poslední dokonalosti stvoření.*“ ⁴⁰⁶ Mariino zesnutí je vyvrcholením jejího

---

⁴⁰⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*, str. 332–333.

⁴⁰¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 51–82.

⁴⁰² *Tamtéž*, str. 90. Zde je citovaný výrok P. Evdokimova.

⁴⁰³ MPMA. *Matka Páně*, str. 93.

⁴⁰⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 95.

⁴⁰⁵ MPMA. *Matka Páně*, str. 88.

⁴⁰⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 171.

života. Smysl zesnutí bylo právě definitivní setkání s Kristem ve slávě, které již nikdo nerozdělí. Ona během svého života prožívala jakési odloučení od Ježíše, nechápala například tehdy, když byl Ježíš v chrámě, nebo když dal Ježíš přednost jiným než Marii, pod Křížem atd. Skrze tato oddělení, která ona jako pokorná služebnice přijímala, nakonec její život dozrál k nerozlučitelnému spojení s Kristem. Ona se upozaďovala, stála vpovzdálí. Její povolání je tedy plné slávy, ale i umenšování se. Není divu, že poté vše, co žila s láskou s Kristem, přešlo s ní do věčnosti.⁴⁰⁷ Proto i my můžeme k ní volat: „*Přikryj nás až do naší smrti křídly své ochrany, ó, naše Paní, Prameni života!*“⁴⁰⁸

Lze rozlišovat dva přístupy: přistupovat k Marii jako *prvotně* dovršení, totiž jako k události toho, že „*církev v blahoslavené Panně již došla k dokonalosti bez poskvrny a vrásky (srov. Ef 5,27),*“⁴⁰⁹ nebo přistupovat k Marii jako k *eschatologické ikoně*, kdy „*před církví putující na zemi září obraz Nanebevzaté, která je stvořenou lidskou bytostí, jež dosáhla plnosti svého božského povolání, a tak je prototypem eschatologické církve.*“⁴¹⁰

4.2.7 Povolání Panny Marie jako stálá zkušenost *Paschy* (Velikonoc)

Ježíšova Pascha je rozmanitá. Zahrnuje mnoho směrů či velikonočních přechodů: z tohoto světa k Otci, z ponížení do slávy, ze smrti k životu, ze ztráty pozemského k zisku nebeskému, atd. Ze služebníka Božího se stal Ježíš Pánem. Panna Maria má také podíl na tom, aby žila tyto přechody.⁴¹¹ Stala se služebnicí, služebnicí zůstávala, ale také byla a je stále Boží vyvolenou, Královnou nebes.

I tyto přechody neplatí jen pro Bohočlověka, Ježíše Krista. Pokud tento přechod platí i pro Pannu Marii, pak je to i naše cesta. Platí, že „*věčnost není čas, není to ale ani zničení minulého času, nýbrž setkání s věčným Spasitelem, který se nám zjevuje v plnosti všech časů.*“⁴¹²

Skutečně také platí, že se při slavení liturgie jedná o ustanovení Krista, které připomíná až do konce světa jeho vlastní osobní *Paschu*. „*Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také*

---

⁴⁰⁷ Srov. RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*, str. 9.

⁴⁰⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 52. Zde je citovaný výrok Konstantina VII. Porfyrogenneta.

⁴⁰⁹ LG 65.

⁴¹⁰ MPMA. *Matka Páně*, str. 76.

⁴¹¹ Srov. MPMA. *Matka Páně*, str. 65.

⁴¹² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 228.

odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb, vzdal díky, lámal jej a řekl: ‚Toto jest mé tělo, které se za vás vydává; to číňte na mou památku.‘ Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: ‚Tento kalich je nová smlouva, zpečetěná mou krví; to číňte, kdykoli budete pít, na mou památku.‘ Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde.“⁴¹³

4.3 Dovršení (rozvoje) člověka v síle obrazu života Panny Marie

Způsob dovršení života, zrozeného z Ducha, ve vztahu k Matce Boží, vyjadřuje krásně Řehoř z Nyssy: „*K čemu jednou došlo v těle Panny Marie, když plnost Božství v Ježíši Kristu zazářila skrze Pannu, k tomu dochází v každé duši, která před Bohem vede ctnostný život.*“⁴¹⁴ „*Definujeme-li moudrost jako umění žít a využívat možností, které nám dává dar života, pak Panna Maria je nejmoudřejší, vede nás na cestě k věčnosti.*“⁴¹⁵ Tajemství Letnic v církvi je přítomno v Božím lidu i jako „*bezeslovný odchod, pozemská temnota, spočívající nad její smrtí a nad jejím návratem k Bohu, tajemně předznamenávají život církve, a tím skrytou povahu našeho duchovního života.*“⁴¹⁶ Katoličtí křesťané nepochybují o Bohem zjeveném dogmatu, „*že neposkvrněná Bohorodička a ustavičná Panna Maria, když se uzavřel běh jejího pozemského života, byla vzata s duší i tělem do nebeské slávy.*“⁴¹⁷ Těmito slovy papež Pius XII. v roce 1950 vyhlásil dogma o jejím nanebevzetí. Tato skutečnost je korunou všech výsad matky Boží.⁴¹⁸ V dogmatu se jedná o osobní přítomnost Panny Marie s oslaveným tělem se vzkříšeným Kristem a s celou Nejsvětější Trojicí. Významný dogmatický teolog píše: „*Maria je ve víře a v milosti tak jedinečně spjata s Kristovým vykupitelským dílem, podílí se na formě Kristova zmrtvýchvstání jako první a plně vykoupená. Maria je tak typus celistvého zaměření na Boha Stvořitele a Dovršitele.*“⁴¹⁹ Zároveň obsahuje dogma víru v přítomnost Matky Boží

---

⁴¹³ 1 Kor 11,23–26.

⁴¹⁴ RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 53.

⁴¹⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 7: „Se definiamo la sapienza come arte di vivere e di approfittare delle possibilità del dono della vita, Maria e sapientissima, guida sul nostro cammino verso l’eternità.“

⁴¹⁶ RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 70.

⁴¹⁷ PIUS XII, *Munificentissimus Deus. Constitutio Apostolica (fidei dogma definitu deiparam Virginem Mariam corpore et anima fuisse ad caelestem gloriam assumptam.* In: Acta Apostolicae Sedis, 42/15 (1950), str. 753–773, článek 44. (Český překlad: PIUS XII, Munificentissimus Deus. O pozdvžení Bohorodičky Panny Marie s tělem i duší do nebeské slávy. In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav, *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů magisteria.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, str. 43–64.); Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig, 2010. *Dogmatika pro studium i pastoraci*, str. 513.

⁴¹⁸ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů magisteria.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. ISBN 80-726-6061-6, str. 8-16.

⁴¹⁹ MÜLLER, Gerhard Ludwig, 2010. *Dogmatika pro studium i pastoraci*, str. 513–514.

v zástupech vykoupených a Bohem oslavených svatých a všech lidí, v nichž Bůh našel své zalíbení. Dogma neupřesňuje otázku, zda Panna Maria skutečně zemřela nebo ne.⁴²⁰ Vyjadřuje to i hymnus *liturgie hodin* ze slavnosti Nanebevzetí Panna Marie: „*Přemožitelko smrti, pekel i viny – usedáš po bok starostlivě pečující o nás, a tak tě coby mocnou Královnu oslavuje země od pólu k pólu.*“⁴²¹ Již samotný výraz *Assumpta* znamená *vzít s sebou* či *přijmout*: „*Avšak mne Bůh ze spárů podsvětí vykoupí, on mně přijme!*“⁴²² Panna Maria se dostala na konec své životní cesty, na kterém se naplnila slova Písma: „*Povedeš mě podle svého rozhodnutí a pak do slávy mě přijmeš.*“⁴²³ Praktickým důsledkem dogmatu je skutečnost, že Maria je navždy s Kristem (srov. 1 Sol 4,17). Dostává se jí mateřského poznání a otevírá se jí mateřská aktivita.⁴²⁴ V Marii se dokonalým způsobem odráží Boží jednání s každým člověkem. „*V jejím srdci, podobně jako v srdci jejího Syna, nachází Boží láska dokonalou odezvu.*“⁴²⁵

Tomáš Špidlík tuto pravdu pojal svébytným způsobem. Řekl totiž o Bohorodičce, že představuje cílovou dokonalost, *eschaton*.⁴²⁶ Dozrávání do plnosti u každého je proto spojeno osobně s Matkou Boží, která spolu se Synem uskutečňuje vůli Otce. „*Je-li Bohorodička Maria vrcholné dílo Boží milosti, je také nejlepší příklad křesťanské dokonalosti, která má poslání dát světu plnost Božího života.*“⁴²⁷ Jakýsi prototyp povolání můžeme vidět právě v osobě Panny Marie. Ona dala své „ano“ a Duch v ní mohl vykonat fantastické dílo. Tato spolupráce (*synergeia*) je boholidská, jejím výsledkem je Ježíš Kristus. Maria byla pozvána k tomu, aby se stala matkou Boha, jak nás učí Efezský koncil (431). Cesta k dovršení člověka víry vede jen skrze spolupráci s Bohem.⁴²⁸ „*Maria pronesla ‚Stañ se!‘ způsobem nejdokonalejším. Všechna mariánská dogmata zjevují některé tajemství křesťanského života.*“⁴²⁹ Podobně zaznívá: „*Zrodit Boha do světa je nejvyšší možné dílo, jakého je tvor schopen. Maria je proto vrchol všeho stvořeného, lidí i andělů.*“⁴³⁰

⁴²⁰ LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*, str. 145.

⁴²¹ MPMA. *Matka Páně*, str. 99. Pozn. 229, hymnus *Solis*, o *Virgo*.

⁴²² Ž 49,16.

⁴²³ Ž 73,24.

⁴²⁴ LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*, str. 146.

⁴²⁵ *Tamtéž*, str. 147.

⁴²⁶ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*, str. 96.

⁴²⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus C*, str. 173.

⁴²⁸ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II.*, str. 161.

⁴²⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*, str. 256.

⁴³⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš, 2006. *Liturgické meditace: cyklus B*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma. ISBN 80-86715-56-6, str. 20.

Mariino nanebevstoupení není koncem Mariina života, nýbrž počátkem nebeské existence, která tvoří obraz vtělující se do života křesťana. Kontext tohoto jejího nebeského povolání směrem ke světu, který k dovršení putuje, je možno chápat správně jako dovršení jejího povolání, které jí Bůh svěřil: v uskutečnění povolání každého člověka jako jeho dovršení na způsob Kristův, kterého se dostalo i Panně Marii. Boží lid pevně věří v nebeskou existenci Matky vtěleného Boha, která „*nyní mocně působí shůry na dění tohoto světa a teprve tak odhaluje, čím je v hloubi své podstaty.*“⁴³¹ „*Kdo chce tedy poznat, jaký je výsledek Kristovy spásy, ať hledí na Pannu Marii. Spása je milost: Matka Boží je plná milosti, v ní vidíme, co může milost udělat s člověkem.*“⁴³²

Jinými slovy: „*Konec dějin má v bibli několik různých podob: Boží království, mesiášské království, druhý ráj, nová země a nové nebe. Maria je tedy už s duší a tělem vzata na nebe, tak jako Kristus na nebe vystoupil. Ikonová představa světlé koule nesené anděly vzhůru je ovšem jenom symbol, symbol velice neurčitý, ale přesto není špatný. Chceme-li, můžeme v kouli vidět obraz světa, ve kterém člověk žije. Všecka náboženství věří v nějakou odměnu po smrti, ve spásu duše. Křesťané však doufají v něco daleko vyššího. Duše, která se spasí, spasí i to všecko, s čím byla a zůstává spojena: tělo, bližní, celý svět, potáhne zemi k nebi. Marie nanebevzatá a všechna její privilegia jsou tedy jen vyjádření víry v uskutečnění všech opravdových ideálů lidstva, naděje v dokončení práce všech ušlechtilých lidí na zlepšení světa.*“⁴³³

4.4 Neposkvrněné srdce Panny Marie

Vztah mezi Marií a Ježíšem je v církevní tradici rozvíjen s biblickou událostí, jež se mezi nimi odehrála: „*Někdo mu řekl: ‚Hle, tvá matka a tvoji příbuzní stojí venku a chtějí s tebou mluvit.‘ On však odpověděl tomu, kdo mu to řekl: ‚Kdo je má matka a kdo jsou moji příbuzní?‘ Ukázal na své učedníky a řekl: ‚Hle, moje matka a moji bratři! Neboť, kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka.*“⁴³⁴ Zde je vysloveno nejvyšší ocenění Matky Boží ze strany Syna. Neboť kdo ze všech lidí vyplnil vůli Otce v nebesích tak, jako Panna Maria svým *fiat*? Toto *fiat* znovu ožívá v srdci

---

⁴³¹ RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 70.

⁴³² ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*, str. 7: „Chi vuole quindi conoscere qual è l'effetto della redenzione di Cristo, guardi Maria. La redenzione è grazia: la Madre di Dio è piena di grazia, in lei vediamo ciò che la grazia può fare con l'uomo.“

⁴³³ ŠPIDLÍK, Tomáš. Privilegia Mariina. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 31/5 (1979), str. 98–101.

⁴³⁴ Mt 12,47–50

každého věřícího, který plní vůli svého nebeského Otce. Církev je mystickým společenstvím těch, kteří jsou poslušni vůči Slovu a toto Slovo se v nich stává činem, událostí, tělem, součástí světa a lidských dějin. Z tohoto zorného úhlu je Mariino srdce zdrojem toho, co můžeme nazvat růstem všech srdcí do Kristova Srdce. Na věčnosti je Mariino srdce stále novým mateřstvím vůči Kristu, který chce být rozen v srdcích všech lidí a jenž musí v nás a skrze nás růst až do plnosti věků. Zde je možno odkázat na Origenovu myšlenku: „*Pravím vám, že jako dítě utvořené v lůně je Boží slovo utvářené v duši, která přijala milost křtu a která teď vždy zářivěji a vždy jasněji v sobě utváří slovo víry.*“⁴³⁵

Pravé Mariino místo v nebi je v Srdci Syna, které tepe pro pozemský svět směřující k záchraně skrze jeho stále přítomné velekněžství. Ona stojí nejen na počátku vtělení, nýbrž i na počátku zrození církve. Je rovněž přítomná v srdci vtělení a Trojice, stejně tak jako v srdci církve: „*Ti všichni se svorně a vytrvale modlili spolu se ženami, s Marií, matkou Ježíšovou, a s jeho bratry.*“⁴³⁶ Tato situace trvá stále. Tajemství Mariina srdce je přítomné v této protikladnosti: již definitivně v Srdci svého Syna, stále znovu na zemi skrze Srdce svého Syna. „*Maria se podle vůle Nejvyššího ocitla takřka ve středu oněch neprobádatelných cest a neproniknutelných rozhodnutí Božích. Ale zůstává v pološeru víry, zatímco s otevřeným srdcem úplně přijímá všechno, co bylo určeno v Božím plánu.*“⁴³⁷ Proto hovoříme i o bolestech Mariina srdce.⁴³⁸ Ukazuje cestu, kterou vystihl svatý Augustin: „*K ničemu by Marii nebyla důvěrnost tělesného mateřství, kdyby nebyla blahodárně počala Krista nejprve srdcem, a teprve tělem.*“⁴³⁹ Žijeme v epoše přechodu a proměny, kdy vše se rodí nejdříve v Mariině srdci, a pak se rodí proměněný pozemský svět i věčný život. Je skutečnou prorokyní, která v Duchu objímá božské věci skrze své zasnoubení v srdci Bohu a v Bohu.

---

⁴³⁵ RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 52.

⁴³⁶ Sk 1,14

⁴³⁷ RM 14.

⁴³⁸ „Matka tohoto Syna, pamětlivá všeho, co jí bylo řečeno při zvěstování, i pozdějších událostí, nosí tedy v sobě úplnou *novou zvěst víry*: začátek Nového zákona. Je to začátek evangelia, čili dobrého, radostného poselství. Ale není těžké postřehnout v onom začátku také zvláštní trýzeň srdce, jaká je spojena s *temnou nocí víry*, abychom použili slovo svatého Jana od Kříže, s jakýmsi *závojem*, přes který se musíme přibližovat k Neviditelnému a stýkat se s tajemstvím. Tímto způsobem se Maria mnoho let stýká s tajemstvím svého Syna a kráčí vpřed na své pouti víry, zatímco Ježíš ‚prospíval moudrostí, věkem a oblibou u Boha i u lidí‘ (Lk 2,52). Stále bylo očím lidí zjevnější zalíbení, jaké měl v něm Bůh. A první mezi těmito lidmi, kterým bylo dáno poznat Krista, byla Maria, jež bydlela s Josefem v témže domě v Nazaretě.“ (RM 17.)

⁴³⁹ RAHNER, Hugo. *Maria a církev*, str. 64.

Můžeme pokročit ještě dále k zapomenutým pokladům Mariina srdce, totiž k propojení Ducha a srdce tak, jak je tomu analogicky mezi propojením Mariina srdce a církve. „Nuže, kéž tato přesvatá Rodička všech údů Kristových, jejímuž neposkvrněnému Srdci jsme s důvěrou zasvětili všechny lidi a která nyní v nebi se skví slávou těla i duše a zároveň se Synem svým kraluje, u něho vyprosí, aby bohaté proudy milostí bez ustání splývaly od vznešené Hlavy na všechny údy mystického Těla; a aby svou všemocnou záštitou chránila nyní svou církev, jako ji chránila v dobách dřívějších a aby jí a všemu lidstvu vyprosila od Boha lepší časy.“⁴⁴⁰

„Jméno Ježíšovo je předmětem úcty ne proto, že je to jméno, ale protože vyjadřuje osobu, její poslání a činnost. Totéž však vyjadřuje slovo ‚srdce‘ celou plností duševního života, jeho obsahem je člověk se všemi schopnostmi a celou svou činností, v něm má sídlo věrnost Bohu (srov. Řím 10,10).“⁴⁴¹

Je-li srdce místem, kde Bůh může vstupovat do našeho života, poté se můžeme zeptat, jak na tom bylo srdce Panny Marie? Můžeme-li konstatovat spolu s otcem Tomášem, že Ježíšovo srdce je celé božské, že „Bůh proniká do celé jeho mysli, do všech rozhodnutí jeho vůle a i do života citového a tělesného“,⁴⁴² pak tomu bylo podobně i u Ježíšovy Matky, neboť ona svým souhlasem s Boží vůlí přijala celého Boha a dala mu jméno podle plánu Otce. Tím věrně splnila své poslání, stala se Bohorodičkou. „Bůh se stal člověkem, aby člověk se stal Božím.“⁴⁴³ V tom je obsažen celý plán spásy. Zde jde nejen o očistění lidstva od hříchu, ale také o zbožštění. Panna Maria nebyla povolána ke způsobu života, který by ji přibližoval na úroveň zvířat, ale naopak její srdce bylo učiněno, naplněno, zbožštěno a dovršeno podle Srdce Ježíšova. Ona tak milovala Boha, že se v ní žádný hřích nemohl rozvinout.⁴⁴⁴ Podobně i naše srdce v touze po jednotě s Bohem, v touze po dovršení, může společně s otcem Špidlíkem vyznat: „Tvému nejčistšímu Srdci se dnes zasvěcujeme, sjednot' nás se srdcem Ježíšovým, stánkem Nejvyššího, abychom zachvácení Božím ohněm milovali ne ústy, ale skutkem v pravdě.“⁴⁴⁵

---

⁴⁴⁰ PIUS XII. *Encyklika Mystici Corporis. O mystickém Těle Kristově a našem spojení s Kristem v něm.* Brno: 1944, str. 32.

⁴⁴¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. Božské Srdce Ježíšovo. In: ALTRICHTER, Michal, ed. *Božské Srdce: teologická reflexe.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2002, str. 150-153. ISBN 80-860-4586-2, str. 151.

⁴⁴² *Tamtéž*, str. 152.

⁴⁴³ *Tamtéž*, str. 153.

⁴⁴⁴ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 40.

⁴⁴⁵ *Tamtéž*, str. 63.

Ona poznala, kým je Bůh, kým je její Syn a musela velmi trpět tím, jak ho lidé kolem ní nepochopili a tupili. Známe mnoho vyobrazení bolestných Madon, které poukazují na její bolest. Můžeme si také vzpomenout na mozaiku Ukřižování na náhrobku Tomáše Špidlíka. Zde je ve zmenšené podobě vyobrazena Panna Maria jako ta, která těší. Na této mozaice si můžeme uvědomit, že Maria není jen matkou Ježíše, ale také nás všech. A její útěšný pohled proniká naše srdce.

„Největší zázrak je přece jenom obrácení jednoho lidského srdce k Bohu. Je to zázrak, na který ani Bůh sám bez člověka nestačí. Snad právě to lidské srdce je onen veliký kámen, který Pán Bůh stvořil, ale teď jej nemůže zvednout. Ve Fatimě před čtyřiceti lety slíbila Panna Maria, že její srdce nakonec přece jen bude triumfovat. Nepochybujeme. Ale ten kámen lidských srdcí je tak těžký, tak těžko se zvedá! Nevím, proč Madona v Syrakusách plakala, ale nezdá se mi divné, že je to právě obrázek jejího Nejčistšího srdce, který podivným způsobem projevil lítost a bolest. Snad také myslí na ty kameny, které nemůže uzvednout.“⁴⁴⁶

Díky teologii srdce Tomáše Špidlíka víme, že naše srdce je stejně jako Mariino srdce prostorem sebetranscendence, místem osoby, boholidství a orgánem kontempace.⁴⁴⁷ Její srdce se dá přirovnat k diamantu: Tomáš Špidlík o Bohorodičce říká: „V uhlu se vidí uhel, v diamantu se odráží nebe. Panna Maria je takovým diamantem.“⁴⁴⁸ Je tedy na nás, abychom dar srdce vhodně používali ke zdravému křesťanskému životu.

---

⁴⁴⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. Kámen, který ani Pán Bůh nemůže zvednout. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 6/8 (1954), str. 138–139.

⁴⁴⁷ Srov. CAMPATELLI, Maria. Srdce: Relektúra Východu aj pre Západ. In: HOSPODÁR, Michal a Marcel MOJZEŠ. *Prínos kardinála T. Špidlíka k poznaniu teológie a spirituality kresťanského Východu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011, str. 31–40. ISBN 978-80-555-0386-8. 978-80-555-0386-8, str. 36–38.

⁴⁴⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Cesta Ducha*, str. 131.

5 Exkurz: Předkoncilní a pokoncilní přístup k tajemství Panny Marie na příkladu srovnání Konráda M. Kubeše s Tomášem Špidlíkem

5.1 Stručný životopis Konráda Maria Kubeše SJ

Konrád Maria Kubeš se narodil 25. listopadu 1890. Ve škole býval vždy nejlepším žákem. Dne 6. července 1913 byl vysvěcen na kněze a 14. srpna 1915 vstoupil do jezuitského řádu. Působil několik let např. na Sv. Hostýně jako lidový misionář. Napsal především třídílnou mariologii *Maria* (1936–1941). Věnoval se mariologii, homiletice, asketické teologii a teologii modlitby. Byl výborným kazatelem a věhlasným exercitátorem. Prožil také část svého života v lágru. Zemřel 10. dubna 1967.⁴⁴⁹

5.2 Srovnání Tomáše Špidlíka s Konrádem M. Kubešem

Obě osobnosti mají mnoho společného. Jsou kněžími, jezuiti, jsou vzdělaní a chtějí lidem hlásat Boží slovo, chtějí předat to, o čem si myslí, že je pro církev jako celek důležité. Otec Kubeš i Tomáš Špidlík se také snaží o to, aby jejich dílo sloužilo lidem, aby nebylo daleko od normálního života. Otec Kubeš to zaznamenává na začátku své knihy.⁴⁵⁰ U otce Špidlíka pozorujeme také tuto tendenci. Je výstižné, že slovo *ζωή* (*zoé*, řec. život) si Tomáš Špidlík nechal vepsat na štít svého kardinálského znaku. Chce, aby jeho dílo nebylo odloučeno od života, aby se nezatoulalo jen do abstraktního světa ideí a bylo účelné a praktické. Oba tedy pilně slouží lidem, ale v některých věcech se neshodují.

V trilogii *Maria*⁴⁵¹ otce Kubeše se setkáváme s metodou, která reagovala způsobem jemu vlastním na potřeby jeho doby. Jeho přístup je poznamenán manualistickým přístupem k teologii, v němž je základním kamenem *teze*, v níž na prvním místě nestála vážně míněná otázka jako úvod k disputaci, jak tomu bylo běžné v době scholastické, nýbrž *a priori* definovaný závěr, který byl představen jako učení magisteria či určitá teologická poučka vyvozená z Písma a tradice, která se měla přijmout poslušností víry. Tento přístup postrádal

---

⁴⁴⁹ Srov. PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuiti, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. Čeští jezuité. ISBN 978-80-7412-067-1, str. 372–378.

⁴⁵⁰ KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: I. díl*. Praha: Posel Božského srdce Páně, 1936, str. 9.

⁴⁵¹ Srov. KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: I. díl*. Praha: Posel Božského srdce Páně, 1936.; Srov. KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: II. díl*. Praha: Posel Božského srdce Páně, 1936.; Srov. KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: III. díl*. Vyškov: Vydavatelé exerciční knihovny, 1941.

hermeneutiku. Byl to však jistě bezesporu sečtělý muž s věcným myšlením.⁴⁵² Z celého jeho díla cítíme velký důraz na vůli, jistou formu voluntarismu. Pojetí vůle je u něj jedním ze základních aspektů, který je třeba zmínit. Kubešovy texty mohou pro dnešního čtenáře vyznívat „sladce“ či nevědecky.⁴⁵³ Pasáže typu „*Jak vypadal dům svaté rodiny*,“⁴⁵⁴ pro nás nejsou nesnadno přijatelné. Popisuje zde totiž, jak byl vybaven onen dům. Přirozeně tedy můžeme vidět tuto pasáž jako jakousi řečnickou figuru, kterou použil, aby ukázal, jak se obvykle v prvním století žilo. Ať už je to s domem Svaté rodiny jakkoli, takové figury ani názory Tomáš Špidlík nepoužívá. Otec Kubeš se snaží své posluchače vyzbrojit do boje s protikatolickou stranou – s protikatolickou agitací. Je třeba si uvědomit, že tato kniha vznikla několik let po pádu mariánského sloupu v Praze v roce 1918. Protikatolická strana s heslem: „Pryč od Vídně, pryč od Říma,“ se snažila spojovat zaniklou monarchii s katolickou církví a odsouvat ji do pozadí.⁴⁵⁵ Pokud bychom šli více do minulosti, tak je dobré zmínit i Kulturkampf, který probíhal v tehdejší Prusku.⁴⁵⁶ Střední Evropa už měla odklon od katolické církve v krvi. Kubeš tedy přirozeně třeba i polemikou reaguje na nálady tohoto typu. Tím ale nechceme otce Kubeše očerňovat. To co dnes vnímáme jako polemiku, mohl soudobý čtenář vidět v jiném světle.

Otec Špidlík píše či káže s lehkostí jemu vlastní. Cílem jeho promluv není především vyzbrojit lidi argumenty, aby mohli reagovat na protikatolickou stranu. Polemiku u něj nevnímáme. Mnohé argumentační metody považoval za slepou uličku. Jeho cíl je zvěstovatelský – kerygmatický. Chce lidi celkově obohatit na jejich cestě za Kristem. Jde mu o obohacení duchovní stránky lidské osoby. Chce, aby si lidé uvědomili a prožili velikonoční: „Ježíš Kristus je Pán!“

Čím to, že se tak odlišují? Myslíme, že půjde o dobu, kdy žili a také o odlišné pojetí eklesiologie. Obě osobnosti mohly na tomto světě prožít jistý čas. Konrád Maria Kubeš (1890–1967) zemřel dva roky po ukončení II. vatikánského koncilu (1965), zatímco Tomáš

---

⁴⁵² Srov. ALTRICHTER, Michal a Luisa KARCZUBOVÁ. *Ženich je tu, jděte mu naproti! (Mt 25,6): tři studie o jezuitské spiritualitě*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Studijní texty (Centrum Aletti). ISBN 978-80-7412-285-9, str. 37.

⁴⁵³ V úvodu také píše, že nechtěl napsat čistě vědeckou mariologii. (Srov. KUBEŠ, Konrád. *Maria: I. díl*, str. 9.)

⁴⁵⁴ Srov. et. cit. *Maria I*, str. 349.

⁴⁵⁵ Srov. KOLOUCH, František. Pryč od Vídně, pryč od Říma! Katolická církev v období První republiky (1918–1938). In: *Moderní-Dějiny.cz* [online]. Ostrava: Centrum PANT, 2016 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <http://www.modernidejiny.cz/clanek/pryc-od-vidne-pryc-od-rima-katolicka-cirkev-v-obdobi-prvni-republiky-1918-1938/>

⁴⁵⁶ Časově jej můžeme zařadit do osmdesátých a devadesátých let 19. století (1871 – 1887).

Špidlík (1919 – 2010) až 45 let po jeho zakončení. Není tedy divu, že Konrád Kubeš neměl příležitost různé skutečnosti promyslet a upravit ve svém díle ve světle II. vatikánského koncilu.

Otec Kubeš ve svém díle přirozeně disponuje jen eklesiologií po I. vatikánském koncilu. Eklesiologií, která se, z našeho pohledu, ještě nedokázala dostatečně oprostít od polemického a legalistického pojetí mnohých skutečností v církvi. Tomáš Špidlík mohl mnohé skutečnosti reflektovat ve světle II. vatikánského koncilu, a to především konstituce *Lumen gentium*. Zde vidíme církve víc jako společenství Božího lidu,⁴⁵⁷ nejen jako hierarchické zřízení, ale jako společenství, kde i laici mají své nepostradatelné místo. Svou svébytnost, ale i aktivní odpovědnost vůči církvi.⁴⁵⁸ Sám Tomáš Špidlík dodává: „*Doposud se mluvilo o papeži, biskupech, kněžích a lidu. To mohlo být vskutku pochopeno, jak jsme již naznačili, v profánním smyslu jako rozdělení mezi vládci a lidem.*“⁴⁵⁹ Také není náhodné, že právě osmá kapitola konstituce *Lumen gentium*⁴⁶⁰ pojednává o Panně Marii, Matce Boží. Tato kapitola se Tomáši Špidlíkovi obtiskla do života.

K bližší představě rozdílu mezi pojetím koncilů jsme se rozhodli srovnat, jak kodexy z roku 1917 a z roku 1983 definují „faráře“. Na tomto termínu krásně uvidíme výše zmíněné rozdíly. Kodex tedy použijeme jako pramen, který nám ukáže na jistý posun v eklesiologické rovině.

Kodex kanonického práva 1917, 451. kánon, první paragraf: „*Farář je kněz nebo právní osoba, jíž farnost jest udělena v titul s duchovní správou, kterou nutno vykonávat pod vrchní mocí místního ordináře.*“⁴⁶¹

V kodexu z roku 1983 je definice zachycena v kánonu 519: „*Farář je vlastním pastýřem farnosti, která je mu svěřena. V ní vykonává pod mocí diecézního biskupa pastorační činnost nad svěřeným mu společenstvím. Touto službou je povolán k účasti na službě Kristově, aby toto společenství poučoval, posvěcoval a vedl ve spolupráci s jinými kněžími,*

---

⁴⁵⁷ LG 9–17.

⁴⁵⁸ LG 37.

⁴⁵⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Katecheze o církvi*, str. 67.

⁴⁶⁰ Srov. LG 52–69.

⁴⁶¹ *Codex Iuris Canonici* [1917]: překlad Kodexu kanonického práva : pořídil František Kop se spolupracovníky, úvod k překladu předesílá Jaroslav Michal. Brno: Diecézní soud v Brně, 2009, kán. 451, &1.

jáhny a také za pomoci laiků podle předpisů práva.“⁴⁶² Zde vidíme otevřenost, která je II. Vatikánskému koncilu vlastní. Z textu vyplývá větší otevřenost pro laiky a také je zde zachycen důraz na společenství, povolání, spolupráci atp.

Také musíme zmínit jeden důležitý pramen, kterým se Tomáš Špidlík zabýval. Byla to v podstatě celá Tradice křesťanského Východu, především v oblasti spirituality a eklesiologie. Nemůžeme také opomenout jeho znalost církevních otců a učitelů církve. Díky tomuto neuvěřitelně obsáhlému pramenu a životodárné síle Ducha, který v něm přebýval, mohl hlásat životodárné Boží slovo s lehkostí jemu vlastní a být teologem nerozdělené církve.

5.3 Srovnání svátku Zvěstování Panny Marie u sledovaných autorů

Na těchto řádcích bychom chtěli srovnat díla obou autorů. Ke srovnání jsme použili u Konráda Kubeše kapitolou o zvěstování v knize *Maria: I. díl*. Otec Špidlík napsal více textů, proto si dovolíme použít jen *Liturgické meditace*, konkrétně cykly A, B a C.

5.3.1 Konrád Kubeš

5.3.1.1 První díl Kubešova díla Maria

Ve XXIX. kapitole prvního dílu trilogie Maria otec Kubeš píše o události zvěstování a nenechá si ujít příležitost začít libivými slovy. Používá totiž často deminutiva, různé „polobásnické“ obraty, řečnické otázky, řečnické figury a popisné pasáže. Například již zmiňovaná pasáž, která pojednává o tom, jak mohl vypadat dům svaté rodiny, na nás nepůsobí příliš vědecky. Vidíme ji tedy spíš jako výrazovou figuru. Svou pasáž dokonce ukončuje: „Podle nových vykopávek dalo by se soudit, že domek Panny tvořila zpoila jeskyně.“⁴⁶³ To, co my dnes vnímáme v jiném světle, mohla většinová vědecká komunita vnímat jinak. K. M. Kubeš ve svém díle také cituje profesory či doktory z různých univerzit.

V úryvku o události zvěstování nás otec Konrád zavádí do města Nazaret do chrámu Zvěstování k mramorové desce, kde je napsáno: „Zde Slovo tělem učiněno jest.“ Představuje nám vtělení jako základní a centrální tajemství naší víry. Mile nás zaujalo, že srovnává výrok zmrtnýchvstání sv. Pavla: „A jestliže Kristus nebyl vzkříšen, pak je naše zvěst klamná, a klamná je i vaše víra,“⁴⁶⁴ k události vtělení. Díky profesorovi Weissovi se

---

⁴⁶² *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny : latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*, kán. 519.

⁴⁶³ KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria, I. díl*, str. 349.

⁴⁶⁴ 1 Kor 15,14

dovídáme, že není dobré dělit dějiny na starověk, středověk a novověk, ale spíš na dobu před a po Kristu. Ve slovech „*na dobu před Kristem, dobu temnoty a bídy a na dobu po Kristu dobu křesťanskou, dobu světla a lásky,*“⁴⁶⁵ by zde mohl čtenář cítit zmiňovaný polemický nádech vůči čemukoli nekřesťanskému. Poté nás otec Konrád M. Kubeš nechává zaposlouchat do toho, co o události zvěstování napsal evangelista Lukáš (srov. Lk 1,26–28). Následně cituje kousek Summy sv. Tomáše Akvinského a další autory. Jako velmi nosnou vidíme myšlenku, že Maria a archanděl Michael byli vyhlédnuti k tomu, aby „*vyjednali zasnoubení Syna Božího s lidskou přirozeností.*“⁴⁶⁶ Maria totiž zastupuje zemi a archanděl Michael nebe. Na samotný závěr několik příběhů ze života, které mají podtrhnout význam zvěstování. Dnešní čtenář by s nimi asi moc nesouzněl, protože je v nich použita sladce zbožná a polemická dikce, ale umíme si představit, že pomohou lidem, kteří chtějí obhájit svůj názor – že katolický způsob života je jediný dobrý.⁴⁶⁷

Umíme si tedy představit, že tento text či podobný mohl být velmi srozumitelný pro obyčejné lidi na exerciciích, které velmi často po Moravě vedl,⁴⁶⁸ ale dnešní čtenář by se mohl zeptat: Je to dostačující? Není to málo?

5.3.2 Přístup Tomáše Špidlíka

Tomáš Špidlík téměř vůbec nepoužívá deminutiva či jiné jazykové prostředky, aby čtenáři navodil dobrou atmosféru. Tu navozuje spíš nějaký příběh či nějaký citát ze spisů různých církevních otců a teologů. Jejich myšlenku nabídne čtenáři jako myšlenku, kterou je možno se inspirovat a obohatit svůj život. Nepoužívá sladké, zbožné a polemické obraty. Nechce „jen“ říct, že katolický způsob života je dobrý, ale chce poukazovat na samotné jádro evangelia a tím obohatit svého čtenáře či posluchače.

Ke srovnání s dílem Konráda Kubeše jsme se rozhodli použít promluvy ze Špidlíkových *Liturgických meditací (A, B, C)*.

5.3.2.1 Liturgické meditace, Cyklus A

I v jeho díle se dočteme o domku, kde se mělo zvěstování proběhnout: „*Když na počátku 4. století císařovna sv. Helena konala svou pout' do Svaté země, nemohla opominout*

---

⁴⁶⁵ KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria, 1. díl*, str. 350.

⁴⁶⁶ *Tamtéž*, str. 356.

⁴⁶⁷ *Tamtéž*, str. 348–360.

⁴⁶⁸ Srov. PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuitu, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*, str. 372–378.

Nazaret. Na místě, které jí ukázali jako domek Panny Marie, v němž přijala návštěvu anděla, postavila baziliku Zvěstování Panny Marie. ⁴⁶⁹

Co se týče názoru na historicitu domku si zachovává neutrální postoj. Nezdůrazňuje, že to musí být onen domek a nic neusuzuje. Když něco Tomáš Špidlík neví, nebo to není jasné, tak to řekne. Uvedeme příklad: Není zřejmé, zdali byl svátek Zvěstování odvozen od Vánoc, nebo Vánoce od Zvěstování. Tomáš Špidlík dodává: „*Ale není dodnes jasné, který svátek závisí na druhém.*“ ⁴⁷⁰ Nakonec se díky sv. Augustinovi přiklání k první variantě. ⁴⁷¹

Mnozí lidé kolem nás prožívají hluboký nepokoj pramenící z unavenosti a zhnusenosti životem a právě na svátku Zvěstování Tomáš Špidlík dokáže poukázat na smysl života. Vidí jej ve spojení božského a lidského: „*Smysl a cíl světa a lidského života totiž může záviset jen na tomto tajemství spojení svou světů, božského a lidského.*“ ⁴⁷² Lidem znuřeným životem (tedy některým lidem dnešní doby) dokáže i na pozadí tohoto svátku vysvětlit vše podstatné. Povšimněme si zjemňujícího slova „*může*“. Tomáš Špidlík nabízí, nikdy nenutí.

5.3.2.2 Liturgické meditace, Cyklus B

Také všem, kteří mají problém s vírou, s faktem, že Bůh stvořil svět a s přijetím radostného Andělova zvěstování, dokáže Tomáš Špidlík sdělit něco podstatného. „*Není naším úmyslem bojovat proti těm, které věřící nepřijímá a přijímat je nemůže.*“ ⁴⁷³ Ano, není to zdrcující argument, který by nevěřícího „*usadil na zadek*“, ale je to hlas dobrého pastýře, který umí vyjít za zatoulanou ovečkou, aniž by se sám zatoulal. To je právě kerygma.

5.3.2.3 Liturgické meditace, Cyklus C

„*Podstatou křesťanské víry je setkání Boha s člověkem.*“ ⁴⁷⁴ Setkání je událost, kterou zatím ne všichni lidé plně docenili či zažili. I z tohoto důvodu si můžeme dovolit se dívat na nevěřící láskyplnými očima. Tato věta nás ale také hluboce vybízí k setkání s Bohem a k spolupráci s jeho milostí. Právě při svátku Zvěstování je nám tím vzorem Milostiplná Panna, která celým svým bytím ukazuje na Krista. Ona je jakýmsi „*lakmusovým papírkem*“, díky kterému zjistíme, jak kvalitní máme vztah ke Kristu, tedy k Bohu a také

---

⁴⁶⁹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus A*, str. 246.

⁴⁷⁰ *Tamtéž.*

⁴⁷¹ Srov. *Tamtéž*, str. 246–247.

⁴⁷² *Tamtéž*, str. 249.

⁴⁷³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 250.

⁴⁷⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*, str. 243.

k člověku, ženám atp. Je to svátek, kdy si připomínáme, že my lidé máme dávat souhlas Božímu působení v našem životě. Podobně jako Panna Maria: „*Nevystupujeme my lidé na nebe, ale Bůh sestupuje k nám, aby nás spasil.*“⁴⁷⁵

Zatímco otec Kubeš tento svátek podle Jiřího Nikodémského nazývá „*začátkem a hlavou všech slavností,*“⁴⁷⁶ otec Špidlík víc vyzdvihuje myšlenku sv. Jana Zlatoústého, že zvěstování je „*svátkem kořenů,*“⁴⁷⁷ který posvěcuje celý vesmír. Oba také zmiňují legendu o svatém Lukášovi, který jako malíř namaloval obraz Matky Boží. A vysvětlují, že sv. Lukáš nebyl malířem, ale že v evangeliu zachytil události z jejího života.⁴⁷⁸ Tuto legendu Špidlík interpretuje jako potvrzení zásady, že co se dá říci slovem, lze platně sdělit i obrazem.⁴⁷⁹ Oba vidí zvěstování jako okamžik, ke kterému spěje celá historie.⁴⁸⁰

5.4 Shrnutí

U obou sledovaných teologů – otce Špidlíka a Kubeše – vidíme poctivě žité povolání, lásku k Matce Boží a také snahu vycházet lidem vstříc. Avšak každý z nich si prošel jinou formací a také díky odlišně zvolené metodě (která vychází z eklesiologie II. vatikánského koncilu) vidíme jisté odlišnosti. Můžeme tedy Bohu poděkovat za obě osobnosti české mariologie a poučení i jejich zkušeností vnášet do světa zdravý pohled na Matku Boží.

Na závěr si dovolíme uvést dvě krátké, ale nosné myšlenky o události Zvěstování z díla Pavla Florenského: „*Ve chvíli Zvěstování je obsažena celá Věčnost, a ve Věčnosti pak celá plnost časů.*“⁴⁸¹ Dodejme: „*Ve svátku Zvěstování Přesvaté Bohorodičce je jako v poupěti obsažen kompletně celý církevní rok. A dále, kosmický i církevní rok jsou obrazy ontologického roku, roku neboli plnosti časů a lhůt celé světové historie. Z toho pohledu je celá světová historie obsažena v Panně Marii. A Panna Maria je celá vyjádřena ve chvíli Zvěstování.*“⁴⁸²

---

⁴⁷⁵ *Tamtéž*, str. 244.

⁴⁷⁶ Srov. KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria, 1. díl.* str. 352.

⁴⁷⁷ Srov. cit. dle ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*, str. 9. [корень всех праздников].

⁴⁷⁸ Srov. KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria, 1. díl.* str. 356–357.

⁴⁷⁹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš – RUPNIK, Marko. *La fede secondo le icone*. Roma, Lipa, 2000, str. 103, 130–131.

⁴⁸⁰ Srov. KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria, 1. díl.* str. 350; Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*, str. 251.

⁴⁸¹ FLORENSKIJ, Pavel Alexandrovič. *Sloup a opora pravdy*, str. 452.

⁴⁸² *Tamtéž*.

Závěr

Tomáš Špidlík je v nejlepším slova smyslu umělcem. Svým životem vytvořil krásné umělecké dílo. Mozaika, která nám osvětluje jeho hluboce osobní vztah k Panně Marii a jejímu tajemství, je rovněž obrazem celé církve. Láska a úcta k Bohorodičce je láskou k plodu vtělení. To vyznačuje jak církev putující, tak i církev vítěznou. V jeho osobě se (mimo jiné) spojuje pronikavě promyšlená mariologie i antropologie, ale také propojená s živou mariánskou úctou, která je osvědčována celoživotně touhou srdce po dovršení. Jeho dílo je velmi široké a zahrnuje řadu dalších teologických oborů, proto bychom i jeho náhled na Pannu Marii mohli definovat jedním slovem: otevřenost. Čerpal z Tradice církve Západu i Východu (a dalších pramenů), aby nám nabídl cennou syntézu toho nejlepšího. V práci jsme se pokusili ukázat tuto životní syntézu, spojení jeho modlitby jako stavu srdce a prožívání vztahu jako zbožnost a svědectví o Bohu v Trojici skrze Matku Boží. Vidíme nyní jasněji, že Maria jako *prvotina církve* a jako *eschatologická ikona* ho formovala i na jeho cestě k dovršení. Tomáš Špidlík s oblibou opakoval, že správně žité povolání kolem sebe vytváří boholidskou atmosféru. V něm vidíme kněze – dobrého pastýře a také *starce* ve vlastním slova smyslu, který měl radost ze života směřujícího do věčnosti a slávy Boží. Tomáš Špidlík jednoduše komunikoval Mariino tajemství vším čím byl.

Předložená práce je kompilací spojující výklad mariologických témat s pokusem o jejich hodnocení ve vybraných dílech Tomáše Špidlíka. Postupovali jsme tak, že jsme přebrali jeho hlavní díl a sestavili do nového celku. O to jsme se pokusili již v samotném úvodu, když jsme si i přes jisté rozpaky s rozsahem samotného úvodu dovolili uvést mimo jiné i stručný životopis Tomáše kardinála Špidlíka SJ a také vymezení základních pojmů (*explicatio terminorum*), které souvisí s tématem této práce. Již v první kapitole je možno vidět, že jsme přistoupili k výběru z jednoho, námi zvoleného zorného úhlu: Panna Maria jako znamení a tajemství víry. Pokusili jsme se nově přečíst život Tomáše Špidlíka na pozadí jeho teologie náhrobku na Velehradě, kterou sám ztvárnil svým přáním. Při teologické meditaci jsme došli k první hypotéze: život Tomáše Špidlíka se od počátku odvíjel, plynul a byl dovršen pod ochranou Matky Boží. K Panně Marii měl synovský vztah, často se k ní modlil. Není náhodou, že sám sebe vnímal jako „miláčka Panny Marie.“ Jeho život nese viditelné známky jejího vztahu k němu, který nezůstal bez odezvy ve výrazných životních gestech a postojích. V druhé kapitole jsme studovali svátky

Zesnutí a Zjevení Páně v jeho díle. Došli jsme k zajímavému zjištění: jeho texty nás přivedly k reflexi víry jako skutku a zároveň zázraku. Odstíny slavení svátku Zjevení Páně a Zesnutí Panny Marie odráží dvojí význam tajemství života Panny Marie: událost víry jako naděje a jako úkol, které doprovází dovršení člověka ve slávě Boží. A konečně na pozadí povolání člověka jsme si uvědomili hloubku lásky (důležitost *gest lásky*) a Lásky, která nás přijímá a objímá. Třetí kapitola je pokusem o shrnutí jeho mariologické metody. Došli jsme k závěru, že mariologii není dobré vnímat jako zcela autonomní pojednání, ale jako disciplínu, která by měla být neodmyslitelně spjatá s antropologií. Jako velmi důležité téma hodnotíme i důstojnost lidské osoby, která má přesah kupříkladu do bioetických otázek a která se niterně pojí také s mariologickou tematikou. Můžeme hovořit o přítomnosti Panny Marie v oblasti křesťanské etiky jako nároku, který neplyne jen z příkázání, ale krásy povolání. V této kapitole jsme si dovolili uvést hlavní zdroje jeho mariologických reflexí, protože v jeho díle nacházíme mnoho úvah o osobě Matky Boží. Ve čtvrté kapitole jsme se především vydali cestou k promýšlení tajemství Panny Marie na pozadí tajemství dovršení člověka. Křesťanské povolání je v pojetí otce Špidlíka chápáno jako cesta k dovršení, ke vzkříšení. To jsme si ověřili již ve druhé kapitole a zde přinášíme rozšířený pohled na věc. V této práci také nabízíme exkurz, ve kterém jsme srovnali dílo Konráda Maria Kubeše s dílem Tomáše Špidlíka. Zvolili jsme u obou autorů stejné téma a srovnali jejich přístup, metodu a výsledek. Srovnání ukázalo velmi plasticky vývoj teologie před II. vatikánským koncilem a po něm.

V pozadí celé práce lze spatřit alespoň v náznacích hloubku teologické diskuze, která probíhala v druhé polovině 20. století. Jádrem celé práce je zjištění, které má dalekosáhlý dopad do pastorační práce církve současnosti. Vztah mezi Božím zjevením v Písmu, tradici, liturgii, umění a zjevností lidského odpovídání, jak ji představuje teologická metoda Tomáše Špidlíka, otevírá před námi otázky, které nelze přeslechnout. Především je třeba vzít vážně radikalitu teologického poselství Špidlíka, které vychází z tajemství Kristova Zmrtvýchvstání a jeho plodu – dovršení proměny lidských skutečností a světa ve slávu Boží. Přítomnost Mariina tajemství je v životě Tomáše Špidlíka nenápadná a diskrétní, poznamenaná těžkými událostmi 20. století, prožívaná s Božím lidem. Je nepromarněnou příležitostí danou milostí, kterou přijal ve společenství církve, v podřízenosti působení Ježíše Krista a Ducha Svatého. Nelze opomenout ani ekumenický dopad jeho práce. Pro nás osobně zůstává na prvním místě naléhavost, která vede k obrácení a prohloubení zbožnosti.

Anotace

Příjmení a jméno: Fiala Pavel

Instituce: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta,
Katedra pastorální a spirituální teologie

Název diplomové práce: Panna Maria, Matka Boží, jako cesta k dovršení člověka víry
v díle Tomáše Špidlíka

Vedoucí práce: prof. Pavel Ambros, Th.D.

Počet stran: 118

Počet použité literatury a pramenů: 151

Počet příloh: 0

Rok obhajoby: 2020

Klíčová slova: Panna Maria, Matka Boží, teologie, mariologie, povolání, zbožštění,
dovršení, člověk víry, skutek víry, Tomáš Špidlík

Diplomová práce představuje mariologickou část díla Tomáše kardinála Špidlíka SJ a to především s důrazem na dovršení života Matky Boží a analogicky i každého z nás. Nejprve je pojednáno na pozadí sarkofágu o jeho vztahu k Panně Marii, poté o analogii povolání Marie a člověka, ke kterému má co říct slavení církve. Následně je analyzována Špidlíkova metodologie z pozice mariologie a pokračuje stručnou charakteristikou hlavních zdrojů jeho mariologických reflexí. Také poukáže na Mariino povolání jako na cestu k dovršení člověka. Na závěr autor srovnává dílo Tomáše Špidlíka s dílem Konráda Maria Kubeše SJ.

Summary

Surname and Name: Fiala Pavel

Institution: Palacký University Olomouc, Saints Cyril and Methodius Faculty of Theology, Department of Pastoral and Spiritual Theology

Title of work: The Virgin Mary, Mother of God, as the Way to Fulfillment for the Man of Faith in the Works of Tomáš Špidlík

Thesis supervisor: prof. Pavel Ambros, Th.D.

Number of pages: 118

Number of titles used in the literature and sources: 151

Number of attachments: 0

Year of thesis defence: 2020

Keywords: Virgin Mary, Mother of God, theology, mariology, vocation, divinization, fulfilment, man of faith, act of faith, Tomáš Špidlík

The diploma thesis presents the mariological part of the work of Tomáš Cardinal Špidlík SJ, especially with an emphasis on completing the life of the Mother of God and, analogously, each of us. First, this argument is discussed in the background of the sarcophagus about Špidlík's relationship with the Virgin Mary, then in the context of an analogy of the vocations of Mary and every human person. Subsequently, Špidlík's methodology from the position of Mariology, as well as a brief description of the main sources of his mariological reflections are analyzed. Subsequently, the vocation of Mary is presented as a way to fulfillment of every human person. Finally, the author compares the work of Tomáš Špidlík with the work of Konrád Maria Kubeš SJ.

Seznam zkratek

Aj.	A jiní
Atd.	A tak dále
Atp.	A tak podobně
Cit.	Citace
Čes.	Česky
ČBK.	Česká biskupská konference
Čís.	Číslo
In:	V
Kán.	Kánon
Lat.	Latinsky
Řec.	Řecky
Srov.	Srovnej
Str.	Strana
Tj.	To jest
Vyd.	Vydání

Biblické zkratky

1 Kor	První list Korintským
1 Sol	První list Soluňanům
2 Petr	Druhý list Petřův
Gn	První kniha Mojžišova (Genesis)
Gal	List Galatským
J	Janovo evangelium
Lk	Lukášovo evangelium
Mdr	Kniha moudrosti
Mt	Matoušovo evangelium
Sk	Skutky apoštolů
Žd	List Židům
Ž	Žalm

Seznam použité literatury

1. Prameny se zkratkou

AL – FRANTIŠEK. *Amoris laetitia. Radost z lásky. posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky, 2016. ISBN 978-80-7450-225-5.

DV – Věřoučná konstituce Dei Verbum o Božím zjevení. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 101–123. ISBN 80-7192-467-9.

EG – FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium. Radost evangelia: Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*. Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-118-0.

GS – Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 183–265. ISBN 80-7192-467-9.

KKC – *Katechismus katolické církve*. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

LG – Věřoučná konstituce Lumen Gentium o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 37–97. ISBN 80-7192-467-9.

MPMA. *Matka Páně – MEZINÁRODNÍ PAPEŽSKÁ MARIÁNSKÁ AKADEMIE, Matka Páně, Památka – Přítomnost – Naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 88-900609-9-9.

OL – IOANNES PAULUS PP. II, Epistola apostolica Orientale Lumen. In: *Acta Apostolicae Sedis*, 87/11 (11. Septembris 1995), str. 745–774.

RM – JAN PAVEL II. *Redemptoris Mater*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-116-4.

SC – Konstituce Sacrosanctum Concilium o posvátné liturgii. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 125–172. ISBN 80-7192-467-9.

SBT – DUPLACY, Jean, aj. *Slovník biblické teologie*. Řím: Křesťanská akademie, 1991.

UR – Dekret o ekumenismu Unitatis redintegratio. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 433–458. ISBN 80-7192-467-9.

2. Excerpovaná a konzultovaná literatura z díla Tomáše Špidlíka

ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. Rozhovory (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-828-3.

ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Integrální poznání: symbol jako nejdokonalejší výpověď*. Přeložil Pavel AMBROS. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015. ISBN 978-80-7412-197-5.

ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *La fede secondo le icone*. Roma, Lipa, 2000.

ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Viera vo svetle ikon*. Bratislava: Oto Németh, 2004. ISBN 80-88949-69-6.

ŠPIDLÍK, Tomáš, Giovanni GUAITA a Maria CAMPATELLI, ed. *Testi mariani del secondo millennio: 2. autori dell'area russa secoli XI–XX*. Roma: Città Nuova Editrice, 2000. ISBN 88-311-9256-6.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Aspetti salienti della spiritualità ortodossa. In: *Presbyteri. Quaderni di spiritualità*, 7 (1973), str. 494–498.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Autentica interpretazione di una secolare spiritualità mariana. *L'Osservatore Romano*, (21. – 22. 3. 1988), str. 8.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Božské Srdce Ježíšovo. In: ALTRICHTER, Michal, ed. *Božské Srdce: teologická reflexe*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-860-4586-2.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II*. 2. doplněné vydání. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-79-7.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duše Ruska s Tomášem Špidlíkem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-518-7.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Eucharistie: lék nesmrtelnosti*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005. Současné otázky. ISBN 80-86715-39-6.

- ŠPIDLÍK, Tomáš. Eva – Maria, nella tradizione dei Padri. In: AA.VV., *Maria Corredentrice. Storia e teologia*, 1, Casa Mariana Editrice, Frigento (Av) 1998, str. 115–140.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. Il culto di Maria nella Chiesa orientale. In: *Maria, “unica cooperatrice alla redenzione”*. Atti del Simposio a Fatima, 3–7 maggio 2005, Academy of the Immaculate, New Bedford (MA, USA) 2005, str. 93–112.; čes. Mariánská úcta ve východní církvi; [Miscellanea, XI, str. 90–110].
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *K vyšším věcem jsem se narodil*. Praha: Alverna, 1991. ISBN 80-900275-1-2.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. Kámen, který ani Pán Bůh nemůže zvednout. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 6/8 (1954), str. 138–139.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Katecheze o církvi*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-006-0.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Klíč k neznámu*. Řím: Křesťanská akademie, 1969.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. Krása velehradské baziliky. In: Pavel AMBROS et al. *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2016. Slovo a obraz (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-240-8
- ŠPIDLÍK, Tomáš. Křesťanský Východ a Maria. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 40/5 (1988), str. 74–77.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. L'immacolata Concezione nel contesto della nuova teologia russa. In: AA.VV., *“A due polmoni”*. Dalla memoria spirituale d'Europa, Lipa, Roma 1999, str. 61–80.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. La «Theotokos» nella dottrina e nell'iconografia delle Chiese orientali. In: *Seminarium*, 38/4 (1987), str. 541–549.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *La Madre di Dio*. Roma: Lipa, 2003. ISBN 88-86517-80-7.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *La pietà mariana dei ceki*. In: Balić, C. (ed.), *Maria e la Chiesa del silenzio*, Accademia Mariana internazionale, Roma 1957, str. 29–31.; čes. Česká mariánská zbožnost; [Miscellanea, III, str. 1–5].

- ŠPIDLÍK, Tomáš. *La pietà mariana nella Chiesa Orientale*. In: Ancilli, E. (ed.), *Maria, mistero di grazia*, Pont. Istituto di Spiritualità del Teresianum, Roma, 1974, str. 270–286.; čes. Mariánská zbožnost u východní církve; [Miscellanea, III, str. 7–25].
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *La spiritualità liturgico-mariana orientale*. In: UFFICIO DELLE CELEBRAZIONI LITURGICHE DEL SOMMO PONTEFICE (ed.), *Liturgie dell'Oriente cristiano a Roma nell'anno mariano 1987–88. Testi e studi*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano 1990, str. 1227–1240.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-54-X.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus A*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-55-8.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus B*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-56-6.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: cyklus C*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-57-4.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: liturgické mezidobí I*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-58-2.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Liturgické meditace: liturgické mezidobí II*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-59-0.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Maria – jedna z nás věřících*. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 44/5 (1992), str. 74–75.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Maria a církev*. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 32/5 (1980), str. 78–80.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Maria e lo Spirito Santo nella Chiesa Orientale*. In: AA.VV., *Maria e lo Spirito Santo. Atti del 4° simposio mariologico internazionale – Roma, ottobre 1982*, Edizioni Marianum – Edizioni Dehoniane, Roma – Bologna 1984, str. 104–132.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Maria v české poezii*. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 42/5 (1990), str. 80–82.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Maria v tradici křesťanského Východu*. Velehrad: Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova, [1992] (La devozione alla Madre di Dio nelle Chiese orientali. In: *Scripta de Maria*. Zaragoza: Centro de Estudios Marianos, 1981, str. 123–157).

ŠPIDLÍK, Tomáš. Mariánská poutní místa. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 43/5 (1991), str. 74–76.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Mariánská úcta v tradici křesťanského Východu*. Přeložila Anna Lexmaulová. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-287-3.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Mariánská úcta ve východní církvi. In: *V. Symposium Národní obrody*, vlastním nákladem Václava J. Vostřeze, Lisle, USA 1987, str. 7–13.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Mariánská úcta. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 24/5 (1972), str. 98–101.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Mariologie nebo kristologie?. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 53/5–6 (2001), str. 58–60.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Matka jednoty. K světové oktávě modliteb za křesťanů 18–25. ledna. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 28/1 (1976), str. 10–11.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Matka jednoty. K oktávě modliteb za jednotu křesťanů (18.-25. ledna). In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 39/1–2 (1987), str. 2–4

ŠPIDLÍK, Tomáš. Matka Unie. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 6/3 (1954), str. 37–38.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Milosti plná. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 21/5 (1969), str. 102–104.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Miscellanea – Miscellanea*, I–XV. Sbírká textů kardinála Špidlíka, Knihovna Centra Aletti.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *My v Trojici: krátká trinitární esej*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. Současné otázky. ISBN 80-86045-53-6.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Nástin antropologické mariologie (s užitím myšlenek S. L. Franka). In: *Důvody srdce*, Vyšehrad, Praha 2001, str. 94–106.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *O povolání: několik užitečných úvah*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-078-7.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Otčenáš*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2019. ISBN 978-80-7412-327-6.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Per una mariologia antropologica (utilizzando le analisi di S. L. Frank). In: AA.VV., *“Lezioni sulla Divinumanità”*, Lipa, Roma 1995, str. 67–82.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Požehnaná mezi ženami. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 35/5 (1983), str. 78–80.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti)*. Vyd. 2. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-34-5.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Privilegia Mariina. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 31/5 (1979), str. 98–101.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ruská idea: jiný pohled na člověka*. Velehrad: (Refugium Velehrad-Roma), 1996. Studium (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 80-86045-02-1.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Santa Maria degli angeli. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 21/12 (1969), str. 230–232.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: modlitba*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. ISBN 80-86045-33-1.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. Velehrad: Křesťanská akademie Řím, 1983.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Svátek jednoty církve (Navštívení Panny Marie, 31. května). In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 37/5 (1985), str. 78–80.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Tajemství Marie. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 33/5 (1981), str. 78–81.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Teologia dell'iconografia mariana. In: BURINI, C., aj. *La Madre del Signore*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna 1982, str. 243–254.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Umíme se modlit?*. Vyd. 3. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Hlas Velehradu (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-112-8.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy s humorem*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-043-5.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus A (2010–2011)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-057-2.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus B (2008–2009)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-7412-007-7.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus B (2011–2012)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-088-6.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus C (2009–2010)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-032-9.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Vatikánské promluvy: nedělní zamyšlení s Tomášem Špidlíkem : cyklus C (2012–2013)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-114-2.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus A*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus B*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Ve službě slova: cyklus C*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-93-3.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Z našich mariánských modliteb*. In: *Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry*, 24/5 (1972), str. 113–114.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Znáš Krista?*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1998. Cesta do třetího tisíciletí. ISBN 80-86045-17-X.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Živé slovo: (denní evangelium)*. Vyd. 2. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-28-5.

3. Sekundární literatura (citovaná a konzultovaná)

ALTRICHTER, Michal a Luisa KARCZUBOVÁ. *Ženich je tu, jděte mu naproti! (Mt 25,6): tři studie o jezuitské spiritualitě*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2018. Studijní texty (Centrum Aletti). ISBN 978-80-7412-285-9.

ALTRICHTER, Michal. *Otec Špidlík mezi námi: humoresky*. Vyd. 2. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2016. Hlas Velehradu (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 978-80-7412-252-1.

AMBROS, Pavel. Harmonizace lidové religiozity a liturgie. In: *Teologické texty*, 5 (2005).

AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-125-8.

AMBROS, Pavel. Rodina – světlo v temnotě světa: eschatologická východiska k četbě současné diskuze o manželství. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-232-3.

BENEDIKT XVI. *Encyklika Deus caritas est. Bůh je láska*. Praha: Paulínky – ČBK, 2006. ISBN 80-86949-03-6.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-8-X.

CAMPATELLI, Maria. Srdce: Relektúra Východu aj pre Západ. In: HOSPODÁR, Michal a Marcel MOJZEŠ. *Prínos kardinála T. Špidlíka k poznaniu teológie a spirituality kresťanského Východu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011, str. 31–40. ISBN 978-80-555-0386-8. 978-80-555-0386-8.

Codex Iuris Canonici [1917]: překlad Kodexu kanonického práva : pořídil František Kop se spolupracovníky, úvod k překladu předeseílá Jaroslav Michal. Brno: Diecézní soud v Brně, 2009.

ČEMUS, Richard. *Život není čas, ale setkání: nové svědectví o Tomáši Špidlíkovi*. Český Těšín: Karmelitánské nakladatelství, 2020. ISBN 978-80-7566-076-3.

FLORENSKIJ, Pavel Alexandrovič. *Sloup a opora pravdy*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. Studie (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 80-86715-10-8.

FRANTIŠEK. Dopis kněžím u příležitosti 160. výročí úmrtí svatého faráře arského (4. srpna 2019). In: *Acta ČBK, 14*. Praha: ČBK, 2019, str. 29–41.

IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. In: *Souborné dílo*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-42-6.

JAN PAVEL II. Apoštolský list *Mane nobiscum Domine* biskupům, kněžím a věřícím laikům k Roku eucharistie (říjen 2004 – říjen 2005). Praha: ČBK, 2004.

JAN PAVEL II. *Rosarium Virginis Mariae. Apoštolský list papeže Jana Pavla II. biskupům, kněžím a věřícím o modlitbě svatého růžence*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002. ISBN 97-8802-390-078-1.

Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí. 2. doplněné vydání. Praha: Katolický týdeník, 2013. ISBN 978-80-86615-31-8.

Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny : latinsko-české vydání s věcným rejstříkem. Praha: Zvon-České katolické nakladatelství, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: I. díl*. Praha: Posel Božského srdce Páně, 1936.

KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: II. díl*. Praha: Posel Božského srdce Páně, 1936.

KUBEŠ, Konrád Maria. *Maria: III. díl*. Vyškov: Vydavatelé exerciční knihovny, 1941.

LAURENTIN, René. *Pojednání o Panně Marii*. Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2005. ISBN 80-85929-76-7, 80-7192-728-7.

LEXMAULOVÁ, Anna. *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*. Olomouc, 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Michal Altrichter.

Mariánský hymnus AKATHISTOS. Velehrad: Refugium, 1996. ISBN 80-901957-3-3.

MEZINÁRODNÍ PAPEŽSKÁ MARIÁNSKÁ AKADEMIE, *O některých aktuálních otázkách eschatologie*. Olomouc: Refugium, 2008. ISBN 978-80-7412-004-6.

MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-259-6.

Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974.

PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, Bible a christologie. In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav – KRUMPOLC, Eduard, (ed.), *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969–2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2017. ISBN 978-80-7412-232-3.

PAVEL VI. *O mariánské úctě. Apoštolská exhortace Marialis cultus*. Řím: Křesťanská akademie 1977 (= 2. české vydání: *O mariánské úctě. Apoštolská exhortace Marialis cultus*. In: MPMA. *Matka Páně*, str. 127–166).

PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuity, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. Čeští jezuité. ISBN 978-80-7412-067-1.

PETRI, Heinrich – BEINERT Wolfgang. *Učení o Marii (pracovní vydání)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996.

PIUS IX. Ineffabilis Deus – PIUS IX. Apoštolský list Ineffabilis Deus (dogmatická definice Neposkvrněného početí blažené Panny Marie). In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav, *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů magisteria*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, str. 21–42.

PIUS XII, Munificentissimus Deus. Constitutio Apostolica (fidei dogma definitu deiparam Virginem Mariam corpore et anima fuisse ad caelestem gloriam assumptam. In: *Acta Apostolicae Sedis*, 42/15 (1950), str. 753–773. (Český překlad: PIUS XII, Munificentissimus Deus. O pozdvižení Bohorodičky Panny Marie s tělem i duší do nebeské slávy. In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav, *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů magisteria*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, str. 43–64).

PIUS XII. *Encyklika Mystici Corporis. O mystickém Těle Kristově a našem spojení s Kristem v něm*. Brno: 1944.

- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. Třetí vydání. V Praze: Krystal OP, 2017. ISBN 978-80-7575-020-4.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria. Materská tvář Nejvyššího*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. ISBN 978-80-7566-048-0.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů magisteria*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. ISBN 80-726-6061-6.
- RAHNER, Hugo. *Maria a církev*. Olomouc: Refugium 1996. ISBN 80-86045-00-5.
- RUPNIK, M. I. a A. e. F. AMENDOLA. *Il percorso di teologia e spiritualità della capella "Redemptoris Mater"*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2007. ISBN 978-88-209-7981-2.
- RUPNIK, Marco Ivan a Maria CAMPATELLI. *Mosaici della Madre di Dio: dell'Atelier del Centro Aletti*. Roma: Lipa, 2009. ISBN 88-89667-23-0.
- RUPNIK, Marko Ivan. *Sarkofág otce Tomáše Špidlíka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2016. ISBN 978-80-7412-087-9.
- Sbírka mší o Panně Marii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-642-6.
- SCHNEIDER, Johannes. *Virgo Ecclesia Facta: The Presence of Mary in the Crucifix of San Damiano and in the Office of the Passion of St. Francis of Assisi*. New Bedford: Academy of the Immaculate, 2004. ISBN 978-1601140272.
- SENDER, Egon, *Ikona: obraz neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-095-4.
- SKALICKÝ, Karel. Utopie a náboženství: novověký utopismus a biblicko-křesťanská eschatologie. In: *Teologie & společnost*, 4 (2003), str. 3–7.
- ŠPAČEK, Michael. *Poznání Boha a veškeré skutečnosti podle Tomáše Špidlíka*. Olomouc, 2016. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Pavel Ambros (*Poznání Boha a veškeré skutečnosti podle Tomáše Špidlíka*. Olomouc: Refugium, 2017. ISBN 978-80-7412-282-8).

TENACE, Michelina. *Vybrané kapitoly z antropologie: stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-76-5.

TOMÁŠEK, František. *Katolický katechismus*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství 1968.

4. Citované a konzultované internetové a jiné zdroje

Ανάγω. Perseus Digital Library [online]. Medford: Tufts University, [1987] [cit. 2020-04-15]. Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph?l=a%29na%2Fgw&la=greek&can=a%29na%2Fgw0#lexicon>

ALTRICHTER, Michal. A. C. Stojan a jeho misijní charisma [přednáška], 11. Pouť bohoslovců Z Čech, Moravy a Slovenska. Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a svatých Cyrila a Metoděje Velehrad, 12. 10. 2019.

BENEDIKT XVI. Promluva při mši svaté v kapli Redemptoris Mater v den 90. narozenin kardinála Špidlíka. Tomáš kardinál Špidlík SJ [online]. Roma: Centro Aletti, 2010, 17. 12. 2009 [cit. 2018-10-02]. Dostupné z: <http://www.aletti.cz/tomas-spidlík/?id=promluva-svateho-otce-prosinec>

Concordia. Una parola al giorno [online]. Vaglia: Una parola al giorno [cit. 2019-11-04]. Dostupné z: <https://unaparolaalgiorno.it/significato/concordia>

Česká christologická a mariologická akademie. Dokumenty [online]. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <http://cchma.cz/dokumenty.php>

Interview s Michalem ALTRICHTEREM, nar. 1965, žákem Tomáše Špidlíka a docentem spirituální teologie. Olomouc 5. 10. 2019. Osobní archiv autora.

Interview s Richardem ČEMUSEM, nar. 1954, žákem Tomáše Špidlíka a profesorem spirituality křesťanského východu. Řím 28. 2. 2018. Osobní archiv autora.

KOLOUCH, František. Pryč od Vídně, pryč od Říma! Katolická církev v období První republiky (1918–1938). In: Moderní-Dějiny.cz [online]. Ostrava: Centrum PANT, 2016 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <http://www.modernidejiny.cz/clanek/pryc-od-vidne-pryc-od-rima-katolicka-cirkev-v-obdobi-prvni-republiky-1918-1938/>

PG (Patrologia Graeca) 43,439 (2. čtení, Bílá sobota). Český překlad: 11. duben 2020 Bílá sobota. In: Breviář [online]. Praha: Česká dominikánská provincie, 2000 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <http://breviar.op.cz/?a=2&datum=2020-04-11&k=>

ŠPIDLÍK, Tomáš. 7. Špidlík – Panna Mária. In: Youtube [online]. 5.12.2013 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SfoH8uOKHNA>. Kanál uživatele Slavo Micik.

ŠPIDLÍK, Tomáš. Krásné slovo otce Špidlíka. 6. díl [filmový záznam na DVD]. Olomouc: Studio Velehrad Olomouc a Televize Noe, 2014.;

ŠPIDLÍK, Tomáš. Krásné slovo otce Špidlíka. 7. díl [filmový záznam na DVD]. Olomouc: Studio Velehrad Olomouc a Televize Noe, 2015.

ŠPIDLÍK, Tomáš. O Marii 1.část/2. In: Youtube [online]. 31.12.2012 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=50rbvxm5Dgs>. Kanál uživatele 33 777.

ŠPIDLÍK, Tomáš. O Marii 2.část/2. In: Youtube [online]. 31.12.2012 [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Ay9nVeIKv9I>. Kanál uživatele 33 777.

VASIL, Cyril. Autorita, zodpovědnost a osobní svědectví v pojetí kardinála Tomáše Špidlíka [přednáška], Mezinárodní konference Duchovní odkaz J. E. Tomáše kardinála Špidlíka SJ (1919 – 2010). Praha – Hlavní sál Valdštejnského paláce, Senát parlamentu České Republiky, 21. 10. 2019.

Vstupní modlitba – struktura. [Http://www.liturgie.cz/](http://www.liturgie.cz/) [online]. Praha: Pastorační středisko Arcibiskupství pražského [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: <http://www.liturgie.cz/temata/mse-svata/uvodni-obrady/vstupni-modlitba/vstupni-modlitba-struktura>

ŽÁK, Lubomír. *Život Pavla Florenského* [přednáška]. Olomouc, Arcibiskupský kněžský seminář, 1. 2. 2019.

Seznam obrázků

1.	Sarkofág Tomáše kardinála Špidlíka SJ.....	17
2.	Výjev Boží Moudrosti.....	18
3.	Obraz povolání.....	21
4.	Boží Prozřetelnost ve vyobrazení Josefa Egyptského.....	23
5.	Ikona Zvěstování.....	25
6.	Ikona Ukřižování.....	27
7.	Ikona zjevení Krista po zmrtvýchvstání.....	30
8.	Obraz Krista – Vševládce (Pantokrator).....	31
9.	Výjev dovršení – Nebeský Jeruzalém (Beránek na trůnu).....	33
10.	Ikona Zesnutí.....	41
11.	Ikona Narození.....	44
12.	Ikona Z tebe se raduje všechno stvoření.....	58